

Současné otcovství

Diplomová práce

Studijní program: N7504 – Učitelství pro střední školy
Studijní obory: 7503T045 – Učitelství občanské výchovy pro 2. stupeň základní školy
7504T243 – Učitelství českého jazyka a literatury

Autor práce: **Bc. Markéta Kumpová**
Vedoucí práce: PhDr. Lenka Václavíková, Ph.D.

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: Bc. Markéta Kumpová
Osobní číslo: P17000707
Studijní program: N7504 Učitelství pro střední školy
Studijní obory: Učitelství občanské výchovy pro 2. stupeň základní školy
Učitelství českého jazyka a literatury
Název tématu: Současné otcovství
Zadávací katedra: Katedra filosofie

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Práce se bude zabývat rolí otce v současné společnosti. Studentka vymezí základní pojmy a hlavní teoretické koncepty týkající se rodičovství, rodiny a genderové problematiky, dále zahrne stručnou historickou perspektivu. K otcovství bude přihlíženo i v souvislosti s rodičovskou dovolenou a se situací po rozchodu rodičovského páru. Téma bude zachyceno ze sociologického a psychologického hlediska. Studentka bude pracovat samostatně, bude se řídit metodologickými a organizačními pokyny vedoucí práce a pravidelně konzultovat.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování diplomové práce: tištěná/elektronická

Seznam odborné literatury:

BADINTER, Élisabeth. XY: o mužské identitě. Praha: Paseka, 2005. ISBN 80-718-5727-0.

DUDOVÁ, Radka. Otcovství po rozchodu rodičovského páru. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2008. ISBN 978-80-7330-136-1.

MAŘÍKOVÁ, Hana. Muž v rodině: demokratizace sféry soukromé. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 1999. ISBN 80-85950-69-3.

MOŽNÝ, Ivo. Sociologie rodiny. Vyd. 2. Praha: Sociologické nakladatelství, 2002. ISBN 80-86429-05-9.

ZOJA, Luigi. Soumrak otců: archetyp otce a dějiny otcovství. Praha: Prostor, 2005. ISBN 80-7260-145-8.

Vedoucí diplomové práce:

PhDr. Lenka Václavíková, Ph.D.

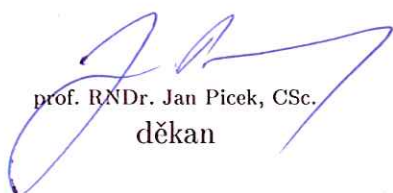
Katedra filosofie

Datum zadání diplomové práce:

20. dubna 2018

Termín odevzdání diplomové práce:

30. dubna 2019

prof. RNDr. Jan Pícek, CSc.
děkan

doc. PhDr. David Václavík, Ph.D.
vedoucí katedry

V Liberci dne 24. dubna 2018

Prohlášení

Byla jsem seznámena s tím, že na mou diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé diplomové práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li diplomovou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědoma povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Diplomovou práci jsem vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím mé diplomové práce a konzultantem.

Současně čestně prohlašuji, že texty tištěné verze práce a elektronické verze práce vložené do IS STAG se shodují.

5. 4. 2019

Bc. Markéta Kumpová

Poděkování

Děkuji PhDr. Lence Václavíkové, Ph.D., za vedení mé diplomové práce, cenné rady a odborný dohled.

Anotace

Diplomová práce se zaměřuje na roli otce v současné společnosti. Prostřednictvím konstruktivistického přístupu k termínům sociální role a gender dokládá možnost proměn podob otcovství. Popisuje koncept rodičovství a vliv genderových stereotypů na role rodičů. Práce se kromě historické role otce především zabývá dvěma protikladnými koncepty současného otcovství – novým a nepřítomným otcem. V souvislosti s novým otcovstvím sleduje, jak moc se k němu dnešní otcové přibližují a co jim v jeho naplňování brání. Dále charakterizuje muže na rodičovské dovolené. U nepřítomného otcovství se zaměřuje na otce po rodičovském rozchodu a objasňuje příčiny a kontext jejich života. Závěrem nastiňuje možnosti plurality podob otcovské role.

Klíčová slova

otcovství, role otce, rodičovství, rodina, maskulinita

Annotation

The thesis focuses on the role of father in contemporary society. Through a constructivist approach to the terms social role and gender it demonstrates the possibility of changing the father's role. It describes the concept of parenthood and the influence of gender stereotypes on parental roles. In addition to historical changes of father's role, the thesis mainly describes two opposing concepts of contemporary fatherhood – new and absent father. It focuses on the approach of contemporary fathers to the new fatherhood and it tracks obstacles they face. It also describes men on parental leave. In the context of absent fathers, the thesis focuses on fathers after parental separation. It characterizes the life of these men and explains why they are in this situation. Finally, it outlines the possibilities of plurality of father's roles.

Key words

fatherhood, father's role, parenthood, family, masculinity

Obsah

Úvod	9
1 Vymezení základních pojmů	11
1.1 Sociální role	11
1.2 Rodina	12
1.3 Gender a maskulinita.....	15
1.3.1 Pojetí genderových rolí podle strukturálního funkcionalismu a feminismu.....	17
2 Rodičovství a jeho ovlivnění genderem.....	19
2.1 Rodičovství.....	19
2.2 Role matky.....	22
2.3 Role otce.....	24
2.3.1 Možnost otce být aktivním rodičem.....	27
2.3.2 Péče otců a jejich vliv na děti	30
3 Historie otcovské role	34
3.1 Otec antického Řecka a Říma.....	34
3.2 Od počátku otce v křesťanství do 18. století	35
3.3 Dopady průmyslové revoluce na otce	36
3.4 Otec v první polovině 20. století.....	37
4 Role otce v současnosti	39
4.1 Proměny rodinných rolí od poloviny 20. století	39
4.2 Noví otcové.....	41
4.2.1 Cesta k novému otcovi	42
4.2.2 Předpoklady nových otců	45
4.2.3 Význam nových otců.....	46
4.2.4 Mění se otcové	48
4.2.5 Překážky v dosažení ideálu.....	50
4.2.5.1 Vliv tradic	51
4.2.5.2 Sebevědomí a podpora partnerek	52
4.2.5.3 Trh práce a zaměstnání	53
4.3 Pečující otcové – muži na rodičovské dovolené.....	58
4.3.1 Rodičovská dovolená	58
4.3.2 Nízké využívání rodičovské dovolené otců.....	62

4.3.3	Dnešní pečující otcové	64
4.3.4	Dopady pečujících otců	67
4.3.5	Situace v jiných zemích	69
4.4	Nepřítomní otcové	71
4.5	Otcovství po rozchodu rodičovského páru	74
4.5.1	Základní pojmy problematiky svěřování dětí do péče	75
4.5.2	Rozhodování o výlučné péči	77
4.5.3	Převládající výlučná péče matky jako reflexe společnosti	78
4.5.4	Situace otců po rozchodu rodičovského páru	80
4.5.5	Odlíšnosti situací otců po rozvodu	82
4.5.5.1	Otec živitel	82
4.5.5.2	Otec pečovatel	84
4.5.5.3	Další faktory ovlivňující situaci otců po rozvodu	85
4.5.6	Zlepšení situace nepřítomných otců po rozchodu	88
4.6	Shrnutí a pluralita modelů otcovské role	91
	Závěr	93
	Seznam použitých zdrojů	99

Úvod

Diplomová práce sleduje pojetí otcovství v současné společnosti. Zkoumání role otce je zásadní, neboť značná část z nás s otcem vyrůstala a většina mužů se sama otcem stává. Přes svou nespornou důležitost bylo toto téma dlouhou dobu zastíňováno rolí matky, větší pozornost se mu věnuje až od 70. let 20. století. Otcovství vychází z podob a funkcí rodiny a je těsně spojeno s problematikou genderové rovnosti mužů a žen. Podoby role otce ji mohou do značné míry proměňovat, ale zároveň jsou jí samy vytvářeny. Popis současného otcovství tak může mnohé vypovědět nejenom o tom, jak muži k této své roli přistupují a jak ji naplňují, ale i o nastavení a hodnotách celé společnosti.

Práce se zaměřuje na euroamerický kulturní kontext a v některých případech zkoumá přímo situaci v České republice. Pro pochopení celé problematiky nejprve objasňuje základní pojmy, které jsou s otcovstvím spojené. Přibližuje výchozí termín sociální role a popisuje současnou rodinu, jejíž podoba má na otce nesporný vliv. V neposlední řadě se věnuje genderu a maskulinitě, na níž je konstruování otcovství závislé. Vysvětluje možnost proměn otcovské role a zároveň osvětluje tlak na její stálost.

Dále práce ozřejmuje různé pojmání a náplň rodičovství. Věnuje se zásadnímu vlivu genderu na rozdílné podoby role matky a otce a popisuje je. Pokládá důraz na odlišení pojmů mateřství a mateřské chování. Na což navazuje objasněním otázky, zda je možné, aby se otec podílel na péči o potomka nejméně stejnou měrou jako matka.

Součástí práce je i seznámení s historickými proměnami otcovské role od antického Řecka a Říma po první polovinu 20. století. Díky tomuto pohledu se lze dozvědět nejenom více o minulosti otcovství, ale zároveň se mohou získat souvislosti, které povedou k lepšímu pochopení současného stavu, neboť ten je výsledkem změn v minulosti.

Hlavním cílem práce je přiblížit současnou roli otce. Je tak učiněno sledováním dvou protikladných konceptů – nového a nepřítomného otcovství – a jejich konkrétních podob. Tyto termíny byly zvoleny, protože jsou nyní v centru pozornosti a soustředí se na ně odborná literatura i výzkumy. Jejich zkoumání by mělo ukázat krajní podoby, jichž může role otce v dnešní době nabývat.

Práce nejprve objasňuje pojem noví otcové a zaměřuje se na to, co vedlo k jeho vytvoření. Objevují se však názory, že se nejedná o popis současného otcovství, ale spíše o pouhý ideál. Vzhledem k této skutečnosti je cílem této části práce zjistit, zda tento koncept současní otcové naplňují, popřípadě objasnit, co jeho rozšíření brání.

Pro detailnější prozkoumání termínu nových otců se práce následně soustředí na jeho podtyp – muže na rodičovské dovolené. Zde spočívá cíl práce v charakterizování skupiny těchto otců a v uvedení jejich dopadů na společnost. Pro inspiraci jsou uvedeny i vybrané prvky z nastavení rodičovské dovolené v jiných zemích.

Dále práce přistupuje k vysvětlení pojmu nepřítomní otcové a k jeho konkrétní podobě, a to k otcům po rozchodu rodičovského páru, jimž nebylo dítě svěřeno do péče. Cílem je přiblížit porozvodovou situaci otce a objasnit důvody svěřování dětí do výlučné péče matky. Závěrem je nastíněna požadovaná budoucnost podoby otcovské role.

1 Vymezení základních pojmů

Pro celostní pochopení problematiky role otce v současné společnosti je třeba si uvědomit, že téma úzce souvisí s pojmy sociální role, gender a dále s definicí a proměnami rodiny. Zmíněné termíny proto vymezuji v této kapitole.

1.1 Sociální role

Pojem sociální role označuje očekávaný způsob chování.¹ Erving Goffman² ji srovnává s rolí v divadle, jedinec ji před svými pozorovateli hraje, aby ovlivnil dojem, jenž v nich vyvolá. Podle něj se jedná o dramatické ztvárnění práv a povinností, které jsou vázané na určité postavení. Lidé tedy podle své pozice ve společnosti ví, jak budou řešit určitý problém, a druzí lidé si uvědomují, že tato podmíněnost existuje, a tak se na nositele určitých rolí obracejí s odlišnými očekáváními.³

Na druhou stranu existují i teorie, které úplnou předpověditelnost chování narušují. Například Newcomb upozornil na potřebu od role jako očekávaného jednání odlišovat skutečné chování konkrétních lidí, jež je, jak doplňuje Lewinston, závislé na subjektivním výkladu požadavků role.⁴ Je tedy nutné si uvědomit, že popisované náplně rolí, což platí i pro otce, jsou spíše abstraktním modelem a od osobního pojetí jedinců a jejich následného jednání se mohou odlišovat.

Role je složena z vnějších (například oblečení, chování) i vnitřních znaků (například citění, přesvědčení).⁵ Je možné odlišit role připsané, které má člověk bez jakéhokoli přičinění (například pohlaví), získané, jichž jedinec musí něčím dosáhnout (například otcovství), a vnucené, tedy obdržené nedobrovolně (například role vojáka).⁶

Někdy bývá nespelnitelné vyhovět všem nárokům určité role, a proto dochází ke konfliktům, které se nevyhýbají ani otcovství. Lze se s nimi setkat i v dalších kapitolách práce. Zprvce může nastat interpersonální konflikt, k němuž dochází mezi

---

¹ PETRUSEK, Miloslav, MAŘÍKOVÁ, Hana, VODÁKOVÁ, Alena. *Velký sociologický slovník 2*, P/Ž. Praha: Karolinum, 1996. ISBN 80-7184-310-5. S. 943.

² GOFFMAN, Erving. *Všichni hrajeme divadlo: sebezprezentace v každodenním životě*. Praha: Nakladatelství Studia Ypsilon, 1999. ISBN 80-902482-4-1. S. 22, 25.

³ KELLER, Jan. *Úvod do sociologie*. 6. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2012. ISBN 78-80-7419-102-2. S. 70.

⁴ Newcomb a Lewinston in tamtéž, s. 71.

⁵ HARTL, Pavel, HARTLOVÁ-CÍSAŘOVÁ, Helena. *Velký psychologický slovník*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-686-5. S. 504.

⁶ KELLER, Jan. *Úvod do sociologie*. S. 71.

dvěma či více lidmi, jestliže druhá osoba má odlišné pojetí role než její nositel. Například pokud má manželka odlišné nároky na svého manžela v jeho roli otce. Druhým typem je konflikt intrapersonální, který se především objevuje u jednotlivých nositelů, pociťují-li neshodu mezi různými současně zastávanými rolemi.⁷ Kupříkladu pokud má jedinec pocit, že se jeho role otce a muže v některých aspektech vylučují.

Zde nastíněný termín sociální role je v práci konkretizován na roli otce, která bude v dalších kapitolách více přibližována.

1.2 Rodina

Termín rodina je pro téma práce stěžejní, neboť současně s jejími proměnami prochází změnami i obsahy rolí rodinných aktérů, tudíž i role otce jako jejího člena.

Rodinu lze chápat jako skupinu osob, které jsou spojené pokrevně, sňatkem nebo adopcí, a její dospělí příslušníci jsou zodpovědní za výchovu dětí.⁸ Sociální psychologie navíc klade důraz na úkol poskytovat dětem identifikační vzory, učít je reagovat očekávaným způsobem, umožňovat jim ověření získaných dovedností a vytvářet postoje ke společnosti i sobě samému.⁹

Je nutné upozornit, že rodina je sice vázána na přirozenou danost člověka, ale zároveň je její podoba a strukturovanost určena systémem hodnot, který je historicky relativní a kulturně, sociálně i dobově podmíněn jednáním lidí. I když byla rodina dlouhou dobu považována za stabilní prvek, je z výše zmíněného jasné, že se jedná o proměnný útvar. Není tedy překvapivé, že společenské změny jako přechod od tradiční společnosti k moderní (od 19. století do 60. let 20. století), případně k postmoderní (od 60. let 20. století), znamenaly současně i proměny rodinného prostředí.¹⁰

Možný¹¹ uvádí jako dva hlavní důvody proměn zvětšující se dělbu práce a rozvoj institucí, které vyvlastňují rodině několik jejích funkcí. Produkční funkce byla oslabena vzdálením se námezdně zaměstnaného muže rodině a odlukou bydliště a pracoviště. Do reprodukční funkce zasáhla dostupná a účinná antikoncepce, jejímž používáním

---

⁷ PETRUSEK, Miloslav, MAŘÍKOVÁ, Hana, VODÁKOVÁ, Alena. *Velký sociologický slovník 1, A/O*. Praha: Karolinum, 1996. ISBN 80-7184-164-1. S. 520.

⁸ GIDDENS, Anthony. *Sociologie*. Praha: Argo, 2013. ISBN 728-80-257-0807-1. S. 308.

⁹ VÝROST, Jozef, SLAMĚNÍK, Ivan, ed. *Aplikovaná sociální psychologie I*. Praha: Portál, 1998. ISBN 80-7178-269-6. S. 304.

¹⁰ HORSKÝ, Jan, PRAŽÁKOVÁ SELIGOVÁ, Markéta. *Rodina našich předků*. Praha: NLN, 1997. ISBN 80-7106-195-6. S. 5–6.

¹¹ MOŽNÝ, Ivo. *Rodina a společnost*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2006. ISBN 80-86429-58-x. S. 15, 22.

klesla porodnost. Vzdělávání dětí převzala škola, masmédiá začala přispívat k jejich socializaci a péče o nemocné a staré z velké části přešla do rukou pracovníků nemocnic a jiných sociálních zařízení.

Rodina zůstala však nenahraditelná v emocionální funkci, což jí dává jedinečný význam. Emoce jsou zvláště důležité při socializaci, každý člověk má touhu dostat odpovědi na otázky po smyslu života i vlastního bytí a potřebu podpory, klidu, pomoci, přijímání, společných plánů, nálezení k něčemu jistému a mnohého dalšího. Dysfunkce právě v této oblasti je pro jedince nejvíce ohrožující.¹²

Emocionální rovina rodiny není důležitá pouze ve vztahu rodiče a děti (blíže viz kapitolu 2.1), týká se všech členů rodiny nezávisle na věku. Emoce v dnešní době hrají zásadní roli i při výběru partnera. Rodinu totiž ovlivňuje i silný vliv hodnotového systému, který vyzdvihuje autonomii jedince. Vstupování do partnerství na základě svobodné vůle a z citových důvodů, které často odezní, způsobilo křehkost manželství, tedy i zvýšení počtu rozvodů (problematice porozvodové situací otce je podrobněji věnována kapitola 4.5). Navíc námezdní práce žen snížila závislost žen na mužích, a tak ženy nemusí setrvávat v manželství z finančních důvodů. Došlo i k úbytku samotných sňatků, neboť nesezdané soužití je ceněno díky své méně rigidní formě. Pro tuto práci je obzvláště důležitý i fakt, že lidé nechtějí vstupovat do předem určených rolí a striktní dělba práce mezi manželi se oslabuje. Schopnost ovládat vlastní osud podpořilo i již zmíněné rozšíření používání antikoncepce, které usnadnilo plánování rodičovství.¹³

Důsledkem výše zmíněného se mění obsahy rodinných rolí (více je problematika rozvíjena v kapitole 4), vztahy mezi rodiči a dětmi a rovněž mezi partnery. Podle Giddense¹⁴ je romantická láska pátráním po potvrzení osobní identity, druhý nám tak pomáhá uskutečňovat reflexivní projekt sebe sama. Dále tvrdí, že do vztahu lidé vstupují pro jeho vnitřní kvality a setrávají v něm, pouze dokud jim poskytuje dostatečné uspokojení. To činí vztah značně křehkým. Singly¹⁵ naopak klade důraz na skutečnost, že vztah jedincům poskytuje pocity jistoty a bezpečí, které jsou založeny na vzájemné důvěře. Potřeba individuální svobody a bezpečnosti se podle něj musí kombinovat. Jistoty, že s tím druhým můžu i dále do budoucna počítat, lze dosáhnout veřejným

---

¹² VÝROST, Jozef, SLAMĚNÍK, Ivan, ed. *Aplikovaná sociální psychologie I*. S. 327, 328.

¹³ SINGLY, François de. *Sociologie současné rodiny*. Praha: Portál, 1999. ISBN 80-7178-249-1. S. 87–103.

¹⁴ Giddens in DUDOVÁ, Radka. *Otcovství po rozchodu rodičovského páru*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2008. ISBN 978-80-7330-136-1. S. 21, 22.

¹⁵ Singly in tamtéž, s. 22, 23.

uznáním vztahu (sňatek, ale i představení rodičům), vzájemnou konverzací, při níž si pár utváří a potvrzuje společný svět a definici reality, a stanovením si sdílených zvyků, tedy začleněním určité rutiny do svého života. Tyto prostředky podporují řešení paradoxu tří požadavků pozdně moderního života – svoboda člověka v páru, bezpečí před existenciální úzkostí a objevování sebe samého díky pohledu blízké osoby.

Jak lze vidět z výše zmíněného, emoční stránce je připisována stále větší důležitost, lidé skrze milované osoby dávají svému životu smysl, utváří a ověřují si jimi svou vlastní identitu. Zároveň jsou však vztahy kvůli individualizaci méně stabilní. Ke hledání naplnění v těsných vztazích žene jedince vyvázání z tradičních vazeb, sociálních vztahů a z víry.¹⁶ Rovněž je rodina naplňující emoční funkci potřebným protipólem dnešního životního stylu, jenž je kvůli technickému pokroku odlišován (například komunikací prostřednictvím internetu, prací z domova, předáváním zadaných úkolů bez osobního kontaktu a celkově neosobními a formalizovanými vztahy).¹⁷

Podle Gooda¹⁸ je pro rodinný život západních společností od 50. let minulého století charakteristické vyloučení dalších příbuzných z denních aktivit manželského páru a jejich dětí, tím se stává autonomní i celá manželská rodina. Příbuzenské vztahy také nejsou definovány prostřednictvím práv a povinností, čímž slábne morální kontrola manželské rodiny širšími příbuznými. Manželský pár se nestěhuje k příbuzným, ale odchází na zcela nové místo. Případné problémy se tedy odehrávají mezi samotnými manžely, nikoli mezi nimi a příbuznými. Goode tuto charakteristiku považuje za ideál, je si totiž vědom, že v realitě určitý vliv širších příbuzných být může. Například Renzetti a Curran¹⁹ uvádějí, že pokud lidé potřebují poradit, emocionálně nebo finančně podpořit, jako první se stále obracejí k příbuzným.

Jak lze vidět z předešlého odstavce, tradičně se rozlišují dvě podoby rodiny. Uskupení tvořící rodiče a alespoň jedno jejich dítě je nazýváno rodinou nukleární. Pokud ke zmíněným aktérům přidáme i dalšího blízkého příbuzného, hovoříme již o rodině rozšířené.²⁰ Avšak v současné euroamerické společnosti převládá různorodost a proměnlivost podob rodiny. Určujícími znaky nejsou oficiální prvky, jako například oddací listy, ale jsou jimi citové a finanční vazby. Vyskytují se sezdané i nesezdané páry

---

¹⁶ DUDOVÁ, Radka. *Otcovství po rozchodu rodičovského páru*. S. 23.

¹⁷ VÝROST, Jozef, SLAMĚNÍK, Ivan, ed. *Aplikovaná sociální psychologie I*. S. 327, 328.

¹⁸ Goode in MOŽNÝ, Ivo. *Sociologie*. S. 56, 57.

¹⁹ RENZETTI, Claire, CURRAN, Daniel. *Ženy, muži a společnost*. Praha: Karolinum, 2003. ISBN 80-246-0525-2. S. 215.

²⁰ PETRUSEK, Miloslav, MAŘÍKOVÁ, Hana, VODÁKOVÁ, Alena. *Velký sociologický slovník 2, P/Ž*. S. 941.

s dětmi, rodiny jen s jedním rodičem a manželství s odrostlými dětmi.²¹ Ač má však rodina jakoukoli podobu, Možný²² upozorňuje, že stále zůstává stabilizujícím prvkem sociálního systému.

1.3 Gender a maskulinita

Ač spolu pojmy pohlaví a gender úzce souvisejí, nejedná se o synonyma a jejich odlišení je v kontextu rodičovství pro pochopení celé problematiky zásadní. Pohlaví označuje anatomickou a fyziologickou rozdílnost mužského a ženského těla, která se nemění v závislosti na místě a času.²³ Na tomto základě je poté společností konstruována společenská kategorie genderu používaná pro soubory vlastností a chování očekávaných u mužů a žen. Dokladem je skutečnost, že u různých kultur a v různých dobách, na rozdíl od prvního termínu, existují rozdílné požadavky na genderové role muže a ženy.²⁴

Pohled na gender je založen na konstruktivistickém přístupu. Podle něj se každodenní život pouze jeví jako realita, ve skutečnosti je však vytvářen sociálně prostřednictvím lidských myšlenek a činností.²⁵ Sociální jevy, gender i dříve zmíněné sociální role, tedy nejsou jednou pro vždy dané, naopak se mohou proměňovat a mohou být ovlivňovány. Tímto pohledem, který bude dále uplatňován v celé práci, se vysvětluje možnost odlišnosti podoby otcovství v současnosti a v historii.

Ve společnosti jsou značně rozšířené genderové stereotypy, tedy zjednodušující souborné popisy femininní ženy a maskulinního muže. O stereotypech se uvažuje bipolárně – muž nenese žádné znaky ženskosti a žena mužnosti.²⁶ Podle Možného²⁷ jsou jako maskulinní, tedy tradičně mužské, chápány charakteristiky jako průbojnost, realističnost, drsnost, rozumovost, ctižádostivost, málomluvnost, samostatnost, uvážlivost, odvaha, záliba ve vedení, psychická odolnost, klid, smysl pro celek. Naopak femininní, tradičně ženské, jsou vlastnosti zcela opačné: ostýchavost, romantičnost, jemnost, citovost, nectižádostivost, hovornost, závislost, impulzivnost, bázlivost, ochota vést se, psychická zranitelnost, nervóznost, smysl pro detail.

---

²¹ RENZETTI, Claire, CURRAN, Daniel. *Ženy, muži a společnost*. S. 218–220.

²² MOŽNÝ, Ivo. *Rodina a společnost*. S. 15.

²³ GIDDENS, Anthony, *Sociologie*. S. 554.

²⁴ HARTL, Pavel, HARTLOVÁ-CÍSAŘOVÁ, Helena. *Velký psychologický slovník*. S. 339.

²⁵ BERGER, Peter, LUCKMANN, Thomas. *Sociální konstrukce reality: pojednání o sociologii vědění*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1999. ISBN 80 85959-46-1. S. 25.

²⁶ RENZETTI, Claire, CURRAN, Daniel. *Ženy, muži a společnost*. S. 20, 21.

²⁷ MOŽNÝ, Ivo. *Rodina vysokoškolsky vzdělaných manželů*. Brno: Univerzita J. E. Purkyně, 1983. s. 161.

Obecně je mužství chápáno jako soubor maskulinních rysů určený sociálním, historickým a kulturním prostředím. Již z této definice vyplývá, že ve skutečnosti není podoba mužství univerzální. Pro přiblížení uvádím základní typy, které vymezuje Šmídová²⁸, socioložka věnující se oboru genderová studia. Zaprvé tradiční mužství kladoucí důraz na fyzičnost, impulzivnost, potlačení jemnosti a čistě funkční vztah k druhému pohlaví. Zadruhé „macho mužství“ založené na fyzické síle, jež je používána k sebezprosazování, manipulování, panování. Občas je k tomuto typu přidávána i slovní a fyzická agrese – zde je patrné, že se jedná o extrémní podobu. Za třetí nový muž, který má komunikační dovednosti, je jemný a klidný. Čtvrtým typem jsou „neúspěšné alternativy“, zde se zařazují zženštilí nebo homosexuální muži. Poslední typ je nazýván hegemonické mužství. Jde o normativní obraz, který je tvořen vždy ve vztahu k jiným mužům a ženám, což zaručuje jeho dynamiku. Konkrétně jím je bělošský muž v mladším středním věku, patřící do střední vrstvy, heterosexuální, agresivní, soutěživý, úspěšný a prosazující se ve veřejné sféře. Ovšem jedná se spíše o teoretický ideál, který neoznačuje to, čím muži jsou, ale spíše to, co zachovává jejich moc.

Jak lze vidět na výše zmíněném (i když i zde se jedná o značně zobecněný pohled na realitu), v každodenním světě se mnozí muži, stejně tak jako ženy, jednomu zobecňujícímu obrazu vymykají. Přesto se ovšem stereotypní uvažování odehrává při vzájemné komunikaci mezi jedinci i na strukturální úrovni celé společnosti. Ta nařizuje tyto charakteristiky svým členům v závislosti na jejich pohlaví. Požadavky jsou zakotveny i v institucích – nejen v hospodářském, politickém a vzdělávacím systému, ale právě i v rodinném uspořádání, kde ovlivňují roli otce.²⁹ Tyto stereotypy činí obtížnějším nebo naopak lehčím možnost přístupu k různým povoláním, institucím či činnostem.³⁰

Genderové stereotypy se navíc propojují s teorií sociálních rolí (podrobněji viz kapitolu 1.1), která na ně vyvíjí společenský tlak a provádí kontrolu. Chceme-li totiž působit normálním dojmem a vyhnout se konfliktu rolí, je zapotřebí respektovat očekávání druhých k naší roli. To však vytváří zmíněný tlak na muže, aby si osvojili a uchovali stereotypní maskulinní chování.³¹ Genderové stereotypy navíc vyvíjejí tlak

---

²⁸ ŠMÍDOVÁ, Iva. Matkové. In: MAREŠ, Petr, POTOČNÝ, Tomáš, ed. *Modernizace a česká rodina*. Brno: Barrister & Principal, 2003, s. 157–177. ISBN 80-86598-61-6. S. 158–160.

²⁹ RENZETTI, Claire, CURRAN, Daniel. *Ženy, muži a společnost*. S. 21.

³⁰ KARSTEN, Hartmut. *Ženy – muži*. Praha: Portál, 2006. ISBN 80-7367-145-X. S. 25.

³¹ ŠMÍDOVÁ, Iva. Matkové. S. 162.

i na otce, neboť identita muže (to, za co sebe sama považuje) je pevně propojena s identitou otce, což znamená, že konstruování otcovství je závislé na maskulinitě.³²

1.3.1 Pojetí genderových rolí podle strukturálního funkcionalismu a feminismu

Pro pochopení proměn otcovské role je důležité se na tomto místě věnovat i paradigmatům strukturálního funkcionalismu, prosazujícího se v sociologii především v období 40. až 60. let minulého století, a feminismu, nastupujícího v 60. letech téhož století.

Strukturální funkcionalismus vidí sociální systém jako celek vzájemně provázaných částí, jež společným působením udržují společnost v rovnováze. Jakýkoli náhlý pokus o změnu by toto harmonické fungování pouze narušil. Jako součást společnosti k její stabilitě přispívají i genderové rozdíly. Strukturální funkcionalisté při jejich analýze vycházejí z koncepce tělesných odlišností – muži jsou větší a silnější, ženy rodí a kojí děti – a z tohoto biologického základu vyvozují i odlišné přirozeně vnímané sociální role. Talcott Parsons, přední funkcionalistický myslitel, tvrdí, že toto protikladné, zároveň však doplňující se rozdělení rolí by mělo zajistit rodinnou solidaritu.³³ Je nutné upozornit, že zde mizí rozdíl mezi pojmy gender a pohlaví tak, jak je uveden v kapitole 1.3. Oba termíny jsou mylně chápány jako přirozené, neměnné, univerzální.

Z výše zmíněného je zřejmé, že strukturální funkcionalismus staví jen na konsenzu, a tak posiluje konzervativní pohled na společnost. Navíc chápání rozdílů jako přirozených bývá zneužíváno k ospravedlňování nerovnosti a diskriminaci pohlaví.³⁴

Feministické teorie zastávají odlišný názor na tuto skutečnost. Ač feminismus není jednotným úhlem pohledu, Renzetti a Curran³⁵ uvádějí, že všechna feministická stanoviska se shodují na tom, že při osvojování genderových rolí, tedy společenských rolí udávaných na základě pohlaví jedince, mají vliv biologické predispozice, ale i proces učení. Lidské geny se mohou různými způsoby rozvinout podle vnějších podmínek, a tak toto paradigma chápe gender tak, jak je vymezen v kapitole 1.3, tedy jako spíše společensky vytvářenou kategorii.

---

³² MAŘÍKOVÁ, Hana, VOHLÍDALOVÁ, Marta. *Trvalá nebo dočasná změna?: uspořádání genderových rolí v rodinách s pečujícími otci*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2007. ISBN 978-80-7330-135-4. S. 20.

³³ GIDDENS, Anthony. *Sociologie*. S. 566.

³⁴ RENZETTI, Claire, CURRAN, Daniel. *Ženy, muži a společnost*. S. 23, 24.

³⁵ Tamtéž, s. 30, 31, 58.

Feministické přístupy se snaží podat možnosti k překonání genderových nerovností a pokouší se odhalit stereotypy v našem myšlení i jednání. Oproti předchozí teorii kladou důraz na to, že dělba práce mezi jednotlivými pohlavími není přirozená, neboť mužům nebrání žádné biologické charakteristiky dělat tradičně „ženské práce“ a naopak.³⁶ Tento přístup nadále uplatňují v průběhu celé práce.

---

³⁶ GIDDENS, Anthony. *Sociologie*. S. 566.

2 Rodičovství a jeho ovlivnění genderem

Mohlo by se zdát, že rodina je soukromou sférou striktně oddělenou od veřejného světa. Nicméně tyto dva prostory se propojují a ani genderová nerovnost, která je charakteristická pro celek společnosti, se rodině nevyhýbá – genderovými vztahy je dokonce utvářena. Podle tradičního určení soukromé sféry rodiny ženě a naopak veřejné sféry muži jsou i v rodině rozděleny povinnosti a činnosti jednotlivých členů. Ženy vychovávají děti, vykonávají domácí práce a nesou celkovou odpovědnost za chod domácnosti. Na druhou stranu muži jsou vnímáni jako živitelé a ochránci rodiny zajišťující ji ekonomicky. Problémem tohoto oddělování rolí je, že se jejich náplně považují za vzájemně se vylučující, čímž nabízejí pouze jedinou správnou ženskou a jedinou správnou mužskou roli.³⁷

Zde je nutné navíc poznamenat, že genderové nerovnosti se navíc prostřednictvím rodiny předávají z generace na generaci, neboť dívky a chlapci procházejí v rodinách odlišným způsobem socializace, který je dále podporován i vzdělávacími institucemi.³⁸ Zároveň platí, že rodina je centrem nových podob mužských rolí, tedy otců.³⁹

Z doposud zmíněného je zřejmé, že otcovství je v euroamerické společnosti silně genderovaným konceptem. Vzhledem ke skutečnosti, že byla otcovská role dlouhou dobu pojmána jako protikladná a zároveň doplňující k roli matky, neboť jsou tyto pojmy konceptualizovány na základě genderových rozdílů mezi mužem a ženou, nelze o otcovství pojednávat odděleně od mateřství.⁴⁰ Kromě pojmu rodičovství a role otce se tedy v následujících podkapitolách budu věnovat i roli matky.

2.1 Rodičovství

Na rodičovství pohlíží různé vědní disciplíny odlišně. Například z biologického hlediska odlišujeme biologickou matku, která dítě porodila, a biologického otce, jenž dítě zplodil,⁴¹ z legislativního hlediska je rodičem ten, komu náleží rodičovská práva, odpovědnost a povinnosti. Pro tuto práci je však stěžejní sociologický pohled – zde

---

³⁷ RENZETTI, Claire, CURRAN, Daniel. *Ženy, muži a společnost*. S. 24, 215, 264.

³⁸ Tamtéž, s. 93, 264.

³⁹ ŠMÍDOVÁ, Iva. *Matkové*. S. 167.

⁴⁰ MAŘÍKOVÁ, Hana, VOHLÍDALOVÁ, Marta. *Trvalá nebo dočasná změna?: uspořádání genderových rolí v rodinách s pečujícími otci*. S. 19.

⁴¹ HARTL, Pavel, HARTLOVÁ-CÍSAŘOVÁ, Helena. *Velký psychologický slovník*. S. 503.

je zaměření na to, kdo rodičovskou roli opravdu plní – tedy kdo s potomkem žije a vychovává ho.⁴²

Lze se setkat i s odlišováním termínů *parenthood* a *parenting* – do českého jazyka se tyto pojmy překládají jako rodičovství a aktivní rodičovství. V prvním případě se jedná o stav, tedy pouhé konstatování, že určitá osoba je rodičem. Druhý pojem však akcentuje činnost, aktivním rodičem je tedy ten, kdo má k dítěti vztah a aktivně se podílí na jeho péči a výchově.⁴³

Ovšem Susan Rae Petersonová⁴⁴ ve své stati z roku 1983 od používání pojmu aktivní rodičovství naopak odrazovala. Termín podle ní neobsahuje historický a praktický základ, neboť neexistuje pevně daná skupina sociálních aktivit, které by do tohoto označení spadaly. Naopak navrhla používat pojem pečovatelsví, který je obsahově jasnější a zároveň zůstává genderově neutrální.

Genderové nevyváženosti termínu rodičovství si všímá i Nancy Chodorow⁴⁵ – ve své publikaci, vydané 4 roky po Petersonové, poukazuje na to, že z běžného chápání rodičovství jsou otcové téměř zcela vynecháváni. Běžně se setkáme s názorem, že otcové a děti by spolu měli trávit určitý čas, nicméně již málokdo prohlásí, že tento čas je z hlediska emocionality kvalitativně srovnatelný s tím, který je tráven s matkou. Vychází to z představy maskulinního muže (viz kapitolu 1.3) a tradičního pojmání rolí v rodině, v němž výchova dětí je záležitostí matky.

Chodorow⁴⁶ pro spolupodílení se obou rodičů – matky i otce – na péči o dítě zavedla vlastní pojem – rovné aktivní rodičovství. Domnívá se, že silný osobní kontakt a možnost identifikace s oběma rodiči by podporovaly utváření genderové identity, neboť takto vychovávané děti by byly schopné přijmout do své role některé typicky mužské či ženské vlastnosti bez jakéhokoli pochybování nad svou genderovou rolí. Více k tématu, zda otec může být stejně dobře jako matka aktivním rodičem, viz kapitolu 2.3.1.

V sociologickém pohledu na rodičovství, uplatňovaném i v této práci, je stěžejní, kdo s dítětem žije a kdo ho vychovává.

---

⁴² VALDROVÁ, Jana. *Abc feminismu*. Brno: Nesehnutí, 2004. ISBN 80-903228-3-2. S. 49.

⁴³ MAŘÍKOVÁ, Hana. Genderový aspekt rodičovství. In: HAMPLOVÁ, Dana, ŠALAMOUNOVÁ, Petra, ŠAMANOVÁ, Gabriela, ed. *Životní cyklus: sociologické a demografické perspektivy*. Praha: Sociologický ústav Akademie věd České republiky, 2006, s. 141–159. ISBN 80-7330-082-6. S. 141.

⁴⁴ Petersonová in tamtéž, s. 142.

⁴⁵ CHODOROW, Nancy. *The reproduction of Mothering*. Los Angeles: University of California Press, 1987. ISBN: 0-520-03892-4. S. 217, 218.

⁴⁶ Tamtéž.

Maříková⁴⁷ zastává názor, že v současnosti (kniha byla vydána v roce 2008) termín rodičovství k rovnosti odkazuje, neboť porovnáním s pojmy mateřství a otcovství, které naopak akcentují odlišnosti, zjišťujeme, že termín rodičovství zdůrazňuje podobnosti v péči u mužského a ženského pohlaví.

K důkladnějšímu osvětlení rodičovství je nutné uvést i jeho náplň, která se značně odlišuje v závislosti na věku dítěte. Obecně bývají vliv a důležitost rodičů nejvíce akcentovány do tří let věku dítěte, v tomto období se často hovoří o nenahraditelnosti jejich role.⁴⁸ Tato myšlenka je silná zvláště v českém prostředí, dokladem jejího přijímání je poměrně dlouhá rodičovská dovolená, která možnost nepřerušované péče umožňuje (blíže viz kapitolu 4.3.1, pro porovnání s délkou rodičovské dovolené v zemích, v nichž nezdůrazňují vliv rodičů na dítě až do tří let věku, viz kapitolu 4.3.5.). Od předškolního a zvláště školního období dítěte přestávají být rodiče těmi jedinými, kteří se podílejí na socializaci potomka, přidávají se předškolní a školní zařízení a především vrstevníci. Další stupně k dospělosti znamenají klesající vliv rodičů na dítě.⁴⁹

M. E. Lamb⁵⁰ stanovil tři složky rodičovského chování. Jedná se o přímou interakci rodiče s dítětem, dostupnost rodiče a zodpovědnost. První složka spočívá v bezprostředním kontaktu rodiče s dítětem – tedy například společné hraní či učení se spolu. Je to právě tato komponenta, jež je ve výzkumech nejvíce sledována. Druhá složka podmiňuje první, zahrnuje totiž prostorovou blízkost rodiče a dítěte. V tomto případě se rodič nevěnuje potomkovi přímo, ale je mu k dispozici – například se může starat o domácnost nebo jen relaxovat. Poslední komponenta, jež bývá považována za nejdůležitější, spočívá v tom, kdo reálně má a pocítuje povinnost starat se o blaho dítěte a pečovat o něj. Lze sem zařadit například zařizování pravidelných prohlídek u lékaře či obstarávání oblečení. Naopak se nezapočítává pouhé „vypomáhání“ s péčí, které rodič vykonává jen tehdy, když se mu to hodí. Tato složka bývá zkoumána nejméně, neboť se také nejobtížněji kvantifikuje.

V návaznosti na nenahraditelnou funkci rodiny poskytovat citové bezpečí (více viz kapitolu 1.2) u náplně rodičovství zdůrazňují i emocionální složku. Rodiče by měli dítěti

---

⁴⁷ MAŘÍKOVÁ, Hana. Rodičovská (je) pro oba rodiče. In: KŘÍŽKOVÁ, Alena, DUDOVÁ, Radka, eds. *Práce a péče: proměny "rodičovské" v České republice a kontext rodinné politiky Evropské unie*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2008. S. 71–84. ISBN 978-80-86429-94-6. S. 79.

⁴⁸ VÁGNEROVÁ, Marie. *Základy psychologie*. Praha: Karolinum, 2004. ISBN 80-246-0841-3. S. 172, 173.

⁴⁹ MOŽNÝ, Ivo. *Rodina a společnost*. S. 164

⁵⁰ LAMB, Michael. *The Father's role: cross-cultural perspectives*. Hillsdale, NJ: L. Erlbaum Associates, 1987. ISBN 0-89859-595-9. S. 7–9.

projevovat lásku, citově ho přijmout, naplňovat jeho emocionální potřeby, ochraňovat ho a pomáhat mu. Vytvoření kvalitního vztahu s druhým člověkem je totiž pokládáno za zásadní pro mentální rozvoj a zdraví dítěte.⁵¹ Emocionální složka rodičovství je zásadní především v současné době, neboť vztah mezi rodiči a dětmi je pevnější než partnerská láska, a tak prostřednictvím dítěte lidé často uspokojují vlastní emocionální potřeby a touhu po smysluplnosti života.⁵² Tuto skutečnost více rozebírám v kapitole 4.2.1.

Další podkapitoly jsou již konkretizovány na pojetí role matky a podrobněji se věnují chápání role otce.

2.2 Role matky

V kontextu role matky je důležité rozlišovat mezi pojmy mateřství a mateřské chování. Prvním termínem Ruddicková⁵³ označuje biologický a fyziologický stav těhotenství, který je ukončen porodem – jedná se tedy o danost určenou přírodou. Od něj odlišuje mateřské chování (také mateřská práce či péče), které je naopak sociálním konstruktem, tedy není dáno přírodou ani nesouvisí s genetikou či intuicemi. Společnost k němu musí motivovat a lidé se ho musí naučit.⁵⁴

Mateřské chování je soubor dovedností, který v současné společnosti obsahuje starání se a pečování o dítě, vnímání ho jako osoby, která má určité specifické nároky a potřeby, přebírání odpovědnosti za jeho prospěch, vychovávání ho a věnování mu lásky a péče. Tradičně bývá toto chování spojováno výhradně jen s matkou, protože se mylně předpokládá, že je přirozeným a nutným pokračováním mateřství. Z výše popsaného je však zřejmé, že tomu tak není. Chybná domněnka je posilována i výhradní schopností matky dítě kojit, ovšem tato činnost je výjimkou, vše ostatní je naučitelné.⁵⁵

I Badinter⁵⁶ uvádí, že mateřské chování nemá pohlaví, z jazykového hlediska je tedy tento pojem zavádějící a vhodnější by bylo využívat genderově neutrálního termínu rodičovské chování. Mateřské neboli rodičovské chování tedy nemusí projevovat pouze

---

⁵¹ ŠULOVÁ, Lenka, ZAUCHE-GAUDRON, Chantal. *Předškolní dítě a jeho svět*. Praha: Karolinum, 2003. ISBN 80-246-0752-2. S. 37.

⁵² Beck, Beck-Gernsheim in DUDOVÁ, Radka. *Souvislosti proměn pracovního trhu a soukromého, rodinného a partnerského života*. Praha: Sociologický ústav Akademie věd České republiky, 2007. ISBN 978-80-7330-119-4. S. 19, 23.

⁵³ Ruddicková in: MAŘÍKOVÁ, Hana. Pečující otcové: Příběhy plné odlišnosti. In: *Sociologický časopis / Czech Sociological Review*. 2009, roč. 45, č. 1, s. 80–113. ISSN 0038-0288. S. 92.

⁵⁴ VALDROVÁ, Jana. *Abc feminismu*. S. 41.

⁵⁵ Ruddicková in: MAŘÍKOVÁ, Hana. Pečující otcové. Příběhy plné odlišnosti. S. 92.

⁵⁶ BADINTER, Élisabeth. *XY: o mužské identitě*. Praha: Paseka, 2005. ISBN 80-7185-727-0. S. 167.

biologická matka, dokonce ani pouze jiná žena – může se jednat o jakéhokoli člověka. Tudíž i muž–otec se může těmto dovednostem naučit.⁵⁷ Problematika otce a mateřského chování je shrnuta v kapitole 2.3.1.

Ovšem ženy jsou podle tradičních měřítek vnímány jako citové bytosti, pouze ony jsou spojovány s emocionalitou a něhou a rovněž jsou k takovým vlastnostem vychovávány. Mužům jsou tyto charakteristiky naopak odepírány, více k představě o maskulinním muži a femininní ženě viz kapitolu 1.3. Z toho vyplývá, že každá společnost, která spojuje rodičovství s navazováním citových pout (viz kapitolu 2.1) a prosazuje emocionalitu pouze u žen, předurčuje právě ženy k roli obsahující starání se o domácnost, uspokojování citových potřeb členů rodiny a pěstování úzkého pouta k dítěti.⁵⁸ Ženy jsou k této roli společností tlačeny a i jen slabé náznaky takového chování jsou u nich silně podporovány a rozvíjeny. To se děje již od samotného dětství, například už malé dívky dostávají na hraní panenky, aby si na nich trénovaly svou budoucí mateřskou roli a rozvíjely tak předpoklady k mateřské péči.⁵⁹ Podobně společnost vede ženu po celý její život, až se po narození dítěte pod společenským tlakem většinou opravdu žena stane tou, která dítě každodenně opatruje a je mu na blízku.⁶⁰ Péče matek o dítě pokračuje i v jeho pozdějším věku, a tak má matka dostatek příležitostí k získávání a zdokonalování mateřských znalostí a dovedností. Postupně se z nich tak těmito sociálními nástroji opravdu stávají odbornice na péči o dítě,⁶¹ a tím zpětně potvrzují původní domněnku dané společnosti.

Ač někteří muži prohlašují, že gender v jejich vnímání lidských kvalit nehraje roli, Šmídová⁶² uvádí, že podle jejího výzkumu z roku 2003 si i právě tito muži na ženách cení všeho, co se týká péče o dítě a jeho výchovu. Což opět stále nutí ženy přebírat na sebe mateřskou péči.

Elisabeth Badinter⁶³ přímo tvrdí, že se z možnosti ženy být matkou mylně vyvozuje nutnost se jí stát. Zavrhuje pojem mateřský instinkt, který odkazuje k přirozenosti mateřského chování u žen, a mluví spíše o společenském tlaku, jenž matku nutí k realizaci

---

⁵⁷ Ruddicková in: MAŘÍKOVÁ, Hana. *Pečující otcové: Příběhy plné odlišnosti*. S. 92.

⁵⁸ RENZETTI, Claire, CURRAN, Daniel. *Ženy, muži a společnost*. S. 214.

⁵⁹ OAKLEY, Ann. *Pohlaví, gender a společnost*. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-403-6. S. 46, 147.

⁶⁰ MATĚJČEK, Zdeněk. *Rodiče a děti*. 3. upravené vydání. Praha: Vyšehrad, 2017. ISBN 978-80-7429-797-7. S. 84.

⁶¹ DUDOVÁ, Radka. Rozporuplné diskursy otcovství. In: *Gender, rovné příležitosti, výzkum*. 2006, roč. 7, č. 2, s. 6–11. ISSN 1213-0028. S. 8.

⁶² ŠMÍDOVÁ, Iva. *Matkové*. S. 169.

⁶³ BADINTER, Elisabeth. *Mateřská láska: od 17. století po současnost*. Bratislava: Aspekt, 1998. ISBN 80-85549-04-2. S. 15, 266.

sebe sama prostřednictvím porodu dítěte a jeho výchovy. Dokladem je, že pokud se žena už stala matkou, často se chápe pouze ve vztahu k dítěti a otci. Ovšem osobnost matky je trojrozměrná, třetím rozměrem je skutečnost, že matka je pořád ženou – specifickou bytostí s vlastními touhami, jež se mohou odlišovat od požadavků manžela nebo potomka. Díky tomuto pojetí lze lépe pochopit, že některé ženy vyčítají své biologické možnosti být těhotné, že je i po porodu okrádá o svobodu. Jak již bylo řečeno výše, nejčastěji jsou to totiž matky, které mateřskou péči vykonávají, navíc jsou minimálně v počátečním období života dítěte závislé na manželovi nebo na státu, jenž otcovu ekonomickou roli alespoň částečně kompenzuje.⁶⁴ Když je dítě starší, přispívá k nespokojenosti matek i to, že ke svému zaměstnání zpravidla vykonávají i společností předurčené domácí práce a péči o dítě.⁶⁵ Nastíněnou situaci by mohlo řešit objevení „nových otců“, jimž se detailněji věnuji v kapitole 4.2.

2.3 Role otce

Zásadní rozdíl mezi otcem a matkou po dlouhou dobu spočíval v tom, že biologická matka byla vždy známa, ale biologické otcovství nebylo možné s jistotou. Zjednodušeně lze prohlásit, že dříve to byl otec, který měl právo se rozhodnout, zda dítě uzná nebo neuzná za vlastní. To se však díky technologickému pokroku změnilo a nyní lze biologického otce s určitostí identifikovat.⁶⁶

Podle Radky Dudové⁶⁷ je biologická definice oficiálně upřednostňována, protože se z ní odvozuje původ a legitimita, je to totiž často status otce, z něhož plyne i společenské postavení celé rodiny. V praxi je ovšem obvykle podstatnější sociální dimenze odkazující k tomu, kdo s dítětem sdílí bydliště, každodenně ho vychovává, zařadí ho do své rodové linie a je uznán zákonem. Je to způsobeno tím, že přijetí otcovské role je závislé na vůli otce, navíc oproti roli matky, která je vnímána jako samozřejmá a přirozeně daná instinkty, se otcovství pojí s udáváním pravidel a zákona. Tato rozdílnost po rozvodu ovlivňuje častější svěřování dětí matkám, k této problematice se vracím a více ji rozvíjím v kapitole 4.5.

---

⁶⁴ VALDROVÁ, Jana. *Abc feminizmu*. S. 46.

⁶⁵ BADINTER, Elisabeth. *Materská láska: od 17. století po současnost*. S. 15, 266, 271.

⁶⁶ ZOJA, Luigi. *Soumrak otců: archetyp otce a dějiny otcovství*. Praha: Prostor, 2005. ISBN 80-7260-145-8. S. 247, 248.

⁶⁷ DUDOVÁ, Radka. *Rozporuplné diskursy otcovství*. S. 8.

V předcházející kapitole 2.2 je popsán způsob, jakým se matka tradičně stává výhradní odbornicí na péči o dítě. Oproti tomu muži nejsou k pečujícím aktivitám vedeni, což si tradiční pohled odůvodňuje tím, že maskulinní charakteristiky (pro výčet viz kapitolu 1.3) postrádají emocionalitu a jsou v protikladu k hodnotám péče a sebeobětování sebe sama pro druhého. V mnohých případech jsou otcové dokonce od pečujících aktivit odrazováni a neustále jim je vštěpováno, že tato starost není jejich životním údělem. Po narození dítěte tudíž otec pod tlakem zmíněných společenských nástrojů péči o dítě přenechává matce, čímž ale ztrácí možnost osvojovat si a zdokonalovat své pečovatelské schopnosti, které tak skutečně začnou zaostávat za ženami – nikoli tedy kvůli biologické danosti, ale kvůli společenským mechanismům.⁶⁸

Otec je naopak společností tlačěn k odlišné roli – roli živitele a ochránce představujícího autoritu.⁶⁹ Placená práce je zde vnímána jako prostředek, kterým se otcové starají o rodinu.⁷⁰ Nejenže jsou tedy zpravidla pečovatelské aktivity prováděny ženami, ale otec kvůli ekonomickému uspořádání společnosti tráví podstatnou dobu mimo domov, což ho od rodiny v konečném důsledku separuje. Malý zbytek času, který tráví s dětmi, bývá dopředu připravený a naplánovaný. Oproti tomu matka je společností nabádána být k dispozici neustále, a to třeba i na úkor svého zaměstnání, jen aby dostála vštípené tradiční představě role matky jako pečující osoby.⁷¹ Rozdílnost mezi rodičovskými rolemi tedy pramení z odlišných činností a postojů, které společnost, jež mylně vyvozuje z biologického základu odlišné přirozeně vnímané sociální role (více viz kapitolu 1.3.1), po ženách a mužích vyžaduje.

Předchozí odstavce popisují esencialistický přístup k pojmání otcovství. Význam otce je vnímán jako jedinečný, důraz se klade na biologické rozdíly mezi otcem a matkou, z nichž jsou přirozeně vyvozovány odlišnosti v rodičovském chování mužů a žen. Role matky a otce jsou zde protikladné a komplementární. Ovšem v 70. letech genderovou diferenciaci pojící se k rodičovství zpochybnila Nancy Chodorow (pro její zavedení pojmu rovné aktivní rodičovství viz kapitolu 2.1).⁷² Navíc striktní rozdělení rolí

---

⁶⁸ DUDOVÁ, Radka. Otcovství v pohybu. In: HAMPLOVÁ, Dana, ŠALAMOUNOVÁ, Petra, ŠAMANOVÁ, Gabriela, ed. *Životní cyklus: sociologické a demografické perspektivy*. Praha: Sociologický ústav Akademie věd České republiky, 2006, s. 160–174. ISBN 80-7330-082-6. S. 162.

⁶⁹ Tamtéž.

⁷⁰ MAŘÍKOVÁ, Hana, VOHLÍDALOVÁ, Marta. *Trvalá nebo dočasná změna?: uspořádání genderových rolí v rodinách s pečujícími otci*. S. 20.

⁷¹ DUDOVÁ, Radka. Otcovství v pohybu. S. 8.

⁷² MAŘÍKOVÁ, Hana. Matkové. S. 91.

je svazující a pro mnohé lidi nevyhovující, neboť jejich skutečné vlastnosti často neodpovídají představě společnosti.⁷³

Naopak pro konstruktivistický přístup, jenž uplatňuji v této práci (pro jeho objasnění viz kapitolu 1.3), otcovství není fixní ani statická role. Vnímá totiž maskulinitu a otcovství jako kulturní výtvar, který je neustále rekonstruovaný samotnými jedinci během každodenních interakcí v neustále proměňujících se genderových vztazích. Díky tomu, že genderové rozdíly jsou zde pojímány jako sociálně konstruované, je možná jejich změna či zeslabování.⁷⁴ Tento pohled na otcovství lze označit anglickým slovem fatherhood – tedy otcovství chápané jako sociální instituce, od něj se odlišuje pojem fathering odkazující k sociálnímu vztahu.⁷⁵

Někteří autoři už tak otcům připisují i jiné než tradiční role. Například David Blankenhorn⁷⁶ uvádí, že otec má vzhledem ke svým potomkům čtyři funkce. První dvě z nich odpovídají tradičnímu pojetí, jsou jimi poskytování fyzické ochrany a obstarávání peněz a dalších materiálních zdrojů. Dále však představuje i funkce zaměřené na děti. Zmiňuje každodenní péči o děti a jejich vliv na vytváření identity svých potomků – této tématice se budu věnovat v podkapitole 2.3.2.

Rovněž Singly⁷⁷ vyjmenovává i jiné než tradiční role a jednu pozměňuje. Místo autority mluví o neautoritářské autoritě, kdy otec dítěti sice stanovuje určité hranice a nabádá ho k následování pravidel, ovšem u toho již sám sebe nebere příliš vážně. Zcela odlišně od tradičních funkcí zmiňuje i to, že otec má být schopen být blízký dětem, projevit city, naslouchat i si s potomkem hrát.

Je také důležité uvést rozdíl mezi kulturou otcovství a skutečným chováním otců, na nějž poukázal Ralph LaRossa⁷⁸. První pojem zahrnuje sdílené normy, hodnoty, druhý naopak to, co otcové každodenně opravdu dělají. Mylně se předpokládá, že tyto dva termíny jsou vždy ve shodě, tedy že chování odpovídá normám, tak tomu však není. LaRossa upozorňuje, že kultura otcovství se mění daleko rychleji. Tuto rozdílnost pro svou práci považují za stěžejní, neboť je důležité si uvědomit, že koncepty dnešního

---

⁷³ VALDROVÁ, Jana. *Abc feminismu*. S. 46.

⁷⁴ MAŘÍKOVÁ, Hana. *Matkové*. S. 91.

⁷⁵ DUDOVÁ, Radka. Aktivní otcovství aneb je skvělé být tátou. In: *Gender, rovné příležitosti, výzkum*. 2007, roč. 8, č. 2, s. 96–97. ISSN 1213-0028. S. 96.

⁷⁶ BLANKENHORN, David. *Fatherless America: confronting our most urgent social problem*. New York: BasicBooks, 1995. ISBN 0465014836. S. 25.

⁷⁷ Singly in: DUDOVÁ, Radka. *Otcovství v pohybu*. S. 163.

⁷⁸ LAROSSA, Ralph. *Family Relations*. In: *The Contemporary Family: Consequences of Change*. 1988, roč. 37, č. 4, s. 451–457. ISSN 0197-6664. S. 451.

otcovství nejsou ani tak popisem toho, co otcové dělají, ale spíše jde o představy toho, co by současná společnost chtěla, aby otcové dělali.

I přes tuto skutečnost je kultura otcovství důležitá, neboť i když zcela neodpovídá skutečnému chování otců, má na něj určitý vliv. Tradice, hodnoty a normy jsou totiž obsaženy v sociálních institucích a organizacích – například v rodině, vrstevnických skupinách, ale i ve škole, v právu, v morálce či v masmédiích. Zároveň, jak upozorňuje již zmíněný konstruktivistický přístup, je i konstruování otcovství zpětně ovlivňováno sociální produkcí mužů a maskulinit.⁷⁹

2.3.1 Možnost otce být aktivním rodičem

Některé teorie popsané v této kapitole již byly naznačeny v předchozím textu, především v kapitole 2.1 se zmiňují o pojmu rovné aktivní rodičovství, které označuje spolupodílení se obou rodičů na péči o dítě. Tato kapitola na termín navazuje a zkoumá, zda je teoreticky vůbec možné, aby se otec na pečování podílel nejméně stejnou měrou jako matka. Zde se tedy nachází základní shrnutí argumentů této problematiky.

Vztah rodiče a dítě vzniká ještě v období před porodem. V této souvislosti je ovšem v literatuře často akcentována jen matka, neboť se vyzdvihuje to, co během těhotenství zažívá prostřednictvím vlastního těla. Například se uvádí, že matka dokáže odhadnout potomkův temperament a naopak nenarozené dítě vnímá matčiny pohyby a emoce.⁸⁰ Z prenatalní vazby mezi matkou a dítětem se poté tradičně odvozovala i přirozeně vnímaná vazba emocionální, kterou podle tohoto uvažování otec nemohl plně navázat.⁸¹

Rané péči o dítě se věnoval John Bowlby, představitel strukturálního funkcionalismu – více viz kapitolu 1.3.1, ve svých výzkumech dospěl k závěrům, jejichž důsledky ještě více podpořily konzervativní paradigma v 50. letech – tedy i názor, že pečování o děti je záležitostí výhradně matky, neboť vychází z biologické danosti. Tvrdil, že pro dítě je zásadní raná mateřská péče zajišťující zdravý vývoj. Pokud naopak chybí, dochází k omezení emočního vývoje a negativnímu ovlivnění oblasti intimních vztahů a míry bezpečí a jistoty, s níž později dítě nahlíží samo na sebe i na okolní svět.⁸²

---

⁷⁹ MAŘÍKOVÁ, Hana, VOHLÍDALOVÁ, Marta. *Trvalá nebo dočasná změna?: uspořádání genderových rolí v rodinách s pečujícími otci*. S. 20.

⁸⁰ MATOUŠEK, Oldřich. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 3. rozš. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2003. ISBN 80-86429-19-9. S. 67.

⁸¹ SEDLÁČEK, Lukáš. Mýty o otcovství. In: SEDLÁČEK, Lukáš, PLESKOVÁ, Kateřina, ed. *Aktivní otcovství*. Brno: Nesehnutí, 2008, s. 20–25. ISBN 978-80-903228-9-1. S. 21.

⁸² KULÍSEK, Petr. Problémy teorie raného citového přilnutí (attachment). In: *Československá psychologie*. 2000, roč. 45, č. 5, s. 404–423. ISSN 0009-062X. S. 421.

Bowlbyho teze byla však rozšířena v zásadně zjednodušené variantě, která kladla důraz na nenahraditelnost matky, což podpořilo názor, že mateřská role je výlučně ženskou záležitostí a otec je z této role vyloučen.⁸³ Kritici vytýkali především to, že osoba matky není nenahraditelná a že hraje roli spíše to, zda má pečující osoba silný vztah k dítěti, neboť jsou to právě silné emoce, s nimiž jsou potřeby dětí spojeny. Ovšem zmíněná výtky je spíše vůči zjednodušené verzi Bowlbyho tvrzení. On sám naopak připouštěl zastupitelnost matky a kladl důraz na láskyplný a trvalý vztah k jednomu dospělému člověku.⁸⁴

Vztah dítěte k rodiči se tedy nezakládá na tom, zda matka dítě kojí, ale na tom, jestli rodič dítěti zajišťuje pocit bezpečí.⁸⁵ V 90. letech provedla Brenda Geiger, americká psychologka, výzkum srovnávající rodiny, v nichž byli na rodičovské dovolené muži, a rodiny, ve kterých tato aktivita náležela ženám. Zjistila, že v případě stresové situace děti vyhledávají blízkost u osob, které o ně pečují. Pokud je s dítětem na rodičovské dovolené otec, jdou k otci a naopak. Neplatí tedy, že děti preferují matku, ale dávají přednost pečující osobě.⁸⁶

Biologická omezení, která by ovlivňovala genderovou vhodnost péče o dítě, tedy neexistují. Mateřské chování je možné u muže i ženy a nemělo by být zaměňováno s výlučně ženskou biologicky danou možností otěhotnět a porodit dítě (více viz kapitolu 2.2). Být rodičem znamená vstupovat do vztahu s dítětem a v onom vztahu setrávat. Láska, péče o dítě i jeho výchova a ochrana jsou pravidelnou a trvalou součástí každodenní reality pečující osoby. Jde především o převzetí odpovědnosti za prospěch dítěte a touto osobou může být stejně dobře matka i otec.⁸⁷

Elisabeth Badinter⁸⁸ nadto uvádí, že i podle výzkumů se otcové umí o dítě starat stejně dobře jako matky. Důvodem je to, že rodičovství nezáleží na pohlaví, ale je naučitelné. Jde tedy o příležitosti, při nichž je možno se o dítě starat, a o vlastní dětství. Ženy i muži jsou schopni reaktivovat počáteční vztah s vlastní matkou – a čím lépe to dokážou, tím více svou mateřskost po narození dítěte projeví. Mateřská osoba svým dětem poskytuje model role. Stává se tedy, že lidé, kterým byla v dětství věnována dobrá

---

⁸³ MOŽNÝ, Ivo, 2006. *Rodina a společnost*. S. 182.

⁸⁴ Tamtéž, s. 182, 183.

⁸⁵ MATĚJČEK, Zdeněk. *Rodiče a děti*. S. 84.

⁸⁶ SEDLÁČEK, Lukáš. *Mýty o otcovství*. S. 21, 22.

⁸⁷ MAŘÍKOVÁ, Hana. *Rodičovská (je) pro oba rodiče*. S. 79, 80.

⁸⁸ BADINTER, Elisabeth. *Mateřská láska: od 17. století po současnost*. S. 167.

materšská péče, se stávají dobrými rodiči a naopak.⁸⁹ Navíc podle Badinter⁹⁰ budoucí otcové toto své ženství objevují již při partnerčině těhotenství. Tedy i vztah otce k dítěti se formuje před jeho narozením.⁹¹ Z výše zmíněného tedy lze prohlásit, že rovné aktivní rodičovství je skutečně možné.

Co však otcům činí obtížnější stát se aktivními rodiči, jsou skryté genderové předpoklady společnosti, kterými se reprodukuje určité vzorce myšlení a chování. Sandra Bem⁹², americká psycholožka věnující se genderovým studiím, je nazývá „optická skla“ a konkrétně popisuje následující: genderovou polarizaci, androcentrismus a biologický esencialismus. Prvním pojmem označuje pojmání mužů a žen jako odlišných – charakteristiky, které jsou považovány jako ženské, nemohou být mužské a naopak. Pod tento termín spadá i to, že od těchto odlišností se odvíjí i společenské uspořádání. Jak již je zmíněno v kapitole 1.3 za femininní se považuje emocionalita, která je s péčí o dítě spojována. Ovšem podle genderové polarizace, již tato vlastnost nemůže být maskulinní. Prožívání a city mužů mají být naopak drsné, zdrženlivé, nemají tolik projevovat empatii, porozumění, soucit ani péči, přijatelný pocit je pouze hněv.⁹³ Což v očích společnosti činí ženy jedinými vhodnými osobami pro péči o dítě.

Androcentrismem, druhým „optickým sklem“, Bem⁹⁴ míní představu o nadřazenosti mužů ženám. Tedy i to, že muži jsou pojmáni jako norma, vůči které jsou poměřovány ženy. Výše je hodnocena veřejná sféra muže a naopak domácí sféra, v níž se pohybuje žena, je podřadnější. K legitimizaci a racionalizaci předchozích dvou pojmů je používán biologický esencialismus, jenž je vykládá jako přirozený a nezbytný důsledek vrozených biologických odlišností mezi pohlavími. Kvůli výše zmíněnému tedy společnost do obsahu role otce nezačleňuje péči o dítě a toto jednání považuje za zcela racionální a legitimní. Změna popsaného nastavení společnosti by podle autorky tohoto konceptu byla možná pouze odstraněním genderové polarity a androcentrismu, což by ovšem znamenalo kompletní změnu kulturního vědomí.

---

⁸⁹ OAKLEY, Ann. *Pohlaví, gender a společnost*. S. 146, 147.

⁹⁰ BADINTER, Elisabeth. *Materská láska: od 17. století po současnost*. S. 167.

⁹¹ MATOUŠEK, Oldřich. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. S. 66.

⁹² Bem in: RENZETTI, Claire, CURRAN, Daniel. *Ženy, muži a společnost*. S. 103.

⁹³ BAČOVÁ, Viera, MATEJOVSKÁ, Ivana. Maskulinita ako sociálna norma u adolescentných chlapcov a dievčat. In: *Československá psychologie*. 2003, roč.47, č. 1, s. 19–30. ISSN 0009-062X. S. 20.

⁹⁴ Bem in: RENZETTI, Claire, CURRAN, Daniel. *Ženy, muži a společnost*. S. 103–106.

Tato podkapitola tedy ukázala, že ač jsou muži schopni projevovat mateřské chování, skryté genderové předpoklady společnosti stále reprodukuje představu, že je vlastní pouze ženám, čímž aktivní rodičovství mužům znesnadňuje.

2.3.2 Péče otců a jejich vliv na děti

Muži jsou schopni starat se o dítě stejně kvalitně jako matka (viz předchozí kapitolu 2.3.1) a v této práci prosazovaný konstruktivistický přístup zdůrazňuje, že odlišnosti v rolích mužů a žen nejsou přirozené ani neměnné, ale sociálně vytvářené. Tyto skutečnosti však nečiní překážku tomu, aby v každodenním životě existovaly mezi pečujícími stylem matky a otce určité rozdíly ve způsobu péče a vlivu na děti.

Často se lze setkat s informacemi, že ve srovnání s matkami otcové více využívají autority a snaží se o výchovu dětí k poslušnosti vůči sobě, a to nikoli na základě trestů, ale spíše dobrých rad.⁹⁵ Celkově se prý otcové k dětem chovají „drsněji“, oproti matkám, které více vyjadřují emoce. V souladu s předešlým odstavcem však i například Ehrensaft⁹⁶ poukazuje na to, že pozorované rozdíly jsou dány rozdílnými vzorci socializace u žen a mužů (více k socializaci žen jako budoucích matek a naopak k odrazování muže od této role viz kapitolu 2).

Dokonce i studie věnující se netradičnímu otci (více viz kapitolu 4.2) prokazují rozdíly především ve způsobu hry a kvalitě stimulace dítěte. Otcové již s velmi malým dítětem spíše provozují hmatové a pohybové hry, při kterých je jejich záměrem dítěte rozvádět. Oproti tomu matky preferují zrakové hry, jež vedou dítě spíše k soustředění pozornosti. Otcové mají sklony k většímu hýčkáni a chování dítěte, dokonce při rozhovorech důležitost tělesného dotyku zdůrazňují.⁹⁷ K výchově otců jistě patří i další konkrétní aktivity a činnosti, které s dětmi vykonávají nebo nevykonávají, těm se však věnují až v kapitole 4.2.4.

Otcové více podporují zvědavost, odvalu a tvořivost již velmi malých dětí, zatímco matky mohou nevědomě bránit poznávacím aktivitám, neboť chtějí dítě udržet v co největším bezpečí. S přihlédnutím k dosud zmíněnému není překvapivé, že otcové jsou považováni za významné při vývoji kognitivních schopností dítěte. Podporující

---

⁹⁵ Rembowski in: PETRUSEK, Miloslav, MAŘÍKOVÁ, Hana, VODÁKOVÁ, Alena. *Velký sociologický slovník I, A/O*. S.744.

⁹⁶ Ehrensaft in: MAŘÍKOVÁ, Hana, VOHLÍDALOVÁ, Marta. *Trvalá nebo dočasná změna?: uspořádání genderových rolí v rodinách s pečujícími otci*. S. 22.

⁹⁷ Yogan in: BADINTER, Élisabeth. *XY: o mužské identitě*. S. 168.

a snadno dosažitelný otec je dále spojován i s pozitivním postojem a motivací dítěte ke vzdělání.⁹⁸

Pokud se otec zapojuje do výchovy dítěte, má pozitivní vliv na jeho osamostatňování se. Když se totiž rodiče v péči střídají, dítě si navykne na dočasnou nepřítomnost jednoho z rodičů, a tak při separaci má méně úzkosti. Takové děti tedy lépe zvládají stres, který nastává, když jsou na chvíli ponechány s neznámou osobou.⁹⁹ I odpoutání od rodičů v adolescenci bývá snadnější, pokud po dobu výchovy otec nabízel svému potomkovi bezpečný, na matce nezávislý vztah.¹⁰⁰

Lamb¹⁰¹ poukazuje na výzkumy ze 40. až 60. let 20. století, které se zabývaly především vzorem mužské role, jež otec poskytuje synovi – tedy tím, jak se syn od otce učí „mužskému“ chování. Ač mnohé ukázaly, že otcovský vzor je důležitý, Lamb¹⁰² zdůrazňuje, že mnoho chlapců se i bez otce vyvíjí zcela „normálně“ – výsledky různých výzkumů si tedy často protirečí.

Tyto výzkumy rovněž předpokládaly, že velkou roli hraje míra maskulinity otce, avšak nakonec se ukázalo, že pro identifikaci syna s otcem je důležitější než otcovo mužství vřelost a důvěrnost jejich vzájemného vztahu. Jsou to tedy tyto vlastnosti, které vzbuzují v synovi touhu zvolit si otce za vzor. Navíc pokud se syn identifikuje s otcem za zmíněného předpokladu, tedy za vřelého a důvěrného vztahu, nebude ve svém životě tolik rozlišovat genderové role.¹⁰³ K podobným výsledkům došel i Coltrane¹⁰⁴, který tvrdí, že pokud se otec podílí na socializaci syna, je syn poté více otevřen rovným genderovým rolím, nevyklučuje tedy ženy z veřejné sféry a z veřejných aktivit.

Naopak pro dívky je role otce vyzdvihována v souvislosti s jejich budoucími partnerskými vztahy. Pozitivní vztah s otcem bývá pokládán za základ pocitů jistoty v dívčích vztazích s muži. Dokonce se uvádí, že pokud byl vztah s otcem vřelý a citový, dceřina schopnost vytvořit úspěšný manželský vztah je vyšší.¹⁰⁵

---

⁹⁸ ČERNÁ, Marie. *Rozvod, otcové a děti*. Praha: Eurolex Bohemia, 2001. ISBN 80-86432-11-4. S. 30, 31.

⁹⁹ WARSHAK, Richard. *Revoluce v porozvodové péči o děti*. Praha: Portál, 1996. ISBN 80-7178-089-8. S. 36, 37.

¹⁰⁰ ČERNÁ, Marie. *Rozvod, otcové a děti*. S. 31, 32.

¹⁰¹ LAMB, Michael. *The Father's role: cross-cultural perspectives*. S. 12, 13.

¹⁰² Lamb in: MAŘÍKOVÁ, Hana. *Muž v rodině: demokratizace sféry soukromé*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 1999. ISBN 80-85950-69-3. S. 21.

¹⁰³ LAMB, Michael. *The Father's role: cross-cultural perspectives*. S. 12, 13.

¹⁰⁴ Coltrane in: MAŘÍKOVÁ, Hana, VOHLÍDALOVÁ, Marta. *Trvalá nebo dočasná změna?: uspořádání genderových rolí v rodinách s pečujícími otci*. S. 22.

¹⁰⁵ ČERNÁ, Marie. *Rozvod, otcové a děti*. S. 32, 33.

Dále je s pravidelnou a vřelou péčí otce spojováno i větší přebírání odpovědnosti za vlastní chování, větší morální zralost a menší agresivita.¹⁰⁶ Černá¹⁰⁷ ovšem upozorňuje, že nepečování otce o dítě automaticky neznamená nezodpovědné, morálně nezralé a agresivní dítě. Spíše je to tak, že otec přispívá k prevenci takových vlastností. V této problematice má rovněž nesporný vliv rodinné prostředí, ekonomická situace a mnohé další jevy. Péče otce je tedy pouze jedním z několika faktorů.

Podobně i Lamb¹⁰⁸ varuje před absolutizací výsledků výzkumů, které jsou zaměřeny na význam otce ve formování osobnosti dítěte. Ty byly totiž často prováděny na dětech, jež žily jen s matkou. Tedy měly k dispozici pouze jednoho rodiče, který na sebe musel přebírat všechny povinnosti, a tak mohl být dost vytížen a jinak zaneprázdněn. Navíc se s matkami samoživitelkami často pojí špatné finanční poměry a stres, jenž je způsoben obtížnostmi situace, která může být důsledkem rozvodu, úmrtí partnera nebo jinými rodinnými konflikty. Výsledky studií tedy nepopisují pouze absenci péče otce, ale jsou značně ovlivněny i zmíněnými činiteli. Spíše tudíž vypovídají o dětech vyrůstajících jen s jedním rodičem, jenž zažívá těžkosti spojené s tím, že je jen na něm samotném zajišťovat domácnost, pečovat o dítě i finančně zabezpečovat rodinu. Samozřejmě toto neplatí vždy, tedy každá neúplná rodina automaticky nemusí znamenat problémy ve vývoji dětí.

Popřípadě Lamb¹⁰⁹ mluví i o „skrytě rozpadlých rodinách“, v nichž sice nedošlo k rozpadu partnerského vztahu, ale matka je jedinou osobou, která o dítě pečuje. Navíc ani neexistuje nikdo, kdo by jí každodenně pomáhal, aby si mohla odpočinout a popřípadě se věnovat i svým vlastním aktivitám, jež se neodvíjí od rodiny. Tudíž i v takových domácnostech, tedy v úplných rodinách, může docházet k výše zmíněným problémům.

Naopak výzkumy, které zkoumaly zapojování otce do výchovy, cílily na rodiny, kde oba rodiče měli chuť, čas a prostor věnovat se svému potomkovi. Tedy například dříve zmíněné lepší kognitivní schopnosti mohou být způsobeny i tím, že se na vývoji dítěte spolupodíleli dva rodiče, kteří oba kvalitně stimulovali dítě a věnovali mu dostatečnou pozornost. Rovněž rodiče, již se oba podílejí na výchově, nemají ustrnulou představu o genderovém dělení rolí v rodině, a tak tyto své postoje mohou předat i dítěti – tato příčina je pravděpodobnější než „pouhá“ účast otce na výchově.¹¹⁰

---

¹⁰⁶ WARSHAK, Richard. *Revoluce v porozvodové péči o děti*. S. 40, 41.

¹⁰⁷ ČERNÁ, Marie. *Rozvod, otcové a děti*. S. 33.

¹⁰⁸ LAMB, Michael. *The Father's role: cross-cultural perspectives*. S. 15.

¹⁰⁹ Lamb in: MAŘÍKOVÁ, Hana. *Muž v rodině: demokratizace sféry soukromé*. S. 21.

¹¹⁰ LAMB, Michael. *The Father's role: cross-cultural perspectives*. S. 16.

Přes všechny publikace věnující se vlivům otcovské péče, je tedy velmi těžké určit, jak přesně otcové ovlivňují své potomky. Jejich péče je totiž vždy jen jedním z mnoha působících faktorů. Za velmi důležité se spíše jeví to, zda dítě má rodiče, kteří jsou schopni a ochotni mu věnovat maximální péči, pozornost a dostatek stimulací. A rovněž je pravděpodobnější kauzalita mezi problémy rozvoje dítěte a chudobou či konfliktem v rodině než spojitost s absencí otce samou o sobě.

3 Historie otcovské role

Z doposud zmíněného je zřejmé, že má práce pojímá otcovství jako sociální konstrukt. Z čehož plyne samozřejmost odlišnosti role otce v různých kulturách, ale i v čase. Právě tato kapitola se snaží historické proměny pojetí kulturního konstruktu role otce zachytit, a to nikoli století za stoletím, ale shrnuje představu o otcovství ve vybraných důležitých úsecích historie. Níže popsany přehled dějin otcovské role slouží k hlubšímu porozumění současného stavu. Je totiž užitečné vědět, z čeho dnešní otcovství vzešlo a od čeho se odlišuje.

Zvláště při popisu otcovství ve starověku a středověku je důležité si uvědomit, že existuje jen malé množství zdrojů informací a vyvozené závěry jsou vždy subjektivní, neboť jsou ovlivněny mnoha okolnostmi – například názory, zkušenostmi a metodami badatele nebo charakteristikami doby, v níž žil.

3.1 Otec antického Řecka a Říma

Luigi Zoja¹¹¹ uvádí, že pro pochopení vývoje evropského otcovství je nutné nastínit situaci již v antickém Řecku. Na základě analýzy mýtů a textů vyvozuje, že otci byly připisovány dvě hlavní charakteristiky, a to agresivita, která spočívala v jeho schopnosti okamžitě se rozhodnout, a obranný rys, jenž prosazoval rozum nad citem. Zoja vidí v této době počátek otcovského přebírání odpovědnosti vůči ženám a dětem.

Z Aristotelovy filosofie Zoja¹¹² vyzdvihuje otcovu nadřazenost matce, která je odůvodněna druhem účasti při plození dítěte. Tvrdí, že otec má aktivní roli, neboť na základě genetické stopy dává potomkovi podobu. Oproti tomu role matky je vnímána jako pasivní, protože poskytuje „jen matérii“ – matka pouze uchovává dítě a živí jej jako země semeno rostliny. Otcovská nadřazenost tedy byla legitimizována samotnou přírodou. Badinter¹¹³ navíc poukazuje na ospravedlnění otcovské autority. Aristoteles podle ní tak činí poukázáním na přirozenou nerovnost lidí a zmíněnou otcovu funkci poskytovat podobu, tedy formu jakožto božský princip. Přidává, že otec může rozkazovat díky podobnosti s božským a díky své politické, hospodářské a právní zodpovědnosti.

---

¹¹¹ ZOJA, Luigi. *Soumrak otců: archetyp otce a dějiny otcovství*. S. 22, 79–82, 113.

¹¹² Tamtéž, s. 110.

¹¹³ BADINTER, Elisabeth. *Materská láska: od 17. století po současnost*. S. 19.

Dalším důležitým obdobím pro otcovství byla Římská říše. Zoja¹¹⁴ uvádí, že zde stál otec v čele veřejného řádu i soukromého prostoru. Byl postaven i nad děti, až do konce svého života rozhodoval o jejich životě a smrti. K otcovství nestačilo biologické zplodění, bylo potřeba jasného vyjádření vůle. Toto vědomé rozhodnutí muselo být potvrzeno veřejným právním aktem, který určil legitimní potomky. Popsaná zvyklost byla zrušena až byzantským císařem Justiniánem, když zavedl pravidlo, že otcem dětí se musel stát vždy manžel jejich matky. V případě rozchodu manželského páru v Římské říši zůstala péče o dítě otci. Lze říci, že právo na potomky bylo totožné s právem na majetek.¹¹⁵ Dále považují za stěžejní 2. století našeho letopočtu, v němž Řím zavedl právní reformu stanovující otcům povinnost zaopatřit děti. Zde se objevuje funkce živitele rodiny.¹¹⁶

3.2 Od počátku otce v křesťanství do 18. století

Výhradní otcovu moc nad dětmi oslabilo křesťanství, kvůli Kristovi již totiž otec nebyl považován za jediný Boží obraz na zemi.¹¹⁷ Navíc byla hlásána rovnost manžela a manželky ohledně práv a povinností ke svým potomkům. V raném středověku míra slábnutí moci otce závisela na typu práva fungujícího na daném území, zvykové právo ho podporovalo, římské právo naopak omezovalo.¹¹⁸

V 16. až 18. století se autorita otce vlivem politického absolutismu opět velmi silně prosazuje, odvolává se na dříve zmíněné Aristotelovy názory o přirozenosti nadřazenosti otce a rovněž také na teology, kteří navzdory křesťanskému poselství rovnosti začali hlásat božskou autoritu.¹¹⁹ Otec byl reprezentantem rodiny, zaručoval její existenci a představoval jistotu, neboť byl považován za nositele původu.¹²⁰ Naopak matka byla snadno zastupitelnou, a tak není překvapivé, že po rozvodu, ke kterému se přistupovalo jen málokdy, děti náležely otci.¹²¹

Otec pracoval nejčastěji doma, měl na starosti morální a náboženské poučení potomků a rovněž je připravoval na život v dospělosti mimo domov. Jeho úlohu podporovala tehdejší představa o jeho racionalitě, schopnosti ovládat svou emocionalitu

---

¹¹⁴ ZOJA, Luigi. *Soumrak otců: archetyp otce a dějiny otcovství*. S. 22, 145.

¹¹⁵ WARSHAK, Richard. *Revoluce v porozvodové péči o děti*. S. 24.

¹¹⁶ ZOJA, Luigi. *Soumrak otců: archetyp otce a dějiny otcovství*. S. 148.

¹¹⁷ Tamtéž, s. 150.

¹¹⁸ BADINTER, Elisabeth. *Materská láska: od 17. století po současnost*. S. 18.

¹¹⁹ Tamtéž.

¹²⁰ VALDROVÁ, Jana. *Abc feminismu*. S. 42.

¹²¹ DUDOVÁ, Radka. *Otcovství po rozchodu rodičovského páru*. S. 21, 22.

a pokládání otce za představitele kultury. Matka uvedené funkce plnit nemohla, protože byla oddělena od společnosti a sama byla ta, která mužovu ochranu potřebovala.¹²²

Badinter¹²³ vyzdvihuje skutečnost, že otec měl zvláště k dětem v nízkém věku odstup a z hlediska péče o ně neprojevoval zájem. Jedná se především o to, že v této době otec k výchově dětí přistupoval především z pozice moci, nikoli z citové angažovanosti.¹²⁴ Otcova autorita o něco poklesla až zavedením povinné školní docházky, ve škole se totiž děti nepodřizují otci, ale jsou ovlivněny kolektivem spolužáků, kteří jsou na stejné úrovni jako ony samy. Navíc se tímto oslabila i výchovná funkce otce.¹²⁵

3.3 Dopady průmyslové revoluce na otce

Na počátku 19. století otec stále nesl hlavní zodpovědnost za děti, ovšem v průběhu století nastaly již první změny. Nástup moderní doby znamenal rozdělení společnosti na sféru veřejnou, která se stala mužskou doménou, a soukromou, v níž hrála hlavní roli žena.¹²⁶ To s sebou neslo i přesné rozdělení rolí matky a otce, blíže jsou popsány v kapitole 2.

Industrializace přesunula otcovu práci mimo domov, a tak otec začal trávit podstatnou část svého času odděleně od rodiny.¹²⁷ Zoja¹²⁸ tuto situaci spojuje s počátkem výskytu „neviditelného otce“. Nejenže se otcův běžný den odehrává odloučeně od dětí, ale Zoja upozorňuje i na to, že otec dokonce mizí z jejich představ. Děti ani nedokáží popsat, jakou práci jejich otec vykonává. Muž dále již svým dětem nepředává morální zásady, nepřipravuje je na budoucnost a ztrácí i svou autoritu. Urbanizace zapříčinila, že se děti začaly setkávat s velkým množstvím různých mužů a u mnohých prý došly k závěru, že jsou lepší než jejich otec, kterého v tento moment přestaly pokládat za vzor. Dudová¹²⁹ navíc upozorňuje na omezování práv otce, uvádí například ztrátu práva na oficiální vydědění svých potomků a na jejich znevýhodňování na základě pořadí narození nebo pohlaví. Otcí zůstává formální statut hlavy rodiny, on je ten, který má rozhodovací práva a určuje zájmy rodiny.

---

¹²² CHMELAŘOVÁ, Hana. Tátové v historii. In: SEDLÁČEK, Lukáš, PLESKOVÁ, Kateřina, ed. *Aktivní otcovství*. Brno: Nesehnutí, 2008, s. 26–35. ISBN 978-80-903228-9-1. S. 29.

¹²³ BADINTER, Élisabeth. *XY: o mužské identitě*. S. 160.

¹²⁴ ČERNÁ, Marie. *Rozvod, otcové a děti*. S. 24.

¹²⁵ ZOJA, Luigi. *Soumrak otců: archetyp otce a dějiny otcovství*. S. 158, 234.

¹²⁶ VALDROVÁ, Jana. *Abc feminismu*. S. 43.

¹²⁷ CHMELAŘOVÁ, Hana. Tátové v historii. S. 29.

¹²⁸ ZOJA, Luigi. *Soumrak otců: archetyp otce a dějiny otcovství*. S. 162, 163.

¹²⁹ DUDOVÁ, Radka. *Otcovství po rozchodu rodičovského páru*. S. 32, 41.

Z výše zmíněného je zřejmé, že většina autorů připisuje tyto změny průmyslové revoluci a jejím následkům. Warshak¹³⁰ přidává i to, že se změnila představa společnosti o rodinách. Dříve měla rodina připravit děti na život ve společnosti, nyní je však nazírána jako místo, kde se ochraňují děti a je o ně pečováno.

Narozdíl od otců se matky ve většině případů na materiální podpoře rodiny příliš nepodílely. Jejich působení bylo v soukromé domácí sféře. Právě ony se staly zodpovědné za děti, vychovávaly je a pečovaly o ně.¹³¹

3.4 Otec v první polovině 20. století

Především první polovinu 20. století roli otce ovlivnil „kult mateřství“, který se začal tvořit již na konci století předcházejícího. Spočívá v nekritickém přeceňování přirozených mateřských instinktů a v připisování stěžejní role na zdravý vývoj dítěte pouze matce.¹³² Tento převládající názor jen upevnil pojmání péče o děti jako záležitosti matky. Otec byl jako rodič využíván pouze v případech, když bylo potřeba zasvětit syna do výhradně mužských aktivit nebo když dítě bylo velmi neposlušné a bylo zapotřebí ho okamžitě zkáznit.¹³³ Domněnku, že jen ženy mohou kvalitně pečovat o děti, potvrzovalo například dílo Bowlbyho vydané v 50. letech 20. století, to bylo však i s celou teorií vyvráceno – pro podrobnější informace viz kapitolu 2.3.1.

První polovina 20. století byla značně ovlivněna i dvěma světovými válkami. Pro ženy to znamenalo větší zapojení do pracovního procesu mimo domov, nicméně Dudová¹³⁴ uvádí, že se jednalo pouze o výjimečnou situaci, která dlouhodobě neovlivnila připisování veřejné sféry muži a soukromé sféry ženě. Zoja¹³⁵ uvádí, že účast mužů ve válce přispěla k prohloubení již zmíněné problematiky „neviditelného otce“. Otcové zmizeli z přítomnosti svých potomků na delší dobu a v některých případech i natrvalo, děti tak vyrůstaly převážně jen mezi ženami. Ihned po konci druhé světové války tato zkušenost vedla ke zdůrazňování důležitosti otce jako vzoru genderových rolí, a to převážně pro syny. Následně byli otcové kritizováni, že tuto funkci dostatečně neplní.¹³⁶

---

¹³⁰ WARSHAK, Richard. *Revoluce v porozvodové péči o děti*. S. 26.

¹³¹ CHMELÁŘOVÁ, Hana. *Tátové v historii*. S. 29.

¹³² DUDOVÁ, Radka. *Otcovství po rozchodu rodičovského páru*. S. 42.

¹³³ CHMELÁŘOVÁ, Hana. *Tátové v historii*. S. 30.

¹³⁴ DUDOVÁ, Radka. *Otcovství po rozchodu rodičovského páru*. S. 32.

¹³⁵ ZOJA, Luigi. *Soumrak otců: archetyp otce a dějiny otcovství*. S. 167.

¹³⁶ LAMB, Michael. *The Father's role: cross-cultural perspectives*. S. 5, 6.

Tato kapitola by se dala shrnout použitím tří ze čtyř etap z historie otcovství, které stanovil John Pleck¹³⁷. Nejprve je představen otec vnímaný jako autoritářský učitel morálky, tato představa se převážně udržuje až do průmyslové revoluce. S nástupem moderní společnosti otec svou předchozí funkci do jisté míry opouští a stává se vzdáleným otcem živitelem. Světové války a s nimi spojené odloučení otce od rodiny přivedly do popředí nutnost otce být mužským rolovým modelem. Živitelská funkce v tuto dobu nemizí, pouze je oficiálně zdůrazňována o něco méně. Poslední Pleckovo stádium proměny role otce se objevuje až v 70. letech 20. století a spadá již do současného otcovství, které je popisováno v následující kapitole.

---

¹³⁷ Pleck in: LAMB, Michael. *The Father's role: cross-cultural perspectives*. S. 5, 6.

4 Role otce v současnosti

Tato kapitola se snaží zachytit současnou roli otce, a to prostřednictvím dvou podob otcovství, které se chápou jako zcela opačné – nového otce (viz kapitoly 4.2 a 4.3), který se vyznačuje svou odpovědností a ochotou pečovat, a nepřítomného otce (viz kapitoly 4.4 a 4.5), jenž svou roli dostatečně neplní a je nahlížen jako nezodpovědný. Tyto pojmy mají zásadní postavení v současném diskurzu o otcovství a svou odlišností ukazují krajní podoby, do kterých se dnešní otcovství může dostat.¹³⁸

K jejich plnému pochopení je však nutné se nejprve soustředit na to, co k nim vedlo. S popisováním změn začínám již v 50. letech 20. století, neboť zde už se objevují první stopy nového pojmání rolí v rodině.

4.1 Proměny rodinných rolí od poloviny 20. století

Pro pochopení pozdější role otce je nutné se na tomto místě krátce věnovat matkám–ženám a jejich snaze se vymanit ze své tradičně vnímané role. Začátek zásadních změn se datuje do 60. let 20. století. Nicméně považuji za důležité upozornit na skutečnost, že se značně odlišovala situace v západní společnosti a u nás po únoru 1948. Česká společnost se v 50. letech 20. století připravovala na možnost nové války, a tak byly do práce povolány i ženy. Rovná účast v placeném zaměstnání a budování školek a jeslí pro již tříměsíční děti byly vysvětlovány jako prostředek k jejich emancipaci. Mezitím v západních společnostech o tomto ženy začínaly teprve snít.¹³⁹

Nicméně se ukázalo, že zapojení matek do pracovního procesu je ekonomicky obtížné, protože kvůli nemocným dětem často musely zůstat doma a náklady na jesle byly vyšší, než se předpokládalo. V této době byl však příjem obou rodičů nezbytný k udržení životní úrovně rodiny, což neumožňovalo, aby ženy svou práci opustily. Na řešení se přišlo v polovině 60. let 20. století – začala se prodlužovat mateřská dovolená. Tato změna byla odůvodněna názory pediatrů a psychologů, kteří tvrdili, že malé dítě nutně potřebuje matku. Také se se zpožděním začalo odkazovat na dílo Bowlbyho, které již v této době bylo na západě kritizováno a upravováno¹⁴⁰ – více viz kapitolu 2.3.1.

---

¹³⁸ DUDOVÁ, Radka. Rozporuplné diskursy otcovství. S. 6.

¹³⁹ MOŽNÝ, Ivo. *Rodina a společnost*. S. 180, 181.

¹⁴⁰ Tamtéž.

Od 60. let 20. století se v západní společnosti projevovala sílicí hodnota vlastní autonomie, což mimo jiné mělo za následek kritiku tradičního dělení rolí muže a ženy. Feminismus kladl důraz především na ekonomickou nezávislost žen, tedy zvláště na možnost mít placené zaměstnání.¹⁴¹ Ženy tudíž postupně začínají vstupovat na pracovní trh, což snižuje jejich závislost na mužích a případně ulehčuje rozvod. Navíc díky účinné antikoncepci a legalizaci interrupce přechází možnost rozhodovat o narození potomků do jejich rukou.¹⁴²

Do soukromé sféry, v níž měl dříve hlavní slovo pouze otec, začal zasahovat i stát. Od 60. let 20. století začaly vstupovat v platnost zákony a zaváděly se sociální podpory, které se snažily poskytovat ochranu matkám v případě, že by otec neplnil své povinnosti.¹⁴³

Kromě zmíněných změn dochází i ke společnému podílení se muže a ženy na závažných rozhodnutích. Dokonce již v 50. letech minulého století Goode¹⁴⁴ uváděl, že oba manželé již společně rozhodují o stanovení požadovaného počtu dětí. Singly¹⁴⁵ dokonce zmiňuje, že v následujících letech se záležitosti každodenního života přesunují do libovůle pouze matky.

Rozhodně však nelze mluvit o zrovnoprávnění matky a otce. Matka má stále i své tradiční funkce, a tak je po ní vyžadováno, aby svou případnou profesionální kariéru podřídila rodinným zájmům. Nezměnila se pro ni ani nutnost vykonávat domácí práce.¹⁴⁶ Zásahy státu a to, že matky ke svým stávajícím funkcím získaly výhradní právo na reprodukci a možnost výdělků, pro muže znamená, že jejich otcovství je závislé na rozhodnutí matky a jeho role jako výhradního živitele rodiny se oslabila.

Někteří autoři vnímají omezení otcovské moci jako značně negativní. Například Zoja¹⁴⁷ hovoří obrazně o „ztrátě otců“, Blankenhorn¹⁴⁸ o „společnosti bez otců“ – pro porovnání těchto pojmů s termínem „nepřítomní otcové“ viz kapitolu 4.4.

Uvedené změny jsou zobecněním, samozřejmě nemohou být stoprocentně aplikovatelné na každou rodinu. Pro přiblížení reálné situace uvádím v následujícím

---

¹⁴¹ SINGLY, François de. *Sociologie současné rodiny*. S. 88, 90.

¹⁴² RADÍMSKÁ, Radka. Mateřství, otcovství a moc. In: *Gender, rovné příležitosti, výzkum*. 2002, roč. 3, č. 4, s. 1–3. ISSN 1213-0028. S. 2.

¹⁴³ Tamtéž.

¹⁴⁴ Goode in MOŽNÝ, Ivo. *Rodina a společnost*. S. 56.

¹⁴⁵ SINGLY, François de. *Sociologie současné rodiny*. S. 104.

¹⁴⁶ DUDOVÁ, Radka. Souvislosti proměn pracovního trhu a soukromého, rodinného a partnerského života. S. 22.

¹⁴⁷ ZOJA, Luigi. *Soumrak otců: archetyp otce a dějiny otcovství*. S. 191.

¹⁴⁸ BLANKENHORN, David. *Fatherless America: confronting our most urgent social problem*. S. 10.

odstavci typologii rodin, v nichž jsou sice oba rodiče zaměstnaní, ale odlišuje se pojmání jejich rolí a především to, kdo má hlavní slovo v rozhodování. Jedná se o závěry výzkumu z 80. let 20. století od autorek Hochschild a Machung¹⁴⁹.

Prvním typem je rodina tradičního typu. Zde sice žena pracuje, ale je mužem i sama sebou vnímána spíše jako matka pečující o děti a domácnost. Otec je zde v souladu s jeho tradiční rolí hlavou rodiny. Nejprůjemnější je tento model pro dělnickou třídu a muže. Ve druhém typu, rodině egalitární, muži a ženy pro sebe shledávají důležitou totožnou sféru – oba se soustředí na práci nebo rodinu či se obě oblasti snaží maximálně vyrovnat. Na rozhodování se podílí každý z manželského páru stejnou měrou a oba se vnímají jako živitelé rodin, nikdo není výjimečný. Nejtypičtější je toto uspořádání pro střední třídu a ženy. Třetí typ rodiny je přechodný – žena se zároveň považuje za matku, ale i za pracující. Tedy obě oblasti shledává za stejně důležité. Nicméně ač se v práci seberealizuje, její plat bývá nízký, a tak finanční zabezpečení rodiny je spíše na otci. Žena je naopak z největší části odpovědná za péči o děti a domácnost.

Z výše uvedeného vyplývá, že ač společnost a s ní rodinné role prošly určitými změnami, nelze u všech rodin předpokládat totožný pokrok. To ovšem nemění nic na důležitosti uvedených proměn. Následující kapitoly už se opět více soustředí na roli otce – přesněji na to, do jakých podob ji uvedené i další změny dostaly.

4.2 Noví otcové

Od 70. let 20. století se začíná mluvit o novém typu otce, který se odlišuje nejen od tradičně chápaného muže jako živitele zabývajících se především prací, ale i od všech historických podob otcovství tak, jak jsou uvedeny v kapitole 32.3.2. Jedná se o „nového otce“, v anglické literatuře se používá termín *new father*.¹⁵⁰ Maříková¹⁵¹ uvádí, že se lze setkat i s jinými synonymními pojmy – zapojený nebo angažovaný otec (*involved father*). Šmídová¹⁵² přidává otce aktivního.

Pro nového otce je charakteristické, že se denně aktivně podílí na výchově dítěte a péči o něj – je tedy aktivním rodičem.¹⁵³ V kontextu těchto činností se na něj nahlíží

---

¹⁴⁹ HOCHSCHILD, Arlie, MACHUNG, Anne. *The Second Shift: Working Families and the Revolution at Home*. Michigan: Viking, 1989. ISBN: 0670824631. S. 15.

¹⁵⁰ LAMB, Michael. *The Father's role: cross-cultural perspectives*. S. 3, 6, 7.

¹⁵¹ MAŘÍKOVÁ, Hana, VOHLÍDALOVÁ, Marta. *Trvalá nebo dočasná změna?: uspořádání genderových rolí v rodinách s pečujícími otci*. S. 21.

¹⁵² ŠMÍDOVÁ, Iva. Aktivní otcové. In: SEDLÁČEK, Lukáš, PLESKOVÁ, Kateřina, ed. *Aktivní otcovství*. Brno: Nesehnutí, 2008, s. 10–19. ISBN 978-80-903228-9-1. 10.

¹⁵³ LAMB, Michael. *The Father's role: cross-cultural perspectives*. S. 3, 6, 7.

jako na stejně schopného a kompetentního jako je vnímána matka, nejde o pouhé vypomáhání. Nenáleží mu starost pouze o dospívající potomky, ale angažuje se již od jejich narození a představuje pro ně podstatnou část jejich života.¹⁵⁴ Jeho vztah k nim by měl být přímý, nezprostředkovaný a individualizovaný,¹⁵⁵ celková péče by se rovněž měla vyznačovat blízkostí a citovou zúčastněností.¹⁵⁶ Šmídová¹⁵⁷ navíc uvádí, že by se nový otec měl zapojovat do domácích prací.

Badinter¹⁵⁸ o novém otci prohlašuje, že se ztotožňuje se svou ženou – tedy matkou svých dětí. Pro Blankenhorna¹⁵⁹ jeho ideální podoba představuje podstatný krok k rovnosti pohlaví, protože nový otec není definován prostřednictvím tradiční mužské role a nemá ani výhradně maskulinní charakteristiky, naopak je například schopný projevit své emoce.

Šmídová¹⁶⁰ upozorňuje, že koncem 80. let 20. století se začal pokládat větší důraz na to, že nový otec je spíše jen ideou, objevily se názory, že ani nikdy neexistoval. Ve shodě s kapitolou 2.3 by podle LaRossovy terminologie bylo možné chápat nového otce jako kulturu otcovství, tady jako ideální představu toho, co by otcové měli dělat. Jak bylo řečeno, existence ideálu má na realitu určitý vliv a může ji postupně přetvářet, tedy vést ke stále častějšímu výskytu nových otců i v každodenním životě. Například Blankhorn¹⁶¹ uvádí, že obraz nového otce je mužům často zprostředkován díky médiím, která ho s oblibou zobrazují. Výzkumům zaměřeným na zkoumání výskytu nových otců se dále věnuje v kapitole 4.2.4.

4.2.1 Cesta k novému otci

Tato podkapitola zkoumá, co vedlo společnost 70. let 20. století stanovit ideál nového otce. Badinter¹⁶² tuto změnu připisuje vlivu žen, které se dožadují spravedlivější dělby všech povinností, tedy i péče o děti a domácnost. Matky tedy podle ní vyvíjejí nátlak na otce, kteří mu podléhají a mění se, protože své manželky milují. Podobnou teorii prosazuje i Hochschildová. Z kapitoly 4.1, v níž jsou především popsány výdobytky žen

---

¹⁵⁴ MAŘÍKOVÁ, Hana. *Muž v rodině: demokratizace sféry soukromé*. S. 19.

¹⁵⁵ MAŘÍKOVÁ, Hana. *Pečující otcové: Příběhy plné odlišnosti*. S. 90.

¹⁵⁶ RADIMSKÁ, Radka. *Mateřství, otcovství a moc*. S. 2.

¹⁵⁷ ŠMÍDOVÁ, Iva. *Matkové*. S. 167.

¹⁵⁸ BADINTER, Elisabeth. *Materská láska: od 17. století po současnost*. S: 270, 271.

¹⁵⁹ BLANKENHORN, David. *Fatherless America: confronting our most urgent social problem*. S. 96.

¹⁶⁰ ŠMÍDOVÁ, Iva. *Pečovatelská otcovství: zkušenost a genderové vztahy*. In: *Iris papers*. 2008, roč. 1, č. 8, s. 1–73. ISSN 1803-0343. S. 10.

¹⁶¹ BLANKENHORN, David. *Fatherless America: confronting our most urgent social problem*. S. 6.

¹⁶² BADINTER, Elisabeth. *Materská láska: od 17. století po současnost*. S. 273.

ve 20. století, je zřejmé, že role žen–matek prošla určitou změnou. Právě na tuto proměnu Hochschildová¹⁶³ poukazuje a srovnáním s prozatímní minimální změnou role otce upozorňuje na to, že role žen se mění podstatně rychleji než role mužů. To podle ní pro vnímavé muže vytváří napětí mezi požadavky společnosti a požadavky jejich manželek. Nový otec pak může být brán jako řešení nastalého konfliktu.

V návaznosti na tuto teorii Hochschildová¹⁶⁴ vyzdvihuje i roli mužských studií. Muži vnímající onen konflikt se mohou cítit nejistí, úzkostní a nepochopení. Avšak nahlédnutím do mužských studií mohou zjistit, že takové pocity nemají jen oni sami, ale naopak je sdílí s dalšími muži. Mohou se dozvědět o ideálu nového otce a začít na sobě díky tomu pracovat, proměnit svou roli, a tak pomoci sobě i ostatním tím, že jim půjdou příkladem.

U dalšího důvodu je možné se odkázat na Maslowovu¹⁶⁵ hierarchii potřeb. Podle něj jedinec musí své potřeby naplňovat v následujícím daném pořadí: fyziologické potřeby, potřeba jistoty a bezpečí, lásky, sebeúcty, uznání a nejvýše leží potřeba vlastní seberealizace. V životě většiny dnešních mužů nebývá příliš obtížné naplnit základní nejnižší potřeby, a tak ve svých nárocích postupují výše. Podle Dudové¹⁶⁶ k seberealizaci dnešním otcům nestačí pouze živitelské role představující autoritu, ale svůj život chtějí naplnit tím, že se stanou významným blízkým dítěte. Například Blankehorn¹⁶⁷ uvádí, že stát se aktivním rodičem je značně uspokojující a naplňující.

Vztah rodiče a dítěte získává na důležitosti také zásluhou individualizace, která sice vysvobozuje člověka z předem stanovených pravidel a povinností a dává mu svobodu rozhodnout se, ale na druhou stranu kvůli ní člověk ztrácí zakotvení a životní stabilitu. Opuštění daných pravidel se může týkat i odklonění se od daných tradičních rolí – tedy konkrétně od otcovy role živatele k novému otci.¹⁶⁸ Záporná stránka individualizace se v rodině především projevuje tím, že se dnešní partnerské vztahy staly křehké a nestabilní – tuto skutečnost blíže popisuji v kapitole 1.2. Naopak s dítětem rodič navazuje dlouhodobý vztah, který je zakládán již narozením potomka, obsahuje prožitek hluboké lásky, a tak se vytváří potřebné pevné citové pouto. Ač lidé chtějí být nezávislí,

---

¹⁶³ Hochschildová in: ŠMÍDOVÁ, Iva. Matkové. S. 167.

¹⁶⁴ Hochschildová in: tamtéž.

¹⁶⁵ Maslow in: VÁGNEROVÁ, Marie. *Základy psychologie*. S. 175, 176.

¹⁶⁶ DUDOVÁ, Radka. *Otcovství po rozchodu rodičovského páru*. S.43.

¹⁶⁷ BLANKENHORN, David. *Fatherless America: confronting our most urgent social problem*. S. 96.

¹⁶⁸ DUDOVÁ, Radka. Souvislosti proměn pracovního trhu a soukromého, rodinného a partnerského života. S. 17, 18.

nechtějí být ani osamocení, a tudíž otec trvalým vztahem k dítěti může nahrazovat nestálý partnerský vztah ve funkci naplňování touhy po zakořenění a získání pocitu štěstí.¹⁶⁹

Individualizace přispěla k objevení nového otce ještě jedním způsobem. Díky ní se ve výchově objevil úkol rozvíjet osobnost dítěte, přispívat k jeho vnitřní pohodě, napomáhat k životnímu naplnění a vytvářet jeho identitu s ohledem na jeho vnitřní já. Ovšem identita, jako skryté talenty, vlohy, schopnosti, může být rozvíjena, jen pokud bude odhalena, což lze pouze s pomocí blízkých, kteří dítěti budou věnovat stálou pozornost. Otec tedy již nemůže dítěti bezmyšlenkovitě vštěpovat morální zásady, současná společnost požaduje, aby dítě respektoval, a tak vycházel z jeho možností, které ale objeví jen prostřednictvím blízkého každodenního vztahu.¹⁷⁰

Pro možnost vůbec pomyslet na ideu nového otce jako osoby pečující o dítě bylo potřeba 60. let 20. století, kdy začal být vyvracen do té doby celospolečensky přijímaný názor, že jsou to pouze ženy, které se díky své přirozenosti mohou kvalitně starat o děti.¹⁷¹ Na tomto místě musím znovu připomenout kapitolu 2.3.1, v níž se tomuto tématu věnuji a dokládám, že otec je schopen pečovat o dítě stejně dobře jako matka. Z praktického hlediska ranou péčí otců o děti usnadnila umělá kojenecká výživa. Samozřejmě se nejedná o plnohodnotnou alternativu mateřského mléka, ovšem rodičům se tak naskytla možnost volby toho, kdo z nich bude dítě krmit – tedy i možnost zvolit otce jako hlavního pečovatele.¹⁷²

Z výše zmíněného lze prohlásit, že pro vznik nových otců bylo podstatné, že ženy, které alespoň částečně vystoupily ze své tradiční role tím, že získaly možnost mít placenou práci, pobízejí muže ke změně jejich role. Mužům je poskytnut ideál, k němuž mohou vzhlížet a podle nějž se mohou měnit, a tato změna je jim umožněna díky individualismu, který je vysvobozuje z tradičních rolí. Důležité je i to, že se muži rozhodli seberealizovat ve výchově dětí a kvůli nejistým partnerským vztahům navázali pevnější vztah se svými potomky, kteří potřebují jejich pravidelnou péči pro správný rozvoj své osobnosti. Neopomenutelná je i změna společenského názoru, který nyní již nevyklučuje, že otec je schopen kvalitně se postarat o dítě – k tomu mu dopomáhá třeba i umělá kojenecká výživa.

---

¹⁶⁹ VOHLÍDALOVÁ, Marta. Chaos lásky v individualizované společnosti podle Ulricha Becka a Elizabeth Beck-Gernsheim. In: *Gender, rovné příležitosti, výzkum*. 2005, roč. 6, č. 2, s. 49–51. ISSN 1213-0028. S. 50.

¹⁷⁰ DUDOVÁ, Radka. *Otcovství po rozchodu rodičovského páru*. S. 33, 34.

¹⁷¹ MOŽNÝ, Ivo. *Rodina a společnost*. S. 180, 181.

¹⁷² OAKLEY, Ann. *Pohlaví, gender a společnost*. S. 19.

4.2.2 Předpoklady nových otců

Pro přiblížení nových otců podává tato podkapitola zobecněnou představu jejich názorů, charakteristik a životních situací, které jsou typické či potřebné pro přechod od tradičního otcovství k novému.

Sklony stát se novým otcem mají muži, kteří nemají rigidní představu o genderově vhodných a přijatelných rolích.¹⁷³ Také je důležité, aby si muž byl jistý svou vlastní identitou a nepociťoval nutnost své mužství nijak přehnaně dokazovat. Tímto bude schopen upustit od některých vzorců chování, které jsou považovány za výhradně maskulinní, a přebrat i určité charakteristiky tradičně prisuzované pouze ženám.¹⁷⁴

Nejčastěji se novými otci stávají muži ze středních vrstev, nejméně naopak ti z nejnižšího sociálního prostředí. Jako důvod bývá uváděno to, že nižší úředníci ze střední vrstvy si nenosí tolik práce domů jako manažeři a také ani netrpí fyzickou únavou jako dělníci.¹⁷⁵ Singly¹⁷⁶ přidává další odůvodnění, a to skutečnost, že příslušníci středních tříd si zakládají na tom, aby byli považováni za moderní, zatímco členové nižší třídy se spíše kloní k tomu, co shledávají za vhodný model rodičovského páru – tedy k tradiční dělbě práce podle pohlaví.

Pravděpodobnost, že na sebe muži přeberou odpovědnost za domácnost, se zvyšuje, pokud oni a jejich partnerky mají vyšší vzdělání.¹⁷⁷ Rovněž podle posledních výzkumů¹⁷⁸ platí, že míru zapojení do každodenních pečujících aktivit spojených s nezletilými dětmi zvyšuje otcova účast při porodu.

Především z počátku se velmi často mluvilo o nových otcích ve spojitosti s dvoukariérovým manželstvím, tedy takovým, v němž oba partneři jsou zaměstnáni. O takových rodinách se začíná hovořit na konci 60. let 20. století, kdy se rovněž objevují i první muži směřující k novému otcovství.¹⁷⁹ Tím, že oba rodiče pracují, by si více měli uvědomovat povinnost rovnosti a jejich profesní vytíženost by je měla přirozeně vést

---

¹⁷³ ŠMÍDOVÁ, Iva. Aktivní otcové. S. 15.

¹⁷⁴ ŠMÍDOVÁ, Iva. Matkové. S. 163.

¹⁷⁵ MOŽNÝ, Ivo. *Rodina a společnost*. S. 103.

¹⁷⁶ SINGLY, François de. *Sociologie současné rodiny*. S. 104.

¹⁷⁷ MAŘÍKOVÁ, Hana. Dvoukariérová manželství. In: MAŘÍKOVÁ, Hana, ČERMÁKOVÁ, Marie, ed. *Proměny současné české rodiny: (rodina – gender – stratifikace)*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000. S. 101–141. ISBN 80-85850-93-1. S. 125.

¹⁷⁸ FRIEDLEANDEROVÁ, Hana. *Podoby otcovství v ČR – sociologický výzkum* [online]. 2010 [vid. 2. 3. 2019]. Dostupné z: <http://www.tatanaplnyuvazek.cz/wp-content/uploads/2013/05/podoby-otcovstvi.pdf>. S. 110.

¹⁷⁹ MAŘÍKOVÁ, Hana. Dvoukariérová manželství. In: S. 101.

k dělení se o domácí práce a výchovu dětí – role tedy sdílí.¹⁸⁰ Na základě výzkumů z 90. let 20. století však Maříková¹⁸¹ uvádí, že sdílení rolí v takových rodinách rozhodně nebývá pravidlem. Naopak zde stále většinou spočívá hlavní část péče o děti a domácnost na matce. Je tedy nutné zvláště faktor dvoukariérových rodin vnímat ve spojitosti a provázanosti s ostatními.

Je ovšem dobré si uvědomit, že do kategorie nových otců nemusejí spadat pouze muži z úplných rodin, ale jsou mezi nimi i vdovci či rozvedení otcové, kteří se primárně starají o své potomky.¹⁸²

Považuji za důležité upozornit na to, že k částečnému zapadání do definice nových otců se někteří muži nemusejí dostávat dobrovolně. Mohou totiž být k péči o potomky nuceni vnějšími okolnostmi. Například k tomu, aby šli na rodičovskou dovolenou a stali se těmi, kteří primárně pečují o děti, bývají v některých případech donuceni špatnou finanční situací – tedy když jsou nezaměstnaní nebo jejich partnerka vydělává značně více peněz.¹⁸³ Tématu se dále více věnuji v kapitole 4.3.3. V tomto případě by bylo lepší zařazovat tyto otce spíše do skupiny „vynuceného rodičovství“, protože se sice primárně starají o děti, avšak s touto funkcí nejsou ztotožnění. K péči nepřístupují zainteresovaně, emocionálně se v ní neangažují a navíc mají spíše tradiční genderové postoje.¹⁸⁴

Jak je již zmíněno u dvoukariérových rodin, je důležité uvedené faktory pojímat jako celek. U žádného bodu neplatí, že by stoprocentně vedl muže k novému otcovství – jedná se pouze o předpoklady.

4.2.3 Význam nových otců

Je-li nový otec vnímán jako ideál, znamená to, že současná společnost považuje tuto podobu otcovství za prospěšnou a žádoucí. Sedláček a Plesková¹⁸⁵ uvádí, že nový otec je zásadní nejenom pro péči o děti a domácnost, pro svou manželku a jejich manželství, ale i celou společnost.

Nejčastěji uváděným dopadem rozšíření nových otců, tedy zvláště rovnoměrnějším rozložením domácích a pečujících povinností mezi muže a ženy, je větší vyrovnanost

---

¹⁸⁰ ŠMÍDOVÁ, Iva. Pečovatelská otcovství: zkušenost a genderové vztahy. S. 10, 12.

¹⁸¹ MAŘÍKOVÁ, Hana. Dvoukariérová manželství. In: S. 137.

¹⁸² ŠMÍDOVÁ, Iva. Matkové. S. 172.

¹⁸³ Tamtéž.

¹⁸⁴ MAŘÍKOVÁ, Hana, VOHLÍDALOVÁ, Marta. *Trvalá nebo dočasná změna?: uspořádání genderových rolí v rodinách s pečujícími otci*. S. 21.

¹⁸⁵ SEDLÁČEK, Lukáš, PLESKOVÁ, Kateřina, ed. *Aktivní otcovství*. Brno: Nesehnutí, 2008. ISBN 978-80-903228-9-1. S. 4.

v genderové perspektivě. Ženy by mohly získávat jednodušší přístup k moci (politickému rozhodování), mohla by se zlepšit jejich situace na trhu práce, odstranit platová diskriminace žen a muži by mohli bez předsudků společnosti pečovat o potomky. Další změnou, kterou s sebou noví otcové údajně přinášejí, je proměna přístupnosti veřejného prostoru pro rodiče a děti. Ten se k nim stává daleko přátelštějším a přizpůsobuje se tomu, aby do něj mohli vstoupit. Celkově by se měl změnit i veřejný diskurz, který by měl brát potřeby rodičů a dětí více na vědomí, například rozšiřováním sítě zařízení pro péči o dítě či rozšířením prorodinných benefitů v zaměstnání.¹⁸⁶

Šmídová¹⁸⁷ uvádí, že otcové, již pečují o dítě a vychovávají ho, mají větší úctu k manželkám a méně prosazují svou dominanci. Sedláček a Plesková¹⁸⁸ přidávají i výskyt nižšího násilí páchaného na ženách. Nové otcovství tak může znamenat i celkově vyrovnanější partnerské vztahy.¹⁸⁹

Noví otcové mohou díky svým tréninkem zdokonaleným schopnostem kdykoli převzít péči o dítě, a matka tak není, na rozdíl od tradičního modelu, oddělena od společnosti, nemá pocit izolace a nemusí upouštět od svých zájmů. Zastupitelnost rolí je také jedním z faktorů celkové rodinné harmonie a stability. Samozřejmostí, která již vyplývá ze samotné definice nových otců, je to, že si otec tvoří silnější pouto k dítěti a je mu celkově bližší.¹⁹⁰

Badinter¹⁹¹ zdůrazňuje, že ideál nového otcovství by spíše měl vést k prosazení rozmanitější maskulinity, která by nebyla tolik diferenciována od ženství, a tak by muže netlačila pouze k jednomu přesně danému modelu – více k pluralitě otcovské role viz kapitolu 4.6. To je však možné jen v případě, že tento ideál nebude považovaný za nutnou normu, ale spíše za inspiraci, k níž se otcové podle vlastního uvážení mohou a nemusí přiblížit. Šmídová¹⁹² uvádí, že čím více bude nových otců, tím výraznější vzor budou dávat ostatním. Ideálně by se tedy nejprve měli stát novými otci ti, již jsou citliví a přístupní změnám a jsou si jistí svou identitou, kterou nepotřebují opírat o nadřazenost, neboť jsou silnými a sebevědomými osobnostmi. Poté by už mělo být snadnější pro muže, jimž nevyhovuje a nenaplnňuje je dosavadní konvenční mužství, je napodobit (do míry, jakou uznají za vhodnou). Čímž by dále přispívali k pozitivně nahlíženým změnám tak,

---

¹⁸⁶ SEDLÁČEK, Lukáš, PLESKOVÁ, Kateřina, ed. *Aktivní otcovství*. S. 4.

¹⁸⁷ ŠMÍDOVÁ, Iva. Matkové. S. 169.

¹⁸⁸ SEDLÁČEK, Lukáš, PLESKOVÁ, Kateřina, ed. *Aktivní otcovství*. S. 4.

¹⁸⁹ ŠMÍDOVÁ, Iva. *Aktivní otcové*. S. 10.

¹⁹⁰ VÝROST, Jozef, SLAMĚNÍK, Ivan, ed. *Aplikovaná sociální psychologie I*. S. 310, 316.

¹⁹¹ BADINTER, Élisabeth. *XY: o mužské identitě*. S. 170.

¹⁹² ŠMÍDOVÁ, Iva. Matkové. S. 159.

jak jsou v této kapitole popsány. Tomu, jak jsou nebo nejsou některé z uvedených ideálů skutečně realizovány v případě otců na rodičovské dovolené, tedy v podtypu nových otců, se věnuji v kapitole 4.3.4.

4.2.4 Měníci se otcové

Jak vyplývá z předchozích kapitol, noví otcové jsou často chápáni pouze jako určitý ideál, proto se tato podkapitola snaží zjistit, jak moc ho většina skutečných otců naplňuje. Šmídová¹⁹³ poukazuje na to, že při popisu každodenní reality je nutné spíše hovořit o „měnících se mužích“. Jsou to ti, kteří se k ideálu postupně přibližují – teprve se začínají prakticky i citově podílet na péči o děti, jejich výchově a začínají dělat domácí práce. Uvádí se, že první muži spějící k novému otcovství se začali objevovat již na konci 60. let 20. století. Změna ovšem byla pomalá a postupná, větší nárůst probíhá až od konce 80. let.¹⁹⁴ V této době se skutečně nedalo ve většině případů hovořit o aktivním rovném spolupodílení se otců na péči a na domácích pracích, jak by požadoval ideál nového otce. Spíše se vyskytovali otcové, kteří se oproti své tradiční roli více citově angažovali při výchově dětí. Hráli si s ním, mazlili se a dávali najevo své city.¹⁹⁵

U českých otců v období od 90. let 20. století do 1. desetiletí 21. století lze v oblasti postojů k uspořádání rodičovských rolí vysledovat následující změny. Maříková¹⁹⁶ uvádí, že z výzkumů z let 1994 až 2002 vyplývá mírné zeslabování přijímání tradičního genderového uspořádání rolí matky a otce (matka vykonává domácí a pečovatelské práce, otec se spíše přiklání k roli hlavního živitele) a naopak zesilování přijímání netradičního uspořádání. Stoupá počet lidí, kteří jsou pro spolupodílení se otce i matky na péči o dítě. Většina respondentů také v průběhu sledovaných let prosazovala názor, že by se otcové měli více zapojovat do rodinného života a nezanedbávat ho kvůli práci. Z uvedeného je zřejmé, že určité pokroky v postojích skutečně nastaly. Názory nejvíce se přibližující ideálu nového otce zastávají spíše ženy, věková kategorie od 20 do 30 let, vysokoškolsky vzdělané, svobodné a s bydlištěm ve větších městech.

Ovšem pozdější výzkum¹⁹⁷, prováděný v roce 2009, upozorňuje na názorový nesoulad v postojích mužů. Na jednu stranu uznávají genderovou rovnost (například stejné právo

---

¹⁹³ ŠMÍDOVÁ, Iva. *Aktivní otcové*. S. 15.

¹⁹⁴ ŠMÍDOVÁ, Iva. *Matkové*. S. 163, 168.

¹⁹⁵ DUDOVÁ, Radka. *Otcovství po rozchodu rodičovského páru*. S. 43.

¹⁹⁶ MAŘÍKOVÁ, Hana. *Genderový aspekt rodičovství*. S. 144.

¹⁹⁷ FRIEDLEANDEROVÁ, Hana. *Podoby otcovství v ČR – sociologický výzkum*. S. 5, 6, 58.

na realizaci partnerky a partnera) a určité ideály nového otcovství (například spravedlivé rozdělení každodenní péče o děti), ale na druhou stranu stále, i když méně než dříve, prosazují představu tradiční dělby práce (žena starající se o děti a domácnost, vydělávající muž). Nesoulad je i v tom, že otcové sebe sami vidí jako autoritu a zároveň si myslí, že by měli být především partnerem a kamarádem dítěte. Lze vidět, že dnešní otcové zcela neodpovídají definicím tradiční společnosti a v souladu s významem pojmu měnící se otcové je patrný určitý pokrok. Avšak zmíněné skutečnosti, posíleny objektivními podmínkami zvenčí (více viz kapitolu 4.2.5), podle autorů řadí současné české otce stále spíše k tradičnímu modelu než k tomu modernímu.

Blíže k tradičnímu pojetí nejsou pouze postoje, ale podobá se mu i převládající rodinné uspořádání. Po narození dítěte je totiž rozdělení domácích a pečovatelských prací ve většině případů (63,5 %) stále velmi tradiční – většinu domácích činností vykonává matka a otec se spíše identifikuje s rolí hlavního živitele.¹⁹⁸ Tato otcova role je podporována i faktem, že příjem drtivě většiny z nich je prokazatelně vyšší než příjem jejich pracující partnerky.¹⁹⁹ Smíšené rozdělení práce a péče se vyskytuje ve 28 %, rovné ve 4,8 % a reverzní (muž tráví péčí i domácími pracemi více času než žena) ve 3,7 %.²⁰⁰ Již tyto údaje napovídají, že označení noví otcové je vhodné pouze pro menší část současných mužů, nikoli pro jejich většinu.

Z porovnání situace ve vlastní a původní rodině respondentů z roku 2003 vyplývá, že narůstá podíl rodin, v nichž se na provádění určitých aktivit spojených s dítětem podílejí oba rodiče souběžně či střídavě v závislosti na tom, zda má zrovna čas otec nebo matka.²⁰¹ Radimská²⁰² uvádí, že se dnes mluví o „vztahovém otcovství“, kdy otec pomáhá svému dítěti rozvíjet jeho osobnost, dospět k sebeuskutečnění a celkově je pro potomka jakýmsi trenérem a průvodcem životem. Tato skutečnost je potvrzena i výzkumem²⁰³, který uvádí, že matky se většinou starají o zabezpečení každodenní péče, zatímco otcové se spíše angažují právě v činnostech zaměřených na rozvoj dítěte a jeho koníčků ve volném čase.

---

¹⁹⁸ MAŘÍKOVÁ, Hana, VOHLÍDALOVÁ, Marta. *Trvalá nebo dočasná změna?: uspořádání genderových rolí v rodinách s pečujícími otci*. S. 50, 51.

¹⁹⁹ FRIEDLEANDEROVÁ, Hana. *Podoby otcovství v ČR – sociologický výzkum*. S. 5, 58.

²⁰⁰ MAŘÍKOVÁ, Hana, VOHLÍDALOVÁ, Marta. *Trvalá nebo dočasná změna?: uspořádání genderových rolí v rodinách s pečujícími otci*. S. 50, 51.

²⁰¹ MAŘÍKOVÁ, Hana. *Genderový aspekt rodičovství*. S. 149.

²⁰² RADIMSKÁ, Radka. *Mateřství, otcovství a moc*. S. 2.

²⁰³ MAŘÍKOVÁ, Hana, VOHLÍDALOVÁ, Marta. *Trvalá nebo dočasná změna?: uspořádání genderových rolí v rodinách s pečujícími otci*. S. 51

To souhlasí i se závěry Maříkové²⁰⁴, která uvádí, že otcové většinou, i když v menší míře než kdy dříve, nechávají pouze na matkách nejpravidelnější (např. čtení pohádek, povídání si) a nejnáročnější aktivity (péče při onemocnění, učení), jež náleží k soustavné každodenní péči o dítě. Zvyšuje-li se zapojení otce do pečujících činností, děje se tak především za asistence matky nebo místo ní, pokud zrovna nemůže být k dispozici.²⁰⁵

Otcové se spíše angažují v aktivitách se staršími dětmi. Avšak zdá se, že v budoucnu péče o děti do jednoho roku bude skutečně více přecházet do rukou otců. Naznačuje to skutečnost, že mladší muži se v péči o velmi malé děti angažují více než muži patřící ke starší generaci.²⁰⁶

Pro přiblížení situace dodávám výsledek výzkumu²⁰⁷, který ukazuje, že třetina otců má podíl na pečujících činnostech v průměru více než 30 %. Do zmíněných činností se započítávají každodenní pečující činnosti běžného dne, domácí práce a starost o malé děti. Zbývající dvě třetiny jsou téměř totožně rozděleny do kategorií otců starajících se průměrně 20 až 30 % a méně než 20 %.

V současné době se literatura a výzkumy pojednávající o otcích zaměřují na muže, kteří přejali tradiční úlohu matky, tedy roli pečovatele, a zůstali s dítětem na rodičovské dovolené. Tento model se týká problematiky současných nových otců, však rozhodně nepopisuje většinovou společnost, více se mu věnuji až v kapitole 4.3.

Tato podkapitola ukázala vhodnost termínu měnící se otcové. Každodenní realita většiny současných otců totiž neodpovídá ideálu nového otce. Avšak z uvedených výzkumů vyplývá, že k němu pomalu směřuje.

4.2.5 Překážky v dosažení ideálu

Předchozí kapitola ukazuje, že k ideálu nového otce se většina mužů zatím spíše jen přibližuje. Úkolem této části textu je tedy popsat a vysvětlit skutečnosti, které přerod od tradičního otce k novému otcovi komplikují.

---

²⁰⁴ MAŘÍKOVÁ, Hana. Genderový aspekt rodičovství. S. 149.

²⁰⁵ MAŘÍKOVÁ, Hana. Pečující otcové: Příběhy plné odlišnosti. S. 90.

²⁰⁶ MAŘÍKOVÁ, Hana, VOHLÍDALOVÁ, Marta. *Trvalá nebo dočasná změna?: uspořádání genderových rolí v rodinách s pečujícími otcovi*. S. 51

²⁰⁷ FRIEDLEANDEROVÁ, Hana. *Podoby otcovství v ČR – sociologický výzkum*. S. 54.

4.2.5.1 Vliv tradic

Otcové mohou být od změny odrazováni přetrvávajícími tradičními normami společnosti, podle nichž se očekává, že muž bude ekonomickým přínosem pro rodinu, a které posuzují kvalitu otce podle toho, jaký status svým potomkům a manželce zaručí. Muž údajně tyto požadavky automaticky předpokládá u své partnerky, i když ona může mít naprosto odlišný názor. Pod vlivem tradičních stereotypů může otce od aktivní role v péči o dítě odrazovat i jeho okolí, například tím, že na setkání s touto podobou role budou reagovat negativně.²⁰⁸

Problémem může být i to, že samotní otcové lpí na tradiční definici mužnosti, která se s pečovatelstvím vylučuje, a nechtějí se odklonit od tradičně vnímaných maskulinních rysů. Šmídová²⁰⁹ uvádí, že jsou muži konzervativnější než ženy a jen velmi pomalu mění své návyky, protože pro ně minulost představuje stabilnější představu mužnosti. Odolávání nátlakům ideálu nového otce je tak vnímáno jako bránění tradice. Rovněž někteří muži odmítají pečovatelskou roli, která vyžaduje emocionalitu a vztahovost, tedy vlastnosti, které se stereotypním vnímáním maskulinity neshodují, protože se obávají ztráty vlastní mužnosti. Jak uvádí Dudová²¹⁰, pečující muži totiž v očích společnosti přestávají být táty a stávají se „jako matkou“.

Ač někteří autoři, například Badinter²¹¹, opravdu vidí jako podmínku přechodu k novému otcovství potlačení tradiční maskulinity, v kapitole 4.3.4 doložím, že s přijetím aktivního otcovství nemusí nutně dojít k objevení „nové“ maskulinity. Je možné, že pečovatelsví spíše může novým způsobem posílit hegemonickou maskulinitu.

Brod a Pleck²¹² upozorňují, že chyba zabraňující změnám otců se skrývá v polarizačním pohledu na realitu, kdy vnímáme věci jen jako výhradně tradiční, nebo jako moderní. To způsobuje, že někteří muži, kteří by chtěli alespoň částečně opustit tradiční uspořádání, u něj setrvávají, protože se zároveň nechtějí stát přímo dokonalým ideály splňujícím novým otcem.

Podle Kaufmanna²¹³ si otcové dokonce pro setrvání u tradičního rodinného modelu, v němž muži nedělají domácí práce a neposkytují dítěti péči, vytvořili různé taktiky. Například navenek souhlasí s dělbou práce a péče, ale při vykonávání těchto činností

---

²⁰⁸ ŠMÍDOVÁ, Iva. Matkové. S. 165, 167.

²⁰⁹ Tamtéž, s. 164.

²¹⁰ DUDOVÁ, Radka. *Otcovství po rozchodu rodičovského páru*. S. 161.

²¹¹ BADINTER, Élisabeth. *XY: o mužské identitě*. S. 169.

²¹² Brod a Pleck in: ŠMÍDOVÁ, Iva. Matkové. S. 164.

²¹³ Kaufmann in: SINGLY, François de. *Sociologie současné rodiny*. S. 10.

dělají záměrné chyby, aby partnerku přesvědčili, že tyto práce nezvládají. Nebo místo péče či domácí práce nabízejí různé substitutivní nabídky, například kutilství, emocionální podporu, či navrhují omezení vlastních potřeb, třeba snížení počtu teplých jídel za den. K těmto taktikám lze zařadit i mužovo časté chválení partnerky za její činnosti, které opět jen upevňuje tradiční model.²¹⁴

Problémem je i obecně přijímaná nízká prestiž a hodnota rodičovské role a domácích prací, které muži nejsou vnímány jako dostatečně atraktivní. Toto hodnocení je spojeno s vnímáním soukromého prostoru jako ženského, a proto dle tradičních měřítek méně významného, přestože výchovná práce rodičů a jejich udržování domácnosti je náročnou činností, která je navíc pro společnost vysoce potřebná.²¹⁵

Nešporová²¹⁶ podává i nástroje řešení této problematiky. Poukazuje na potřebu propagovat model rovné dělby péče o děti a práce v domácnosti. Jak ukáží v podkapitole 4.2.5.3, sféra rodiny je propojena i s trhem práce, a tak by tato kampaň neměla být zaměřena pouze na jednu sféru, ale měla by se stát součástí širší kampaně, jež by prosazovala rovné příležitosti obou pohlaví v rodině i na trhu práce. Jako další nástroj změny vidí Nešporová výchovu. Ta by podle ní měla cílit k jiným než tradičním modelům rodiny, které by obsahovaly rovnoměrnější dělení práce a péče. Při výchově dětí by se rovněž mělo prosazovat utlumování formování stereotypně ženských a mužských vlastností. Pochopitelně zde prozatím nelze očekávat změnu na základě přirozeného působení životních vzorů, neboť těch není stále mnoho.

4.2.5.2 Sebevědomí a podpora partnerek

Již v kapitole 2.3.1 je vysvětleno, že rodičovská péče není vrozenou záležitostí, ale získanou – potřebuje především praxi. Lamb²¹⁷ uvádí, že otcové nejsou dostatečně sebevědomí v pečování o dítě, což jim brání v tom, aby s takovými aktivitami začali, a tím své pečovatelské schopnosti rozvíjeli. Navrhuje tedy, aby muži začali nejprve u jednoduchých zábavných aktivit spojených s pečováním o dítě a na nich získali sebevědomí, které by později mohli uplatňovat i u složitějších a náročnějších činností. Naopak současný český výzkum²¹⁸ už zaznamenal nárůst aktivity otců při jednoduchých

---

²¹⁴ ŠMÍDOVÁ, Iva. Aktivní otcové. S. 13, 14.

²¹⁵ NEŠPOROVÁ, Olga. *Harmonizace rodiny a zaměstnání*. Praha: VÚPSV, 2005. S. 82.

²¹⁶ Tamtéž, s. 99, 100.

²¹⁷ LAMB, Michael. *The Father's role: cross-cultural perspectives*. S. 19.

²¹⁸ FRIEDLEANDEROVÁ, Hana. *Podoby otcovství v ČR – sociologický výzkum*. S. 109, 110.

pečovatelských činnostech, a tak se přistoupilo k návrhu na mediální kampaň propagující zapojení otce do činností jako návštěva dětského lékaře či přebalování.

Šmídová²¹⁹ vyzdvihuje potřebu vytvoření terapeutického rámce, který by mužům pomohl změnit jejich roli. Je to důležité k tomu, aby změna otců nebyla jen vnějším nařízením, ale aby k ní vnitřně dospěli sami muži. Je třeba, aby se jedinci, které změna hodnotového žebříčku oslovuje, dočetli v publikacích o nových podobách otcovství. Tím si totiž potvrdí své tajné myšlenky, naleznou uklidnění, že nejsou sami, a snáze dojdou ke změně.

K sebevědomí je důležité připojit i podporu, a to zvláště partnerskou. V kapitole 4.2.1 uvádím, že muže k novému otcovství vedou často jejich ženy, ovšem Šmídová²²⁰ poukazuje na to, že situace může být i opačná. Ženy mohou bránit svým protějškům, aby se změnili, protože některým matkám vyhovují tradiční role, při nichž jsou zabezpečeny úspěšným mužem, který i jim samým zajišťuje určitý status. Dermott²²¹ přidává i další důvody. První je ten, že určité ženy možná nechtějí ztratit kontrolu nad domácí sférou, protože to je jediné místo, kde mohou uplatňovat svou moc. Druhý možný důvod spočívá v předpokládané potřebě žen hájit si svou pozici primárních pečovatelek o dítě, především kvůli tomu, aby jim zůstala větší pravděpodobnost dostat dítě do péče v situaci případného rozchodu manželů. Badinter²²² na toto téma dodává, že matky na partnerův vztah k dítěti mohou žárlit, protože se samy cítí odstrčené.

4.2.5.3 Trh práce a zaměstnání

V dnešní době mladé páry usilují o vytvoření genderově vyvážené domácnosti, nejednou se jim to i daří, ovšem často jen do doby, než se jim narodí první dítě.²²³ Muži uvádějí, že by se rádi více zapojovali do péče o potomky, avšak jejich funkce hlavního živitele rodiny jim to ve větší míře neumožňuje, a to právě v období po narození dítěte, kdy se zvyšují finanční potřeby domácnosti. V publikaci z roku 1999 Maříková²²⁴ uvádí, že muži jsou „nuceni“ v práci zůstat déle, než je jejich běžná pracovní doba, protože

---

²¹⁹ ŠMÍDOVÁ, Iva. Matkové. S. 168, 169.

²²⁰ ŠMÍDOVÁ, Iva. Aktivní otcové. S. 15.

²²¹ DERMOTT, Esther. *Intimate Fatherhood: A sociological analysis*. New York: Routledge, 2008. ISBN 0-415-42262-0. S. 78.

²²² BADINTER, Élisabeth. *XY: o mužské identitě*. S. 171.

²²³ KŘÍŽKOVÁ, Alena. Trendy v rodině a rodinných odpovědnostech. In: ČERMÁKOVÁ, Marie, eds. *Podmínky harmonizace práce a rodiny v České republice*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2002. S. 13–27. ISBN 80-7330-026-5. S. 17, 18.

²²⁴ MAŘÍKOVÁ, Hana. *Muž v rodině: demokratizace sféry soukromé*. S. 17.

se bojí ztráty zaměstnání. Z pohledu časové flexibility jsou na tom údajně hůře muži zastávající odborná nebo řídicí pracovní místa. Naopak muži manuálně pracující si mohou svou práci libovolně rozvrhnout, navíc k častější otcovské péči v těchto rodinách přispívá i fakt, že si kvůli finanční situaci nemohou dovolit zaplacení hlídání.²²⁵

Často si i sami muži vybírají zaměstnání s vyšší časovou náročností, protože tyto pozice bývají lépe placené, a oni tak doufají v lepší finanční zabezpečení rodiny.²²⁶ Navíc jsou i muži, kteří upřednostňují trávení času v zaměstnání dobrovolně, protože je pro ně příležitostí budovat si osobní identitu, seberealizovat se a navazovat přátelské vztahy.²²⁷ To platí zvláště v dnešní době, kdy jsou partnerské vztahy značně nestabilní – více o této skutečnosti v kapitole 1.2. Zmíněné skutečnosti však vedou druhotně k tomu, že otcové mají méně času na potomky.

V odborné literatuře se často uvádí, že je nutné mužům poskytovat možnosti pro změnu. Tedy nestačí očekávat, že si sami naleznou způsoby, jak se více věnovat potomkům, ale měly by se zavést státem či zaměstnavatelem daná opatření, která jim to budou umožňovat. V pracovním kontextu je tím myšlena potřeba vytvářet a zlepšovat institucionální rámec, který pro ně bude představovat podporu nového otcovství.²²⁸ I výzkum realizovaný v roce 2009 ukazuje, že míra zapojení otců do pečovatelských činností je ovlivněna podmínkami, které jim dává jejich zaměstnavatel. Mluví se především o flexibilní pracovní době, částečných úvazcích, možnosti pracovat z domova, doprovodit své dítě k lékaři či s ním být doma v případě nemoci.²²⁹ Na tomto místě zmiňují i rodičovskou a otcovskou dovolenou, tyto pojmy jsou však rozebírány až v následující kapitole 4.3.

Ovšem ukazuje se, že pouhé poskytnutí možnosti k realizaci nestačí – tedy sama existence zaměstnaneckých benefitů přímo nevede k jejich hromadnému využívání. Ač jsou totiž výše zmíněné benefity již v České republice zavedeny, pro naplnění ideálu nového otce je zde jiná významná překážka. Ta je vytvářena tím, že pracovní sféra má silný vliv na definici maskulinity a je jí také zpětně ovlivňována, neboť v historii to byli právě muži, kteří řídili, organizovali a z větší části vykonávali placenou práci. I když tedy

---

²²⁵ RENZETTI, Claire, CURRAN, Daniel. *Ženy, muži a společnost*. S. 234.

²²⁶ MAŘÍKOVÁ, Hana. Problematická či chybějící opatření ke sladění práce a rodiny. in: ČERMÁKOVÁ, Marie, eds. *Podmínky harmonizace práce a rodiny v České republice*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2002. S. 59–78. ISBN 80-7330-026-5. S. 69.

²²⁷ DUDOVÁ, Radka. *Souvislosti proměn pracovního trhu a soukromého, rodinného a partnerského života*. S. 24.

²²⁸ ŠMÍDOVÁ, Iva. Matkové. S. 168,

²²⁹ FRIEDLEANDEROVÁ, Hana. *Podoby otcovství v ČR – sociologický výzkum*. S. 5.

v minulém století došlo k mnoha změnám ekonomiky i pracovního trhu, placená práce je stále těsně spjata s hodnotami dominantní maskulinity. To na druhou stranu znamená, že feminita, jakožto opak mužnosti, a s ní spojené pečující vlastnosti jsou v pracovní oblasti brány jako nevyhovující – vyžadují se tudíž spíše charakteristiky jako nezávislost, absence emocí, rozhodnost, ambicióznost.²³⁰ Navíc se stále upřednostňuje „mužský model“ pracovní dráhy, který nepočítá s jakýmkoli omezením způsobeným rodinnými záležitostmi. Spočívá v soustavné práci bez přerušování od prvního nástupu do zaměstnání až do důchodu (tedy například bez odchodu na rodičovskou dovolenou), přítomnosti na pracovišti, maximálním pracovním nasazením, delší pracovní době, v možnosti časové flexibility a prostorové mobility.²³¹

Ohledně vlivu výše nastíněné společenské představy se v literatuře objevuje několik předpokladů. Na muže údajně vyvíjí nátlak, který je vede například k tomu, že ač využívají flexibilní pracovní doby, oficiálně ji neodůvodňují rodinnými záležitostmi. Zdá se totiž, že se obávají, že jim kolegové a především nadřízení přisoudí femininní charakteristiky, které se podle tradičních měřítek neslučují s pracovní sférou či by zpochybňovaly jejich maskulinitu.²³² Současná sociální organizace práce daná mužským principem tedy diskriminuje muže v jejich rodičovské roli, konkrétněji tu část mužů, která by chtěla podle ideálu nového otcovství změnit svou náplň role.²³³

Dále platí, že ač všichni zaměstnanci mají zákonné právo na doprovod dítěte k lékaři, třetina mužů stále uvádí, že jim tento benefit zaměstnavatel nedává. Problémem je nejspíše malá informovanost mužů o jejich právech. Je také pravděpodobné, že otcové svou odpovědí myslí zmíněné prostředí požadující nezávislost, které v podstatě nepřipouští možnost otcům tyto benefity využívat bez toho, aniž by je ostatní spolupracovníci odsoudili.²³⁴ Určitý vliv má zřejmě i podobný faktor – a to firemní kultura, která se orientuje jen na výkon měřený počtem odpracovaných hodin. Ta využívání benefitů otcům znesnadňuje, protože se kvůli ní obávají, že by mohli být nazíráni jako nedostatečně loajální firmě.²³⁵

---

²³⁰ DUDOVÁ, Radka. *Souvislosti proměn pracovního trhu a soukromého, rodinného a partnerského života*. S. 27.

²³¹ Tamtéž, s. 23.

²³² Tamtéž, s. 27.

²³³ MAŘÍKOVÁ, Hana. *Muž v rodině: demokratizace sféry soukromé*. S. 17.

²³⁴ FRIEDLEANDEROVÁ, Hana. *Podoby otcovství v ČR – sociologický výzkum*. S. 6.

²³⁵ DUDOVÁ, Radka. *Souvislosti proměn pracovního trhu a soukromého, rodinného a partnerského života*. S. 26.

Muži méně častěji než ženy využívají zkrácené úvazky, což je pokládáno za další dopad vnímání otce jako hlavního živitele, který rodinu zajišťuje především ekonomicky (vysvětlení viz první odstavec této podkapitoly).²³⁶ Tradiční role má vliv i na skutečnost, že muži nejčastěji využívají benefity, u nichž nedochází k finančním ztrátám. Jedná se například o napracování si hodin pro pozdější možnost vybrání si volna či práci z domova. Naopak nejméně oblíbené benefity jsou ty, které jsou spojeny s finanční ztrátou – například pobyt s dítětem doma v případě jeho onemocnění.²³⁷ V naprosté většině domácností tedy tyto činnosti vykonává spíše matka. Nízká četnost mužů, kteří využívají benefitů těsně spojených s péčí o dítě, a otcové, kteří zapírají rodinné důvody pro jejich čerpání, jen zpětně utvrzují zaměstnavatele v tradičním předpokladu, že s narozením potomka nemusejí od mužů očekávat zvýšený zájem o využívání prorodinných benefitů a s tím spojené snížení jejich přítomnosti v práci.²³⁸

Pro účely objasnění chování otců je nutné na tomto místě krátce zmínit teorii sociální směny. Ta tvrdí, že chování lidí je jako neustálá směna statků a služeb, každý kontakt se tedy zakládá na výměně určitých položek. Při zvažování každého činu člověk porovnává možné zisky a výdaje a rozhoduje se pro nejvýhodnější možnost. Cílem je podle této teorie vždy maximalizovat zisk.²³⁹ To platí ve zmíněném chování otců. Například se nerozhodnou pro možnost zůstat s dítětem doma, neboť jejich výdaje převáží ty partnerčiny – ušlý finanční zisk, špatný dojem na zaměstnavatele a další. U žen tyto nevýhody mívají menší váhu než u muže, neboť zpravidla mají nižší plat a zaměstnavatelé již předpokládají jejich absenci. Pro rodinu je tak výhodnější, když s dítětem zůstane doma matka. Stejný princip rozhodování se odehrává i u zaměstnavatelů při obsazování pracovního místa mužem nebo ženou.

Již několikrát zmíněná propojenost role matky a otce se projevuje i v tom, že aktivnějšímu zapojení otců do každodenního pečování o dítě by pomohla i změna podmínek pro ženy na pracovním trhu. Konkrétně je prokázána souvislost rozšíření částečných úvazků pro ženy a vyšší míry účasti otce na každodenní péči o dítě

---

²³⁶ DUDOVÁ, Radka. *Souvislosti proměn pracovního trhu a soukromého, rodinného a partnerského života*. S. 43.

²³⁷ FRIEDLEANDEROVÁ, Hana. *Podoby otcovství v ČR – sociologický výzkum*. S. 6.

²³⁸ KUCHAROVÁ, Věra. *Zaměstnání a péče o malé děti z perspektivy rodičů a zaměstnavatelů: uplatnění nároků na rodičovskou dovolenou a na volno na péči o nemocného člena rodiny v praxi*. Praha: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, 2006. ISBN 80-87007-18-2. S. 54, 61.

²³⁹ KELLER, Jan. *Úvod do sociologie*. S. 111–113.

a domácnost. Je to způsobeno tím, že větší pracovní angažovanost matek znamená pro otce přirozenou nutnost přebrat na sebe alespoň nějaké domácí povinnosti.²⁴⁰

Rovněž pro motivaci matek k tomu, aby se z rodičovské dovolené rychleji vrátily do zaměstnání, chybí v České republice dostatečná síť předškolních zařízení pro mladší děti – konkrétně zařízení pro děti od 2 let.²⁴¹ Navíc již u existujících zařízení nebývá dostatečně motivující poměr mezi finančními i časovými náklady na pobyt dítěte a přínosy ze zaměstnání matky. Finanční náročnost a například nepřizpůsobování otevírací doby potřebám zaměstnaných tudíž vede k nízkému využívání takových institucí.²⁴² Některé zdroje proto uvažují i o finančním zvýhodňování soukromé placené péče o děti z toho důvodu, aby nedocházelo ke znevýhodňování rodičů spadajících do nízkopříjmových skupin.²⁴³

Tato kapitola měla primárně poukazovat na překážky, které novému otcovství klade jejich zaměstnání jako takové. Ukázalo se však, že i zde je hlubší problém. Hlavní bariérou je převládající tradiční obraz muže jako živitele a sociální organizace práce daná mužským principem. Maříková²⁴⁴ dokonce hovoří o tom, že strukturální nastavení trhu otcům právo pečovat o děti reálně upírá. Jak lze vidět výše, zmíněné neutrální nastavení prvků rodinné politiky je rovné spíše jen na papíře, v každodenním životě stále jednu či druhou stranu v různých oblastech zvýhodňuje, a tak se v praxi rovné šance obou rodičů na péči o dítě nenaplnují.

Konkrétně je zřejmé, že je třeba zlepšit podmínky žen na pracovním trhu. Pro podporu nového otcovství je důležitá i lepší informovanost otců o jejich právech na již zavedené benefity a podpoření většího výskytu předškolních zařízení pro malé děti. Zásadním tématem, které bude dále rozvíjeno v kapitole 4.3, je i možnost odejít na rodičovskou a otcovskou dovolenou, která je úzce ovlivněna genderovým rozdílem v příjmech.

Jako shrnutí celé kapitoly o novém otcovství je nutné upozornění, že právo a povinnost pečovat o dítě by nemělo být tématem jen jednotlivých rodin, sféry zaměstnavatelů nebo státních opatření, ale mělo by se stát veřejným celospolečenským

---

²⁴⁰ FRIEDLEANDEROVÁ, Hana. *Podoby otcovství v ČR – sociologický výzkum*. S. 110.

²⁴¹ Tamtéž.

²⁴² KUCHAROVÁ, Věra. *Zaměstnání a péče o malé děti z perspektivy rodičů a zaměstnavatelů: uplatnění nároků na rodičovskou dovolenou a na volno na péči o nemocného člena rodiny v praxi*. S. 9

²⁴³ DUDOVÁ, Radka. *Souvislosti proměn pracovního trhu a soukromého, rodinného a partnerského života*. S. 145, 146.

²⁴⁴ MAŘÍKOVÁ, Hana. *Rodičovská (je) pro oba rodiče*. S. 81.

tématem. Jedná se totiž o téma rovných příležitostí dotýkající se většiny populace naší země.²⁴⁵

4.3 Pečující otcové – muži na rodičovské dovolené

Kapitola se bude věnovat speciálnímu typu nových otců, který budu označovat pojmem „pečující otcové“. V této práci tento termín odkazuje k otci, který nastoupil na rodičovskou dovolenou a pečuje doma o malé dítě.²⁴⁶ Za synonymní pojem bývá považováno i označení „matkové“.²⁴⁷ Je však důležité upozornit, že v některých publikacích se lze setkat s termínem pečující otec i jako synonymem pro nového otce.²⁴⁸ Má práce tyto dva pojmy ale odděluje, lépe řečeno pečujícího otce chápe jako podtyp nového otce.

Šmídová²⁴⁹ upozorňuje, že termín pečující otec by měl být širší – měl by označovat celodenní domácí péči otce o dítě do 4 let věku. V tomto případě by sem patřili i muži, kteří nepobírají rodičovský příspěvek, protože například podnikají, ukončili zaměstnání nebo i pobírají invalidní důchod. Nicméně i sama Šmídová připouští, že tito muži se velmi obtížně hledají, neboť nejsou v oficiálních statistikách, čímž se i špatně zkoumají a popisují. Z tohoto důvodu jsem se rozhodla setrvat u původních definic, a tak se tato kapitola bude zabývat opravdu pouze jen muži na rodičovské dovolené.

Na pečujícího otce lze zobecněně aplikovat téměř vše, co již bylo řečeno v minulé kapitole, jak bylo uvedeno, spadá totiž do kategorie nového otcovství. Informace zde budou tedy přímo navazovat na již uvedené poznatky a budou rozšířením o podrobnější údaje o samotných pečujících otcích a jejich konkrétní situaci. Nejprve však přistupuji k definicím základních pojmů s nimi spojených.

4.3.1 Rodičovská dovolená

Od pojmu rodičovská dovolená je zapotřebí odlišit pojmy mateřská a otcovská dovolená. Avšak cílem této práce není podat vyčerpávající charakteristiku těchto termínů, a tak podané informace budou pouze základní a zestručnělé, nebudou obsahovat všechny

---

²⁴⁵ MAŘÍKOVÁ, Hana. Rodičovská (je) pro oba rodiče. S. 83.

²⁴⁶ MAŘÍKOVÁ, Hana. Pečující otcové: Příběhy plné odlišnosti. S. 96.

²⁴⁷ ŠMÍDOVÁ, Iva. Matkové. S. 171.

²⁴⁸ MAŘÍKOVÁ, Hana, VOHLÍDALOVÁ, Marta. *Trvalá nebo dočasná změna?: uspořádání genderových rolí v rodinách s pečujícími otci*. S. 14, 21.

²⁴⁹ ŠMÍDOVÁ, Iva. Matkové. S. 173.

varianty a podmínky. Zahrnut bude pouze případ narození jednoho dítěte a odhlédnu od odlišností v případě adopce.

Nejdříve však považuji za vhodné upozornit na to, co mají všechny tři termíny společné. Ač se totiž jedná o oficiální a běžně používané pojmy, lze se setkat s jejich kritikou. Ta poukazuje na to, že slovo „dovolená“ v symbolické rovině snižuje výkon pečovatele na úroveň volnočasové oddychové aktivity. Současně je považován za nevhodný i pojem rodičovská práce, protože péče je spíše vnímána jako naplnění společenské odpovědnosti a závazku, jež by měla společnost patřičně oceňovat a brát jako významnou hodnotu. Kritika termínu se často dotýká i celospolečenského podceňování ženské neplacené práce.²⁵⁰ Přes zmíněné nedostatky uvedené termíny v tomto textu používám tak, jak jsou zavedeny.

Jako první představuji mateřskou dovolenou, která souvisí s porodem a péčí o narozené dítě. Je určena pro ženy v posledních týdnech těhotenství a v prvních týdnech po porodu, v případě narození jednoho dítěte trvá 28 týdnů. V tuto dobu náleží matce náhrada mzdy či platu ve výši 70 % denního vyměřovacího základu.²⁵¹

V České republice je zavedena i otcovská dovolená, která je určena pro otce péči o dítě. Trvá jeden týden v období šesti týdnů od data narození dítěte a otcovi na ní náleží náhrada mzdy či platu ve výši 70 % denního vyměřovacího základu.²⁵²

Nejvíce se budu věnovat termínu rodičovská dovolená. Tu poskytuje zaměstnavatel a má sloužit k prohloubení péče o dítě. Může na ni nastoupit kterýkoli z rodičů či se případně mohou střídát. Matce je dána po skončení mateřské dovolené, otcovi od narození dítěte. Její délku lze nastavit, ale nejdéle je možné ji poskytovat až do dovršení 3 let dítěte.²⁵³ To zajišťuje, že si rodiče mohou vybrat z nabídky tu možnost, která jim osobně nejvíce vyhovuje a je slučitelná s jejich životní situací a budoucími plány. Celková suma rodičovského příspěvku vypláceného státem činí

---

²⁵⁰ KRÍŽKOVÁ, Alena, DUDOVÁ, Radka, eds. *Práce a péče: proměny "rodičovské" v České republice a kontext rodinné politiky Evropské unie*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2008. ISBN 978-80-86429-94-6. S. 7, 8.

²⁵¹ Část 3 zákona č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění. In: *Zákony pro lidi.cz* [online]. AION CS 2010–2019 [vid. 22. 2. 2019]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006-187#cast3>

²⁵² Hlava 5 zákona č. 148/2017 Sb., zákon, kterým se mění zákon č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony. In: *Zákony pro lidi.cz* [online]. AION CS 2010–2019 [vid. 22. 2. 2019]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2017-148#hlava5>

²⁵³ § 196 zákona č. 262/2006 Sb., zákoník práce. In: *Zákony pro lidi.cz* [online]. AION CS 2010–2019 [vid. 22. 2. 2019]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006-262#p196>

220 000 korun a nárok na něj je nejdéle do 4 let věku dítěte za předpokladu, že je zajištěna jeho osobní celodenní péče.²⁵⁴

Původní základní myšlenka rodičovské dovolené spočívá v umožnění přerušení zaměstnání pro pečování o malé dítě nenarušované jinými povinnostmi, neboť v českém kontextu je starost o takto malé děti vnímána jako zásadní a jejich vývoji prospívající. Součástí je zajištění návratu do práce po jejím ukončení a spolu s pozdějším zavedením rodičovského příspěvku snižuje problémy spojené s finančním zabezpečením domácnosti jen jedním pracovním příjmem. Relativně nízká hodnota rodičovského příspěvku a problémy plynoucí z několikaleté absence v zaměstnání vedly ke změnám podmínek v podpoření propojení péče o dítě s výdělečnou činností. Bylo povoleno zajištění stejně hodnotné péče o dítě i jinou osobou, později dokonce i navštěvování zařízení pečujícího o děti, to vše bez ztráty nároku na rodičovský příspěvek.²⁵⁵ Zmíněné platí, pokud pobyt v takových zařízeních nepřesáhne u dítěte do 2 let věku 46 hodin za měsíc, u starších dětí se docházka nesleduje.²⁵⁶ Při splnění těchto podmínek si rodič může zajistit přívdělek, který není nijak limitován.²⁵⁷

Avšak i přes tato usnadnění zůstala problémem skutečnost, že v profesní oblasti ženy za dobu strávenou na rodičovské dovolené, tedy i jen částečnou absencí praxe a kontaktu s profesí, značně zaostávají za muži. Je to způsobeno tím, že rodičovská dovolená nezapadá do pojetí kariéry jako kontinuálního vzestupného jevu, který by neměl být ničím přerušován.²⁵⁸ V této souvislosti se hovoří o tzv. třífázovém modelu, kdy žena do narození prvního potomka pracuje, poté svou práci přeruší, aby se mohla starat o dítě, a po této přestávce se opět navrácí do svého zaměstnání.²⁵⁹ I když si žena díky výše zmíněným možnostem potřebnou kvalifikaci dokáže udržet, Možný²⁶⁰ upozorňuje, že zpoždění několika let již nikdy nemůže zcela vyrovnat, a z profesního hlediska tak za muži, kteří tuto pauzu neměli a kontinuálně pokračovali ve své pracovní dráze, zaostává. Z tohoto pohledu je situace v České republice zhoršena dlouhým trváním rodičovské dovolené (pro porovnání s údaji o rodičovské dovolené v jiných státech viz

---

²⁵⁴ Část 3 Hlava 5 zákona č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře. In: *Zákony pro lidi.cz* [online]. AION CS 2010–2019 [vid. 22. 2. 2019]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1995-117#cast3-hlava5>

²⁵⁵ KUCHAŘOVÁ, Věra. *Zaměstnání a péče o malé děti z perspektivy rodičů a zaměstnavatelů: uplatnění nároků na rodičovskou dovolenou a na volno na péči o nemocného člena rodiny v praxi*. S. 6.

²⁵⁶ § 31 odst. 3 zákona č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře. In: *Zákony pro lidi.cz* [online]. AION CS 2010–2019 [vid. 23. 2. 2019]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1995-117#p31-3>

²⁵⁷ KRÍŽKOVÁ, Alena. *Trendy v rodině a rodinných odpovědnostech*. S. 13.

²⁵⁸ KUCHAŘOVÁ, Věra. *Zaměstnání a péče o malé děti z perspektivy rodičů a zaměstnavatelů: uplatnění nároků na rodičovskou dovolenou a na volno na péči o nemocného člena rodiny v praxi*. S. 6.

²⁵⁹ KARSTEN, Hartmut. *Ženy – muži*. S. 131.

²⁶⁰ MOŽNÝ, Ivo. *Rodina a společnost*. S. 179.

kapitolu 4.3.5.). Na druhou stranu je nutné uvést, že její délka je optikou obecně přijímaného názoru o nutnosti rodičovské péče o malé dítě vnímána pozitivně.

Od doby narození dítěte se i z párů, které měly domácí povinnosti rozděleny rovným dílem, stávají rodiny s tradiční dělbou práce, kdy matka vykonává většinu domácích prací. Po návratu matky do práce se tento model už jen těžce opouští a většina párů na změnu rezignuje.²⁶¹ Navíc za předpokladu, že na rodičovskou dovolenou odcházejí pouze matky, jsou ženy na pracovním trhu značně znevýhodňovány, protože jejich zaměstnavatel ztrácí po dobu jejich nepřítomnosti pracovní sílu, kterou musí nahradit, a tak při výběru zaměstnance raději upřednostňuje muže.²⁶² Taková situace jen dále posiluje tradiční rozdělení rodinných rolí a není slučitelná s nárokem na rovnost životních šancí.

I z výše zmíněných důvodů se přistoupilo k umožnění odejít na rodičovskou dovolenou také otci – nejprve pouze v případech, že tuto činnost ze závažných důvodů nemohla vykonávat matka, poté i bez této podmínky.²⁶³ Možnost čerpání rodičovské dovolené i pro muže totiž formálně zrovnoprávňuje ženy a muže v jejich každodenních životech tím, že umožňuje shodnou účast v soukromé i veřejné sféře. Tedy tím, že muži a ženy sdílí moc a vliv v těchto oblastech, mají mít rovné příležitosti v politickém, ekonomickém i sociálním životě.²⁶⁴ Například pokud na rodičovskou dovolenou může odejít i otec, zaměstnavatel již automaticky nemůže zvyhodňovat muže, protože také u nich, stejně jako u žen, hrozí absence v práci.²⁶⁵

Rodičovská dovolená i pro otce zároveň potvrzuje, že výsledek diskuze o možnosti otce kvalitně pečovat již o malé děti (viz kapitolu 2.3.1) přešel i do legislativy, a tak již neexistuje zákonem daná bariéra v aktivní péči otce o velmi malé děti.

Maříková²⁶⁶ na současné podobě rodičovské dovolené vyzdvihuje především možnost střídání rodičů – tedy zastupitelnost generových rolí v péči o dítě. Šmídová²⁶⁷ k této možnosti dodává, že oproti odchodu otců na mateřskou dovolenou znamená pro strukturu trhu práce a rodinného uspořádání větší znejistění a silnější tlak ke změně situace. Je to dáno tím, že pečující otcové, tedy muži na rodičovské dovolené, mohou být

---

²⁶¹ VALDROVÁ, Jana. *Abc feminismu*. S. 58.

²⁶² NEŠPOROVÁ, Olga. *Harmonizace rodiny a zaměstnání*. S. 79.

²⁶³ KUCHAROVÁ, Věra. *Zaměstnání a péče o malé děti z perspektivy rodičů a zaměstnavatelů: uplatnění nároků na rodičovskou dovolenou a na volno na péči o nemocného člena rodiny v praxi*. S. 6.

²⁶⁴ MAŘÍKOVÁ, Hana. *Rodičovská (je) pro oba rodiče*. S. 72.

²⁶⁵ NEŠPOROVÁ, Olga. *Harmonizace rodiny a zaměstnání*. S. 79.

²⁶⁶ MAŘÍKOVÁ, Hana, VOHLÍDALOVÁ, Marta. *Trvalá nebo dočasná změna?: uspořádání genderových rolí v rodinách s pečujícími otci*. S. 13.

²⁶⁷ ŠMÍDOVÁ, Iva. *Matkové*. S. 171.

brání jen jako zvláštní případy, které si s matkou svých dětí jen prohodily role, a tak se pouze podřizují současným možnostem komplementarity role matky a otce.

4.3.2 Nízké využívání rodičovské dovolené otci

Jak lze vidět z předchozí kapitoly v České republice zákonem dané bariéry pro nástup otce na rodičovskou dovolenou zmizely. I přes to však této možnosti využívá stále naprosté minimum otců. V roce 2001, tedy v rok zavedení této možnosti, ji využilo 2 100 otců, což je 0,79 % z celkového počtu jedinců pobírající rodičovský příspěvek. V roce 2017 se jednalo o 5 100 mužů, tedy o 1,8 % z celkového počtu.²⁶⁸

Do statistik se však často nedostanou muži, kteří se s manželkou vystřídali a alespoň po určitou dobu pečovali o dítě. Jedná-li se totiž o kratší období, muži si o rodičovský příspěvek nežadají. V roce 2005 alespoň na jeden měsíc přerušila svá zaměstnání a starala se o potomka zhruba 4 % otců. Mužů ochotných starat se o své dítě je tedy více, než ukazuje předešlý odstavec. Je však nutné připustit, že nebyly sledovány důvody tohoto jednání. Motivem nemusela být touha pečovat o dítě, ale mohlo se jednat i o výjimečná nouzová řešení, například při vážném zdravotním stavu matky, který jí znemožňoval péči, nebo při nutnosti matky věnovat se pracovním povinnostem.²⁶⁹

Mohlo by se zdát, že nynější situace, kdy na rodičovskou dovolenou odchází jen minimum otců, je výsledkem pouze svobodné volby rodičovského páru. Nicméně to není zcela pravda. Rozhodování je totiž ovlivněno mnoha sociálními a ekonomickými faktory, které nutí pár k předem danému rozhodnutí, přestože bez jakéhokoli ovlivňování by se rozhodl jinak – více k faktorům bránícím novému otcovství viz kapitolu 4.2.5. Jednotlivá rozhodnutí pak dále ovlivňují ostatní páry a dochází tak k neustálé reprodukci stávajícího stavu nerovnosti. Často to tedy není tak, že na rodičovskou dovolenou odchází ten rodič, který má lepší pečující schopnosti, ač je prokázáno, že mezi muži a ženami není zásadní biologický rozdíl ve schopnostech pečovat o dítě,²⁷⁰ pro objasnění viz kapitolu 2.3.1.

Ovlivněnost sociálními a ekonomickými faktory potvrzuje i to, že muži s dítětem na rodičovské dovolené nezůstávají převážně ze dvou důvodů – prvním je víra v tradiční

²⁶⁸ Počet příjemců rodičovského příspěvku podle pohlaví. *Ministerstvo práce a sociálních věcí* [online]. 2018 [vid. 23. 2. 2019]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/cs/10543>

²⁶⁹ KRÍŽKOVÁ, Alena. *Trendy v rodině a rodinných odpovědnostech*. S. 21.

²⁷⁰ MAŘÍKOVÁ, Hana, RADIMSKÁ, Radka. *Podpora využívání rodičovské dovolené muži*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2003. S. 14.

dělbu rolí odůvodněná nezastupitelností péče matky a druhým finanční ztráta pro rodinu, neboť je to většinou otec, který vydělává více, a tak je jeho příjem pro rodinu zásadní.²⁷¹ Z uvedeného je zřejmé, že mužům značně znesnadňuje odejít na rodičovskou dovolenou silný sociální tlak, který stále vychází z tradičního uspořádání rodinných rolí a prosazuje roli pečující matky.

Ač otcové prohlašují, že otec je pro dítě velmi důležitý, v prvních letech dítěte stále většina mužů považuje péči matky za jen těžko zastupitelnou.²⁷² Na této domněnce má jistě svůj podíl povědomí o výzkumech potvrzujících nenahraditelnost péče matky, jak však ukazují v kapitole 2.3.1, tyto výzkumy jsou zpochybněny – biologická omezení, která by ovlivňovala genderovou vhodnost péče o dítě, nejsou, naopak rodičovské chování je naučitelné pro muže i ženy. Otcové svůj názor obhajují i větou, že otec, narozdíl od matky, vlastním tělem neprožívá těhotenství a dítě nenakojí. Dále se jistě k tvorbě takového názoru přidává i relativně krátká doba od zavedení možnosti odchodu na rodičovskou dovolenou pro otce.²⁷³ Polovina potencionálních otců totiž nezná rozdíl mezi rodičovskou a mateřskou dovolenou a často nazývají rodičovskou dovolenou jako mateřskou, což je podle užitého slova automaticky vede k upřednostňování matky.²⁷⁴ Ve shodě s kapitolou 4.2.5.3 je i zde jasné, že informovanost otců není dostatečná.

Druhého důvodu, tedy finanční ztráty pro rodinu v případě odchodu otce na rodičovskou dovolenou, se značně týká již kapitola 4.2.5.3. Navíc k již zmíněnému poznamenávám i to, že se lze setkat s názory, že finanční ztráta pro rodinu v případě odchodu muže na rodičovskou dovolenou by se dala kompenzovat navýšením rodičovského příspěvku.²⁷⁵ Jiné zdroje uvádějí, že z toho důvodu, aby se výrazně nezměnila životní úroveň rodiny, by se měl rodičovský příspěvek odvozovat z výše platu. A v neposlední řadě by pro větší motivaci mužů bylo nutné odstranit platové nerovnosti mezi mužem a ženou na trhu práce, aby nebylo pravidlem, že je to vždy otec, který má vyšší plat, čímž je automaticky jeho setrvání v zaměstnání pro rodinu více žádoucí.²⁷⁶

Zároveň však samotná nerovnost do značné míry pramení právě ze stále převládajícího intenzivního zapojení žen do péče o děti. Jak již bylo vysvětleno, zaměstnavatelé vnímají ženy jako rizikovější pracovní sílu, protože očekávají, že právě

---

²⁷¹ FRIEDLEANDEROVÁ, Hana. *Podoby otcovství v ČR – sociologický výzkum*. S. 5, 39.

²⁷² Tamtéž.

²⁷³ ŠMÍDOVÁ, Iva. *Pečovatelská otcovství: zkušenost a genderové vztahy*. S. 21, 29.

²⁷⁴ FRIEDLEANDEROVÁ, Hana. *Podoby otcovství v ČR – sociologický výzkum*. S. 13, 96.

²⁷⁵ KUNDRA, Lucie. *Legislativní možnosti podpory aktivního otcovství*. Praha: Otevřená společnost – Centrum ProEquality, 2009. ISBN 978-80-87110-14-0. S. 7.

²⁷⁶ VALOUCHOVÁ, Anna. *Aktivní otcovství jak zákon káže*. S. 39.

ony brzo odejdou na rodičovskou dovolenou a později budou chybět kvůli péči o dítě nebo se budou méně věnovat zaměstnání kvůli koncentraci na rodinu. Zde se však pohybujeme v kruhu. Problém ohledně vnímání žen jako rizikových zaměstnanců by vyřešilo časté využívání rodičovské dovolené muži. Vedlo by totiž zaměstnavatele k tomu, aby museli odchod na rodičovskou dovolenou a pozdější péči o dítě předpokládat ve stejné míře u mužů i žen. Tímto by vymizel stereotypní obraz žen pečovatelek a „rizikovost“ jejich zaměstnávání, čímž by se situace vyrovnala a odbourala by se diskriminace žen na trhu práce.²⁷⁷ Nicméně jak lze vidět z výše zmíněného, otcové na rodičovské dovolené stále zůstávají spíše pouze formálně možnou variantou, která v této podobě prozatím nemá možnost změnit smýšlení společnosti.

Dále by rozšíření rodičovské dovolené pro otce pomohlo i odstranění překážek zmíněných v kapitole 4.2.5 – například lpění na tradiční definici mužnosti, nedostatečná podpora partnerek, malé sebevědomí mužů v péči o dítě, nedostatečně podporující podmínky zaměstnavatelů či vnímání otce jako živitele rodiny.

4.3.3 Dnešní pečující otcové

Tato kapitola se snaží odpovědět na otázku, kdo jsou dnešní muži na rodičovské dovolené. Již v předešlé kapitole 4.3.2 uvádím, že se jedná o nepočetnou skupinu, konkrétně v roce 2017 bylo na rodičovské dovolené pouze 5 100 mužů.²⁷⁸ Z dostupných dat z téhož roku lze zjistit, že pečujících otců je nejvíce v Praze, Středočeském, Jihomoravském a poté v Moravskoslezském kraji. Nejčastěji jim je 36 a více let, naopak nejméně je zastoupena nejmladší věková kategorie do 24 let.²⁷⁹

Nicméně při pohledu do starší literatury z roku 2008, která porovnává údaje z více let, se zdá, že určení převládající věkové kategorie pečujících otců nebude tak jednoduché. Maříková²⁸⁰ uvádí, že některé roky převládá skupina 25–29 let, jiné 30–34 let nebo také 40–44 let. Navíc zmiňuje proměnlivost i v oblasti výše vzdělání – v některých letech převažují otcové se středním vzděláním bez maturity, v jiných

---

²⁷⁷ KUNDRA, Lucie. *Legislativní možnosti podpory aktivního otcovství*. S. 4, 6.

²⁷⁸ Počet příjemců rodičovského příspěvku podle pohlaví. *Ministerstvo práce a sociálních věcí* [online]. 2018 [vid. 23. 2. 2019]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/cs/10543>

²⁷⁹ Český statistický úřad. *Příjemci rodičovského příspěvku podle pohlaví, věku a krajů v roce 2017* [online]. 2018 [vid. 2019-03-11]. Dostupné z:

<https://www.czso.cz/documents/10180/61508170/190029180306.pdf/>

²⁸⁰ MAŘÍKOVÁ, Hana. *Rodičovská (je) pro oba rodiče*. S. 75, 76.

s vysokoškolským. V některých bodech jsou tedy otcové na rodičovské dovolené různorodou skupinou.

Další údaje, pocházející z let 2003 a 2004, které mohou být vztaženy na většinu pečujících otců, se týkají věkového rozdílu partnerů – u pečujících otců a jejich partnerek je velmi malý až žádný.²⁸¹ Rovněž porovnáním profesí partnerů je zřejmé, že mnoho otců na rodičovské dovolené má méně prestižní profesi než jejich partnerka.²⁸² Ze zahraničních výzkumů vyplývá, že častěji nastupují na rodičovskou dovolenou nesezdaní otcové, jejichž zaměstnavatel je v této otázce podporuje a má k ní pozitivní přístup. Dále hrají i roli faktory zmíněné v kapitolách 4.2.1 a 4.2.2 – z nich zdůrazňují nestereotypní nahlížení genderových rolí a podporu partnerky.²⁸³

Šmídová²⁸⁴ poukazuje na to, že nástup otce na rodičovskou dovolenou by se měl chápat jako výsledek společné strategie páru, která je ovlivněna preferencemi muže i ženy, ač názor jednoho z nich samozřejmě může převážit. Nastávající rodiče se tedy mohou dohodnout, že je to muž, který je vhodnější pro citlivý vztah k dítěti a má k němu lepší předpoklady, a žena nechce opustit zaměstnání, které ji naplňuje, a tak se společně rozhodnou, že na rodičovskou dovolenou nastoupí otec. Ovšem muži si rodičovskou dovolenou údajně mnohdy nevolí z pouhého zájmu o pečování, ale nejčastěji k ní bývají donuceni finanční situací (již předchozí kapitola 4.3.2 poukazuje na vliv vnějších faktorů). Často na ni tedy odcházejí, pokud jsou nezaměstnaní či jejich partnerky mají lépe placené zaměstnání.²⁸⁵ Česká populace více chápe a akceptuje druhý případ odůvodněný větší ekonomickou výhodností (údaj pochází z roku 2003),²⁸⁶ což opět svědčí o přetrvávajícím uznávání stereotypně vnímaných rodičovských rolí.

Maříková²⁸⁷, ve studii z roku 2004, rozděluje pečující otce do několika skupin podle důvodu nástupu na rodičovskou dovolenou. Toto členění uvádím, neboť může napomoci pochopení určité různorodosti otců na rodičovské dovolené, kterou uvádím na začátku této podkapitoly. Určitý náznak dělení je zřejmý již z předešlého odstavce, zde je více rozpracován. Za rozhodnutí „z donucení“ by bylo možné označit situace, kdy značně převažuje tlak vnějších okolností (například výše zmíněná finanční situace), a vnitřní

---

²⁸¹ ŠMÍDOVÁ, Iva. *Matkově*. S. 171.

²⁸² MAŘÍKOVÁ, Hana. Kdo jsou otcové na rodičovské dovolené. In: *Gender, rovné příležitosti a výzkum*. 2004, roč. 1, č. 1, s. 8–9. ISSN 1213-0028. S. 9

²⁸³ MAŘÍKOVÁ, Hana, RADIMSKÁ, Radka. *Podpora využívání rodičovské dovolené muži*. S. 10, 11.

²⁸⁴ ŠMÍDOVÁ, Iva. *Pečovatelská otcovství: zkušenost a genderové vztahy*. S. 22.

²⁸⁵ VALDROVÁ, Jana. *Abc feminismu*. S. 58, 59.

²⁸⁶ MAŘÍKOVÁ, Hana. Rodičovská dovolená a muži. In: *Gender, rovné příležitosti a výzkum*. 2003, roč. 2, č. 1, s. 6–7. ISSN 1213-0028. S. 7.

²⁸⁷ MAŘÍKOVÁ, Hana. Kdo jsou otcové na rodičovské dovolené. S. 9.

rozhodnutí je tak učiněno spíše pod tlakem než ze svobodné vůle (samozřejmě se tato situace nevyskytuje v čisté podobě, neboť vždy má jedince možnost rozhodnout se i zcela protikladně, tedy v nesouladu s vnějšími požadavky). Za „dobrovolně rozhodnuté“ poté lze označit první výše zmíněný příklad, kdy otec cítí silnou vnitřní motivaci pečovat o svého potomka. Uvedené dva typy jsou krajními variantami, a tak jako třetí typ by bylo možné označit otce, u nichž je nemožné určit, jaké typy důvodů měly největší váhu.

Maříková²⁸⁸ o pečujících otcích „z donucení“ dále uvádí, že ze sociálního hlediska patří spíše k mladším a méně vzdělaným a kvalifikovaným. Dále spíše vykonávají dělnické profese a často žijí v oblastech s vyšší mírou nezaměstnanosti. Naopak „dobrovolně rozhodnutí“ otcové na rodičovské dovolené jsou muži spíše kolem 30 a více let, řadí se spíše ke vzdělanějším a jejich povolání často bývá spojené s péčí a starostí o druhé. Mnohdy jejich práce bývá také spojena s uměním, neboť se umělecké profese vyznačují vysokou mírou senzitivity, jež je v péči o děti přirozeně potřebná.

Toto rozdělení, ale samozřejmě nejen to, do značné míry odlišuje, jak jednotliví otcové vnímají sebe sama v roli pečovatele a jak se s touto rolí ztotožňují. Mezi muži na rodičovské dovolené lze nalézt aktivní zainteresované otce, kteří mají se svým potomkem velmi blízký vztah, citlivě přistupují k jeho potřebám a péči vnímají jako uspokojující. Na druhou stranu se lze setkat i s otci na rodičovské dovolené, kteří ideál nového otcovství nenaplnují. Ač o dítě pečují, vykonávají jen to pro danou chvíli nejpotřebnější, nechovají k němu příliš vřelý vztah, jejich interakce s ním je minimální a komunikace je spíše technického charakteru. Není tedy překvapivé, že ani nevnímají pečování jako uspokojující. Muž tedy musí být schopen a ochoten změnit tradiční otcovskou roli, aby se novým způsobem mohl rozvíjet i jeho vztah s dítětem.²⁸⁹ Rovněž pro tento typ pečujících otců bývá mnohem těžší vyrovnat se s absencí v zaměstnání.²⁹⁰

V kontextu placené práce je zajímavé, že se prozatím ve větší míře nepoukazuje na problémy, které pečující otce čekají po návratu do zaměstnání – ač jak lze vidět i v této práci, u pečujících žen je to velmi časté téma. Důvodem může být i poměrně častý výskyt otců na rodičovské dovolené, které péče o dítě zcela nepřipravila o zájmy, budoucí plány a zaměstnání, protože si dokázali uchránit určitou část volného času pro činnosti, jež jsou pro ně důležité. To zároveň znamená, že v péči o dítě nemají výhradní postavení, a proto

---

²⁸⁸ MAŘÍKOVÁ, Hana. Kdo jsou otcové na rodičovské dovolené. S. 9.

²⁸⁹ MAŘÍKOVÁ, Hana. Pečující otcové: Příběhy plné odlišnosti. S. 93.

²⁹⁰ MAŘÍKOVÁ, Hana. RADIMSKÁ, Radka. Podpora využívání rodičovské dovolené muži. S. 7, 8.

se v literatuře popsané pojetí otcovské role označuje jako „pečovatelé na částečný úvazek“.²⁹¹

4.3.4 Dopady pečujících otců

Dosavadní počty mužů na rodičovské dovolené zatím neznamenají zásadní průlom v celospolečenském stereotypním vnímání mužů a žen a v situaci na trhu práce. Dopady se tedy projevují spíše na úrovni jednotlivých rodin a jejich nejbližšího okolí, a to především pokud se otec se svou novou rolí dokázal ztotožnit.²⁹²

Otcové pečující o dítě již od jejich raného věku jsou schopni s ním navázat velmi intenzivní vztah, který by ve většinové společnosti byl prohlouben až v pozdějším věku dítěte. Tato skutečnost je patrná, zvláště pokud je v rodině více dětí, ale otec byl na rodičovské dovolené pouze s jedním, k němuž nyní cítí výrazně bližší vztah.²⁹³ Zároveň se prokázalo, že muži jsou v pečování o malé děti velmi schopní. Otec tedy není pouhým formálním členem rodiny, ale skutečně se každodenně podílí na jejím chodu. Muž na rodičovské dovolené přebírá charakteristiky dříve spojované výlučně se ženami, zlepšují se jeho vztahové dovednosti a otevřeně vyjadřuje své emoce. Proměňují se i hodnoty, které muži otcovství připisují, nahlíží ho jako obohacující, pozitivní a schopné dále rozvíjet jejich osobnost.²⁹⁴

Dokonce se objevují výzkumy, jež pečující otcovství spojují se šťastnějším manželstvím. Ač je totiž muž na rodičovské dovolené a stará se o dítě, většinou se nestává, že by automaticky převzal i všechny domácí práce, ve skutečnosti je spíše sdílí s partnerkou, nedochází tedy k přesné výměně rolí. Ale právě toto sdílení povinností vzájemný vztah utužuje, partneři totiž dokážou lépe vzájemně ocenit činnost druhého.²⁹⁵

Částečné zlepšení situace žen na pracovním trhu se stává realitou pouze v konkrétních případech rodin, kdy se partnerce pečujícího otce výrazně zkrátil čas, na který musela práci opustit, a tak její pracovní kvalifikace opravdu nezaostala. Avšak minimální rozšíření otců na rodičovské dovolené prozatím neumožňuje průlomové změny v uvažování zaměstnavatelů, tedy v celospolečenském zrovnoprávnění mužů a žen na trhu práce.²⁹⁶

---

²⁹¹ MAŘÍKOVÁ, Hana. Pečující otcové: Příběhy plné odlišnosti. S. 103.

²⁹² NEŠPOROVÁ, Olga. *Harmonizace rodiny a zaměstnání*. S. 77.

²⁹³ MAŘÍKOVÁ, Hana. Pečující otcové: Příběhy plné odlišnosti. S. 100.

²⁹⁴ NEŠPOROVÁ, Olga. *Harmonizace rodiny a zaměstnání*. S. 77, 82.

²⁹⁵ Tamtéž, s. 77, 79.

²⁹⁶ Tamtéž, s. 82.

Z doposud uvedeného je zřejmé, že některé důvody (více viz kapitolu 4.2.2), proč se propaguje aktivní otcovství, čeští pečující otcové opravdu pomalu naplňují, i když se stále jedná jen o individuální případy, které ještě nemohou mít rozhodující vliv na celou společnost.

Nicméně je nutné zmínit, že se objevují i výzkumy, podle nichž pečující otcové s sebou nepřinášejí až tak jednoznačné změny. Například Maříková a Vohlídalová²⁹⁷ uvádějí, že některé ženy partnerovu péči o dítě hodnotí jako mnohem lepší, než jaké by byly schopny ony samy. Na jednu stranu zde lze vidět nabourávání tradiční představy, že pouze matka je schopna kvalitní péče a otec ji kvůli své domnělé necitlivosti nemůže zvládnout – genderové role se tak k sobě přibližují. Ovšem na druhou stranu autorky upozorňují, že tím, jak ženy staví otcovskou péči výše než svoji, zároveň vyvyšují i samotné muže nad sebe, čímž jen dále reprodukuje genderovou nerovnost. S tím se pojí, že muži na rozdíl od žen jsou za stejnou činnost výrazně chváleni a jsou jim za to poskytovány určité jiné výhody ze strany žen, a to i v případě, pokud si zachovávají více volného času než obvykle ženy v jejich situaci.

V tomto případě se mluví o termínu „ekonomika vděku“, kdy žena srovnává sebe samou a partnera vůči celku genderových skupin. Vychází jí, že její partner se angažuje v péči o potomky více než jiní muži, zatímco ona sama vykonává pečující aktivity méně než ostatní ženy. Z toho si mylně vyvozuje, že činnosti muže si musí dostatečně vážít a oceňovat ji. Tímto se dosavadní genderové nerovnosti v páru legitimizují.²⁹⁸

Maříková a Vohlídalová²⁹⁹ dále uvádějí, že muži na rodičovské dovolené jsou oceňováni i jinými lidmi než partnerkou a navíc někdy i sami povyšují svou úroveň péče nad tu partnerčinu. V této souvislosti péče o potomka může být brána jako rozšíření oblasti maskulinní působnosti mužů. Pečovatelství tedy může novým způsobem posílit hegemonickou maskulinitu.

Šmídová³⁰⁰ velmi pozitivní hodnocení mužské péče o dítě vysvětluje tím, že neexistuje představa toho, co znamená být dobrým otcem na rodičovské dovolené. Není zde tedy žádný mužský ideál, vůči kterému bychom otce mohli poměřovat. Naopak v očích veřejnosti udělal muž dost už jen tím, že na rodičovské dovolené zůstal, a pokud udělá chybu, není to způsobeno tím, že by byl špatný otec, ale tím, že je to muž.

---

²⁹⁷ MAŘÍKOVÁ, Hana, VOHLÍDALOVÁ, Marta. *Trvalá nebo dočasná změna?: uspořádání genderových rolí v rodinách s pečujícími otci*. S. 59.

²⁹⁸ Hochschild in: tamtéž.

²⁹⁹ Tamtéž, s. 59, 60.

³⁰⁰ ŠMÍDOVÁ, Iva. *Pečovatelství: zkušenost a genderové vztahy*. S. 31.

V tomto kontextu považují za důležité upozornit na skutečnost, že kvůli genderovým stereotypům se pečující otec neseťkává jen se zmíněnými pozitivními reakcemi, ale často je i odsuzován a od rodičovské dovolené odrazován. Děje se tak například na pracovišti, kdy zaměstnavatelé nechtějí muže na rodičovskou dovolenou pustit a spolupracovníci nerozumí jejich rezignaci na roli živitele. Ani blízké okolí otce často nechápe a jeho jednání považuje za rezignaci na tradiční mužství.³⁰¹

Maříková³⁰² navíc upozorňuje, že každodenní péče otců o dítě sice narušuje chybnou domněnku o neschopnosti mužů starat se o dítě, nicméně neoslabuje stereotypní považování péče matek jako přirozeně dané. Vyvozuje to ze svého výzkumu, v němž otcové pečující o dítě a jejich partnerky většinou shodně vyzdvihovali skutečnost, že se muž naučil pečovat o dítě, zatímco u matky toto chování hodnotili jako přirozeně dané a samozřejmé. Ve svém nazírání na péči tedy stále chápali tuto schopnost otce jako naučenou kompetenci, kdežto u matky tradičně jako vrozenou schopnost.

Z výše popsaného je zřejmé, že v dnešní době jsou muži na rodičovské dovolené spíše jen osobními řešeními obecnější otázky rovnosti žen a mužů a ovlivňují především jen uspořádání ve vlastní rodině.³⁰³ Jejich existence tradiční představu jediného modelu rodinného uspořádání jistě narušuje, avšak zůstává otázkou, k jak moc velké rovnosti lze individuálně v páru dojít v kontextu jinak nerovných genderových vztahů ve společnosti.³⁰⁴ Důležité je také nezaměřovat se pouze na viditelné změny v jednání rodinných příslušníků, ale jak ukázaly práce Maříkové a Vohlídalové, je důležité sledovat i reflexe daného chování – tedy to, jak ho společnost zpětně oceňuje a jaké nazírání na skutečnost opravdu podporuje.

4.3.5 Situace v jiných zemích

Z předešlých kapitol je patrné, že v České republice rodičovská dovolená není otci téměř využívána. Zlepšení situace by mohl napomoci pohled do jiných zemí, které s rodičovskou dovolenou pro otce mají dlouhodobější zkušenosti nebo jen jinak nastavily její podmínky a podpory. Tato kapitola tedy vybírá jednotlivé prvky rodičovské dovolené

---

³⁰¹ MAŘÍKOVÁ, Hana, VOHLÍDALOVÁ, Marta. *Trvalá nebo dočasná změna?: uspořádání genderových rolí v rodinách s pečujícími otci*. S. 55.

³⁰² MAŘÍKOVÁ, Hana. *Pečující otcové: Příběhy plné odlišnosti*. S. 100.

³⁰³ ŠMÍDOVÁ, Iva. *Matkové*. S. 163, 168.

³⁰⁴ Hochschild in: MAŘÍKOVÁ, Hana, VOHLÍDALOVÁ, Marta. *Trvalá nebo dočasná změna?: uspořádání genderových rolí v rodinách s pečujícími otci*. S. 61.

v jiných zemích a ukazuje, jejich inspirující pozitivní dopad na míru čerpání rodičovské dovolené otci.

Kromě rodičovské dovolené v tomto kontextu krátce zmíním i dovolenou otcovskou. Její zavedení bylo u nás dlouho očekávané, nicméně Valouchová³⁰⁵ upozorňuje, že změna měla být výraznější. Jako příklad uvádí situaci ve Slovinsku, kde mají otcové nárok až na 90 dní otcovské dovolené, z toho je 15 dní s plnou náhradou mzdy. Mohou ji čerpat souvisle nebo po jednotlivých dnech. Tato otcovská dovolená je delší než u nás, ale je na ní ceněna větší finanční výhodnost, zvláště ve zmíněných 15 dnech. Díky ní se totiž, dosáhlo toho, že většina slovinských mužů otcovskou dovolenou opravdu začala využívat. Zde lze vidět silný vliv ekonomického faktoru. Jistá zásluha by však měla být připsána i masivní infomační kampani, která uvedená opatření následovala.

Jako jednu z nejinspirativnějších zemí uvádím Švédsko, které jako první země na světě umožnilo čerpat rodičovskou dovolenou matce i otci. Tuto možnost zavedlo již v roce 1974, a tak s touto problematikou má již mnohaleté zkušenosti. Počet otců využívající této příležitosti byl však dlouhodobě nízký, proto přistoupili k zavedení kvót, které počet otců výrazně zvýšily. Nejprve se jednalo o měsíc, který byl vyhrazen pouze pro otce a měsíc pouze pro matku, poté se tato doba pro oba rodiče zvýšila na dva měsíce. V případě, že by jeden rodič svou přidělenou část nevyčerpal, nárok na ni by zcela propadl bez možnosti převedení na druhého rodiče. Z uvedeného je zřejmé, že se již nejedná o pouhé poskytnutí možnosti pro otce odejít na rodičovskou dovolenou, ale jde spíše o nařízení. Navíc by mohlo být vnímáno i jako forma nátlaku, neboť je posíleno sankcí za nedodržení. Celková doba švédské rodičovské dovolené je 480 dní – zahrnuje již zmíněné dva a dva měsíce, plus 360 dní určených pro libovolné sdílení mezi rodiči. Dále je možné využít další dva měsíce rodičovské dovolené, ovšem již bez nároku na příspěvek.³⁰⁶

Alespoň na část rodičovské dovolené odchází ve Švédsku většina otců, číslo se pohybuje až kolem 90 %, a z její celkové doby čerpají průměrně okolo 20 %.³⁰⁷ Nesporný podíl na tomto výsledku má jistě i rodičovský příspěvek, který po 390 dní tvoří 80 % předchozího platu, poté je již zavedena paušální částka.³⁰⁸

---

³⁰⁵ VALOUCHOVÁ, Anna. Aktivní otcovství jak zákon káže. In: SEDLÁČEK, Lukáš, PLESKOVÁ, Kateřina, ed. *Aktivní otcovství*. Brno: Nesehnutí, 2008. S. 34–40. ISBN 978-80-903228-9-1. S. 40.

³⁰⁶ KUNDRA, Lucie. *Legislativní možnosti podpory aktivního otcovství*. S. 24.

³⁰⁷ Tamtéž, s. 25.

³⁰⁸ SAXONBERG, Steven. Právo na otce: Rodičovská „dovolená“ ve Švédsku. In: KRÍŽKOVÁ, Alena, DUDOVÁ, Radka, eds. *Práce a péče: proměny "rodičovské" v České republice a kontext rodinné politiky Evropské unie*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2008. S. 125–144. ISBN 978-80-86429-94-6. S. 131.

Další zemí, která zavedla kvóty pro rodičovskou dovolenou, a to dokonce jako první na světě, bylo Norsko. Zde je k čerpání celkem 54 týdnů, z nichž 9 je vyhrazeno pro matku a 6 pro otce, zbylé týdny si již mohou rozdělit podle vlastního uvážení. Alespoň na určitou dobu, většinou pouze na přidělenou kvótu, čerpá rodičovskou dovolenou kolem 90 % norských otců. Tomuto číslu rovněž napomáhá rodičovský příspěvek ve výši 80 % předchozího platu, či v případě zkrácené délky rodičovské dovolené, po 44 týdnů, dokonce 100 % předchozího platu.³⁰⁹

Z výše zmíněného lze pro zvýšení motivace českých otců k využívání rodičovské dovolené shrnout následující doporučení. Jako efektivní se zdá zavedení otcovské kvóty pro rodičovskou dovolenou, tedy doby, která je určena jen pro jednoho z rodičů, pokud ji nevyužije, nemůže se nijak převést a nárok na ni zaniká. Rovněž se osvědčilo odvozovat rodičovský příspěvek ze mzdy, aby se kvůli narození dítěte značně nesnížil životní standard rodiny, a to zvláště z toho důvodu, že zhoršení ekonomické situace uvádějí muži jako jeden z hlavních důvodů, proč by nečerpali rodičovskou dovolenou – více viz kapitolu 4.3.2.³¹⁰ Z příkladu otcovské dovolené je možné vysledovat i pozitivní vliv informační kampaně, která by měla případné změny doprovázet.

Nešporová³¹¹ poukazuje na to, že k výrazným změnám ve výše uvedených zemích i v jiných evropských státech nedošlo samovolnou proměnou v chování rodičů, ale muselo se přistoupit k určitým podporujícím zásahům státu. Což potvrzuje, že formální zákonem daná možnost pro otce čerpat rodičovskou dovolenou k jejímu opravdovému využívání nestačí. Je však také důležité zvážit, do jaké míry má být otcům odchod na rodičovskou dovolenou nařizován (viz výše kvóty) a do jaké míry má být ponechána pouhá možnost rodičovské dovolené využít.

K většímu rozšíření pečujících otců je tedy ještě poměrně dlouhá cesta, nicméně jedná se o způsob, jak mužům poskytnout možnost a prostor pro rozvíjení vztahu otec–dítě a alespoň částečně přispívat k rovnosti mužů a žen.

4.4 Nepřítomní otcové

V současnosti se vedle tématu nových otců vyskytuje diskuze i o zcela opačném typu otce, který vzhledem k dítěti neplní svou rodičovskou roli, je nezodpovědný,

---

³⁰⁹ KUNDRA, Lucie. *Legislativní možnosti podpory aktivního otcovství*. S. 19, 20.

³¹⁰ Tamtéž, s. 29.

³¹¹ NEŠPOROVÁ, Olga. *Harmonizace rodiny a zaměstnání*. S. 10.

zaneprázdněný a především dítěti není na blízku. Jedná se o „nepřítomného otce“.³¹² Popřípadě se u Možného³¹³ lze setkat i se synonymním pojmem „mizející otec“ nebo u Dudové³¹⁴ s termínem „dezerce otců“.

Již zmíněný Možný³¹⁵ uvádí, že o nepřítomném otci, který se přehnaně věnuje jen zaměstnání a sám sobě, se hovoří od poloviny 80. let 20. století. Avšak z pohledu do historie v kapitole 3.3 je zřejmé, že stížnosti na absenci otců se objevují minimálně od počátku průmyslové revoluce, která pro muže znamenala nutnost práce mimo domov, a tudíž jejich častou nepřítomnost v domácnosti. Opětovné zdůrazňování této problematiky je viditelné i v první polovině 20. století v souvislosti s odchodem mužů do války, více viz kapitolu 3.4, tuto dobu zdůrazňuje například Giddens³¹⁶.

Nepřítomný otec je diskutován především v souvislosti s problémy ve vývoji dítěte, k nimž údajně otcova nepřítomnost při péči o dítě vede – například horší kognitivní schopnosti, problémy s osamostatňováním se, nižší morální zralost či zvýšená agresivita.³¹⁷ Mnohé z nich popisují v kapitole 2.3.2, kde ovšem ukazují i jejich zpochybnění a docházím k závěru, že mnohé problémy mají spojitost spíše s nedostatečným věnováním se dítěti, špatnou ekonomickou situací nebo konfliktem v rodině. Otcova nepřítomnost je tedy pouze jedním z mnoha faktorů a sama o sobě nemusí vždy vést k výše zmíněným problémům.

Ač v této a následující kapitole pojímám nepřítomného otce tak, jak bylo vysvětleno v prvním odstavci – jako jeho fyzickou absenci a neplnění rodičovské role – pro upřesnění uvádím, že u některých autorů je tento pojem širší. Například u Zoji³¹⁸ je s představou nepřítomného otce spojena i druhá rovina odlišující se od fyzické nepřítomnosti – je jí úpadek otcovské moci a vlivu v soukromé sféře. Konkrétně v tomto případě hovoří o „ztrátě otců“. Vývoji úpadku se průběžně věnuji v kapitole 3 zaměřené na historii otcovství. Zde už jen pro přehled dodávám, že podle Zoji otec může být v rodině přítomen, ale i přesto společnost přichází o otce, neboť muži již nejsou těmi, kteří by potomkům předávali morální zásady, připravovali je na budoucnost, byli pro ně nezdolnou autoritou a jediným možným zdrojem finančního zajištění. Tyto jejich funkce postupně přecházejí na instituce a částečně jsou plněny i ženami.

---

³¹² DUDOVÁ, Radka. Rozporuplné diskursy otcovství. S. 6, 7.

³¹³ MOŽNÝ, Ivo. *Rodina a společnost*. S. 183.

³¹⁴ DUDOVÁ, Radka. *Otcovství po rozchodu rodičovského páru*. S. 14.

³¹⁵ MOŽNÝ, Ivo. *Rodina a společnost*. S. 183.

³¹⁶ GIDDENS, Anthony. *Sociologie*. S. 330.

³¹⁷ DUDOVÁ, Radka. Rozporuplné diskursy otcovství. S. 7.

³¹⁸ ZOJA, Luigi. *Soumrak otců: archetyp otce a dějiny otcovství*. S. 162, 163, 191, 229.

Dále například Blankenhorn³¹⁹ mluví o „společnosti bez otců“ a k jejich fyzické nepřítomnosti přidává oslabování jejich funkce způsobené legislativou, které podobně jako u Zoji je spojené s omezováním otcovské moci. V evropském kontextu se jedná především o zákony zaměřené na zakázání práce dětí, odebrání otcovské pravomoci ve prospěch veřejné péče, zrušení manžellovy pravomoci nad manželkou a zákony proti týrání dětí.³²⁰ Rovněž muž ztratil možnost rozhodování o reprodukci kvůli rozšíření hormonální antikoncepce a právu matek podstoupit interrupci. Pokud se dítě narodí mimo manželství a otec není uznán, je to sama matka, která se stává odpovědnou za potomka.³²¹ Dochází tedy k omezování pravomocí otce zájmy dítěte i právem žen a otec oficiálně svá rozhodovací práva sdílí rovně s matkou.

V této kapitole se budu věnovat fyzické nepřítomnosti otců v blízkosti dítěte, nicméně zásahy státu zde budou rovněž hrát roli, neboť se přímo dotýkají otázky umístování dítěte do péče po rozvodu rodičů. Je také vhodné zmínit, že se začalo mluvit o rehabilitaci práv otců a rodičovská práva začala být ve prospěch otců skutečně vyrovnávána³²² – příkladem je již probíraná rodičovská dovolená, jež je přístupná i otcům, více viz kapitolu 4.3.

Již v předchozích kapitolách 4.2.5.3 a 4.3.2 bylo vysvětleno, proč muži věnují tolik času placenému zaměstnání, které je v konečném důsledku připravuje o čas, jež by mohli strávit s partnerkou a svým dítětem. Rovněž považuji za důležité připomenout, že toto jednání nemusí automaticky znamenat, že otec o svou rodinu nemá zájem, ale spíše považuje zaměstnání za prostředek, skrze nějž se o rodinu stará.³²³ Nepřítomnosti otce, způsobené účastí v placené práci, byl věnován již dostatečný prostor. Podle Dudové³²⁴ však v současnosti existuje i další model, který je s problematikou nepřítomných otců spojován. Jedná se o situaci otců po rozchodu rodičovského páru. Z tohoto důvodu se následující podkapitola věnuje již výhradně tomuto tématu.

Je nutné předem zdůraznit, že v dalším textu využívám ve většině případů literaturu, která vyšla v roce 2007 a 2008. Vzhledem k aktuálnosti a proměnlivosti tohoto tématu

---

³¹⁹ BLANKENHORN, David. *Fatherless America: confronting our most urgent social problem*. S. 10.

³²⁰ SINGLY, François de. *Sociologie současné rodiny*. S. 42, 43.

³²¹ DUDOVÁ, Radka. *Otcovství po rozchodu rodičovského páru*. S. 42.

³²² Tamtéž.

³²³ MAŘÍKOVÁ, Hana, VOHLÍDALOVÁ, Marta. *Trvalá nebo dočasná změna?: uspořádání genderových rolí v rodinách s pečujícími otci*. S. 20.

³²⁴ DUDOVÁ, Radka. *Rozporuplné diskursy otcovství*. S. 6, 7.

se realita od popsaných skutečností může lišit. Pro její přiblížení bude následující kapitola doplňována i aktuálními statistickými údaji.

4.5 Otcovství po rozchodu rodičovského páru

Rozchod rodičovského páru se pojí k tematice nepřítomného otce, neboť pokud nastane ukončení partnerského svazku, většinou to znamená svěření dítěte do péče matky.³²⁵ Dudová³²⁶, v publikaci z roku 2009, navíc zdůrazňuje, že otec je v takových případech od svých dětí zpravidla odloučen. Celá tato kapitola tedy bude zkoumat otce, kteří po rozchodu rodičovského páru nemají potomky svěřené do své péče, nebydlí s nimi a přestali s nimi udržovat každodenní blízký kontakt.

Právní možností, jak za života manželů ukončit manželství, je rozvod. Jen výjimečně ve stanovených případech se přistupuje i k prohlášení manželství za neplatné. Kromě právního ukončení však může dojít i k praktickému zániku soužití manželů – například opuštěním rodiny jedním z rodičů či dlouhodobou nepřítomností jednoho z nich (uvěznění, nástup do armády, pobyt v cizině). Nebo samozřejmě může nastat rozchod rodičovského páru, který do manželství ani nevstoupil.³²⁷ V této kapitole však budu sledovat především situace otců spojené s rozvodem, neboť rozvodovost je oficiální snadno sledovatelný údaj a této problematice se přednostně věnuje i značná část literatury.

Téma otců po rozvodu manželského páru je aktuální i z toho důvodu, že počet rozvedených manželství je stále vysoký. V roce 2017 se rozvedlo 25 800 manželství, z nichž 15 200 bylo s nezletilými dětmi.³²⁸ V letech 2002–2017 úhrnná rozvodovost kolísala mezi 44 % až 50 %, v těchto deseti letech tedy nelze mluvit o jejím poklesu či vzrůstu. Konkrétně v roce 2017 se jednalo o úhrnnou rozvodovost 47 %.³²⁹

Již v kapitole 1.2 zmiňuji vysokou rozvodovost, která je způsobena individualismem, pod jehož vlivem lidé vstupují do partnerství na základě svobodné vůle a z citových

---

³²⁵ České soudnictví 2017. *Výroční statistická zpráva* [online]. Praha: Ministerstvo spravedlnosti, 2018 [vid. 3. 3. 2019]. Dostupné z: https://www.justice.cz/documents/12681/719244/2017_vyrocní_stat_zprava.pdf/27ba4524-49cb-4744-b834-2c6812f13e5d. S. 67.

³²⁶ DUDOVÁ, Radka. *Otcovství po rozchodu rodičovského páru*. S. 42.

³²⁷ MOŽNÝ, Ivo. *Rodina a společnost*. S. 204, 205.

³²⁸ Český statistický úřad. *Pohyb obyvatelstva – rok 2017* [online]. 2018 [vid. 2. 3. 2019]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/cr/pohyb-obyvatelstva-rok-2017>

³²⁹ Český statistický úřad. *Úhrnná rozvodovost v letech 1950–2017* [online]. 2018 [vid. 2. 3. 2019]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/uhrrna-rozvodovost-v-letech-1950-2017>

důvodů.³³⁰ To činí manželství velmi křehkým, neboť tyto pocity mohou snadno odeznít anebo lidé snadno mohou dojít k závěru, že jim již vztah neposkytuje dostatečné uspokojení.³³¹ Možný³³² upozorňuje i na další důvod vysoké rozvodovosti, a to na ztrátu opory manželství v transcendenci. Sňatek totiž již obvykle není slibem věrnosti před Bohem. Je občanskou smlouvou, jejíž zrušení je možné a mají ho v rukou samotní partneři, kteří svá rozhodnutí nemusí nikomu jinému podřizovat a nejsou za ně odsuzováni tak jako dříve. Giddens³³³ dále vyzdvihuje roli stoupající míry ekonomické nezávislosti žen, tedy skutečnost, že díky jejich vstupu na trh práce už nemusejí matky zůstat v manželství jen kvůli financím.

Než bude možné se plně věnovat situaci nepřítomných otců po rozvodu rodičovského páru, je zapotřebí v následujících podkapitolách objasnit problematiku porozvodového svěřování dětí do péče. Ta přibližuje okolnosti vzniku porozvodové situace otců a navíc vypovídá mnohé o dnešní společnosti, rodině i roli otce a zároveň z jejich podob vyrůstá.

4.5.1 Základní pojmy problematiky svěřování dětí do péče

Rozvod je způsoben rozpadem vztahu manželů a následně se stává právním úkonem, který nemůže být ukončen dříve, než nabude právní moci rozhodnutí o úpravě poměrů k nezletilým dětem týkající se doby po rozvodu. O této skutečnosti může po podání žádosti soud rozhodnout i v případě nesezdaného rodičovského páru. Tedy pokud se matka a otec nezletilého dítěte rozhodnou, že už spolu nebudou žít, a zároveň se neshodnou na okolnostech následné výchovy a výživy potomka. Ve zmíněných případech soud vždy určuje, k jakému z rodičů bude dítě svěřeno a jak se bude každý z nich účastnit jeho výživy.³³⁴ Níže jsou vypsány a zkráceně objasněny možné varianty rozhodnutí a další pojmy, aby bylo zřejmé, co následně používané termíny znamenají pro nově vzniklé situace otců.

---

³³⁰ SINGLY, François de. *Sociologie současné rodiny*. S. 87–103.

³³¹ Giddens in DUDOVÁ, Radka. *Otcovství po rozvodu rodičovského páru*. S. 21, 22.

³³² MOŽNÝ, Ivo. *Rodina a společnost*. S. 213, 214.

³³³ GIDDENS, Anthony. *Sociologie*. S. 328.

³³⁴ DUDOVÁ, Radka, DUDOVÁ, Tereza. Porozvodové rodičovství v české legislativě. In: DUDOVÁ, Radka, eds. *Otcové, matky a porozvodová péče o děti*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2007, s. 72–86. ISBN 978–80–7330–124–8. S. 72.

Vyživovací povinnost rodičů k dětem zajišťuje potomkům možnost řádného vývoje. Náleží oběma rodičům, avšak nikoli v totožné míře a stejným způsobem. Rozsah je dán schopnostmi, možnostmi a finančními poměry každého z rodičů. Lze ji plnit péčí a výchovou o dítě, staráním se o domácnost i uhrazováním výdajů. Pokud ji rodič neplní dobrovolně, bývá nařízena soudem – v tomto případě je stanoveno vždy peněžní plnění.³³⁵

Jak je z předchozího odstavce zřejmé, výše výživného není přesně stanovena a ani se primárně neurčuje z potřeb dítěte. Je dána na základě životní úrovně rodiče, která má být shodná s životní úrovní dítěte.³³⁶ Dudová³³⁷ však upozorňuje, že děti v neúplných rodinách mají často shodnou životní úroveň pouze s rodičem, s nímž žijí ve stejné domácnosti.

Z hlediska svěřování dítěte do péče má soud ze zákona tři možnosti – svěřit dítě do péče jedné osoby (výlučná péče), nařídít střídavou péči, nebo uložit společnou péči, a to na základě schválení žádosti rodičů či na základě rozhodnutí soudu.³³⁸ V první variantě se dítě svěřuje přednostně jednomu ze dvou rodičů, který ho má vychovávat a s nímž má bydlet. Výživné je uloženo pouze rodiči, jenž nemá potomka ve své péči.³³⁹

Svěření do péče jednoho rodiče však neznamená, že se druhý rodič nesmí s dítětem vídat. Naopak platí, že dítě má právo na udržování pravidelného osobního kontaktu s oběma rodiči, navíc je třeba druhému rodiči zajistit i pravidelné informace o dítěti.³⁴⁰ Četnost setkávání může určit soud, ale mohou se na něm samostatně dohodnout i rodiče.³⁴¹

V mé práci se budu zaměřovat na případy, kdy je dítě svěřeno do péče matky a otec je povinen zajišťovat výživné, neboť tato situace dává často vzniknout fenoménu neviditelných otců a jak později doložím, je nejčastější.

Druhá možnost, střídavá péče, pro dítě znamená, že bude žít po určitý daný čas s každým z rodičů. Podmínkou zde je to, aby dítě navštěvovalo stále stejnou školu a mohlo uskutečňovat všechny své zájmy.³⁴² Poslední možnost, společná péče, spočívá

---

³³⁵ DUDOVÁ, Radka, DUDOVÁ, Tereza. Porozvodové rodičovství v české legislativě. S. 79–81.

³³⁶ § 915 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník. In: *Zákony pro lidi.cz* [online]. AION CS 2010-2019 [vid. 6. 3. 2019]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2012-89#p915>

³³⁷ DUDOVÁ, Radka. *Otcovství po rozchodu rodičovského páru*. S. 62.

³³⁸ § 907 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník. In: *Zákony pro lidi.cz* [online]. AION CS 2010-2019 [vid. 4. 3. 2019]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2012-89#p907>

³³⁹ DUDOVÁ, Radka, DUDOVÁ, Tereza. Porozvodové rodičovství v české legislativě. S. 73.

³⁴⁰ § 907 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

³⁴¹ ČERNÁ, Marie. *Rozvod, otcové a děti*. S. 38, 39.

³⁴² DUDOVÁ, Radka, DUDOVÁ, Tereza. Porozvodové rodičovství v české legislativě. S. 75.

v pokračování v neupraveném režimu. Soud neukládá žádná pravidla ohledně péče o potomka, jeho výživy či styku s rodiči. Na okolnostech výchovy a péče se nadále podílejí jen rodiče, což koresponduje s běžným chodem rodinného života.³⁴³

Z posledních dvou případů je zřejmé, že matka a otec sice přestávají plnit manželské role, ale jejich rodičovské role jsou zachovány. Netýkají se tedy nepřítomných otců, a tak se mužům v této situaci nebudu podrobněji věnovat. Avšak k tématu střídavé a společné péče se vracím v kapitole 4.5.6, v níž popisují jejich klady a zápory.

4.5.2 Rozhodování o výlučné péči

Při rozvodu, jakožto právním úkonu, mají zvláště důležitou úlohu soudci, neboť ze zákonů a z právního výkladu vyplývá, že rozhodnutí o svěřování dětí do péče jsou činěna zvláště podle jejich vlastního uvážení.³⁴⁴ Z tohoto důvodu následující text pomocí studie Šárky Hastrmanové³⁴⁵, vydané v roce 2007, ukazuje, co zvláště podle soudců ovlivňuje, komu z rodičů bude dítě svěřeno. Kromě nich byli do výzkumu zapojeni i advokáti a soudní znalci, kteří jsou v problematice rozvodu rovněž klíčoví.

Oslovení poukazovali zvláště na to, že samotných žádostí otců o svěřování dětí do své péče je minimum. Za tímto však může stát velká řada různých důvodů – nezáměr o péči, nedostatek času, nedůvěra ve své pečovatelské schopnosti, nepodporující okolí a mnohé další. K rozhodnutí svěřit dítě do péče matky podle soudců přispívá především předrozvodové uspořádání v rodině, tedy to, že jsou to většinou matky, které se starají o děti. Naopak nevýhodou otců je to, že s pečováním mají nedostatek zkušeností a kvůli svému zaměstnání ani reálně nemají na péči o dítě dostatek času.³⁴⁶ Popsané odůvodnění potvrzuje myšlenku reflektování genderové organizace popisovanou v následující kapitole 4.5.3.

Rovněž u soudců hraje roli představa matky jako přirozeně vhodnější osoby k pečování, jež je vede ke svěřování dítěte matce. A to především v případech, kdy je dítě malé a soudci ještě plně nepřihlížejí k samotnému rozhodnutí dítěte, které je pro ně

---

³⁴³ TOMEŠOVÁ, Jana. Společná péče o nezletilé dítě. *Právní prostor* [online]. 2017 [vid. 25. 3. 2019]. Dostupné z: <https://www.pravniprostor.cz/clanky/obcanske-pravo/spolecna-pece-o-nezletile-dite>

³⁴⁴ HASTRMANOVÁ, Šárka. Pohled expertů – co říkají advokáti, soudci a soudní znalci o problematice porozvodového rodičovství. S. 87.

³⁴⁵ Tamtéž.

³⁴⁶ Tamtéž, s. 88, 90.

podstatnější až ve vyšším věku dítěte.³⁴⁷ Samozřejmostí však je, že by soud v každém případě měl rozhodovat tak, aby výsledek odpovídal zájmu dítěte.³⁴⁸

Jako další vliv na rozhodnutí uvádějí soudci snahu zachovat původní adresu bydliště dítěte.³⁴⁹ Ve většině případech se však ze společného bytu či domu stěhují otcové,³⁵⁰ což opět přispívá ke svěřování dítěte do péče matky. Soudci také přihlížejí k tomu, kdo zapříčinil rozpad manželství.³⁵¹ V tomto bodě se však jiné zdroje rozcházejí, neboť například Dudová³⁵² uvádí, že děti často nejsou svěřovány otci, i když rozvod způsobila matka. Je tedy možné, že dříve uváděné okolnosti mají větší váhu, a tak tuto skutečnost často převáží.

4.5.3 Převládající výlučná péče matky jako reflexe společnosti

Výchozím faktem této i následujících podkapitol je skutečnost, že v naprosté většině případů jsou děti svěřovány do péče matky. Z dostupných dat lze sice vyzorovat velmi pomalé klesání tohoto čísla, ale za rok 2017 se stále jednalo o velmi vysokou hodnotu. Konkrétně bylo dítě svěřeno matce ve více než 80 % případů.³⁵³ Toto číslo je vysoké, i když podle ustálené judikatury Ústavního soudu jsou společná i střídavá péče ideálním uspořádáním poměrů mezi dětmi a rodiči, kteří spolu již nežijí.³⁵⁴ Což znamená, že tyto možnosti by teoreticky měly být nad výlučnou péčí upřednostňovány.

S umístováním dětí do péče matky Dudová³⁵⁵ spojuje odloučení otce od jeho dětí. Je však nutné zdůraznit, že ze zmíněné statistiky nevyplývá, že více než 80 % otců po rozvodu s dítětem ztratí kontakt. Nevypovídá totiž nic o tom, jak často se otcové s dětmi skutečně stýkají, tedy do jaké míry s nimi udržují vztah. Jak zdůrazňuji v kapitole

---

³⁴⁷ HASTRMANOVÁ, Šárka. *Pohled expertů – co říkají advokáti, soudci a soudní znalci o problematice porozvodového rodičovství*. S. 91.

³⁴⁸ § 907 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

³⁴⁹ HASTRMANOVÁ, Šárka. *Pohled expertů – co říkají advokáti, soudci a soudní znalci o problematice porozvodového rodičovství*. S. 91, 92.

³⁵⁰ KARSTEN, Hartmut. *Ženy – muži*. S. 136.

³⁵¹ HASTRMANOVÁ, Šárka. *Pohled expertů – co říkají advokáti, soudci a soudní znalci o problematice porozvodového rodičovství*. S. 91, 92.

³⁵² DUDOVÁ, Radka. *Otcovství po rozchodu rodičovského páru*. S. 42.

³⁵³ České soudnictví 2017. *Výroční statistická zpráva* [online]. Praha: Ministerstvo spravedlnosti, 2018 [vid. 3. 3. 2019]. Dostupné z: https://www.justice.cz/documents/12681/719244/2017_vyrocní_stat_zprava.pdf/27ba4524-49cb-4744-b834-2c6812f13e5d. S. 67.

³⁵⁴ *Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 15. 3. 2016*, sp. zn. Pl. ÚS 2298/15 I [online]. [vid. 25. 3. 2019]. Dostupné z: <https://www.codexisuno.cz/5lv#!17>

³⁵⁵ DUDOVÁ, Radka. *Otcovství po rozchodu rodičovského páru*. S. 42.

4.5.1, i při svěřením potomka do péče jednoho rodiče má dítě v současné době právo na udržování pravidelného osobního kontaktu s oběma rodiči.³⁵⁶ Ač tedy umístění do péče matky pro otce znamená určité omezení kontaktů s dítětem, nemusí se automaticky jednat o jejich úplné přerušování.

Podle Dudové³⁵⁷ je rozvod sociálně konstruovanou skutečností, jež reflektuje genderovou organizaci společnosti. Vysoké procento svěřených dětí do péče matky tak přes vstup žen na trh práce a větší zapojení mužů do péče o děti potvrzuje převládání tradiční podoby rodinných rolí, které u otce nepředpokládají blízký a důvěrný vztah s dítětem, ale předepisují mu převážně úlohu živatele.³⁵⁸ Tento model rolí matky jako pečovatelky a otce jako živatele může být funkční v úplné rodině, ač je důležité poznamenat, že ve svém principu je genderově nerovný a odráží znevýhodnění žen ve sféře práce a mužů v soukromé oblasti. Nicméně po rozchodu partnerů je toto rozdělení značně nevýhodné. Jak bude blíže popsáno v následující podkapitole 4.5.4, mužům sice zůstávají profesní zkušenosti a na nich zakládající se ekonomický příjem, ale zpravidla přicházejí o každodenní kontakt s potomky. Naopak matky ztrácejí podíl na životní úrovni bývalého partnera, těžce si hledají místo na pracovním trhu a mnohdy za děti přebírají výlučnou zodpovědnost.³⁵⁹

Pro ideál nového otcovství přirozeně platí opak – zmíněný statistický údaj dokládá, že v současné době není ve větším měřítku naplňován.³⁶⁰ Toto jen opět potvrzuje závěry podkapitoly 4.2.44.2.2, že v dnešní době je nový otec opravdu pouze ideálem, k němuž se skuteční otcové zatím jen pomalu přibližují. K novým otcům se vracím v podkapitole 4.5.6 a ukazuji, jak a za jakých podmínek by porozvodovou situaci mohli zlepšit.

Vysoké procento svěřených dětí do péče matky je pokládáno mimo jiné za důsledek nerovnováhy otcovské a mateřské moci tak, jak o nich mluví Zoja a Blankenhorn (více viz kapitolu 4.4). A to zvláště v protikladu k historii, viz kapitolu 3, kdy například v Římské říši po rozchodu partnerů zůstávala péče o děti otci – což je pro zmíněné autory dokladem potvrzujícím ubývání otcovské moci.³⁶¹ I současné výzkumy dokládají, že diskriminaci v oblasti určení hlavní pečující osoby v případě rozvodu otcové skutečně vnímají. Ze všech případů pocházejících ze strany státu ji dokonce považují

---

³⁵⁶ § 907 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

³⁵⁷ DUDOVÁ, Radka, eds. *Otcové, matky a porozvodová péče o děti*. S. 11.

³⁵⁸ DUDOVÁ, Radka. *Otcovství v pohybu*. S. 166, 167.

³⁵⁹ DUDOVÁ, Radka, eds. *Otcové, matky a porozvodová péče o děti*. S. 11, 12.

³⁶⁰ RADIMSKÁ, Radka. *Mateřství, otcovství a moc*. S. 2, 3.

³⁶¹ WARSHAK, Richard. *Revoluce v porozvodové péči o děti*. S. 24.

za nejvýraznější.³⁶² Dudová³⁶³ však upozorňuje na obtížné hodnocení celé situace, neboť existuje mnoho mužů, kteří se svěřením dětí k matce souhlasí a nebo o výhradní či střídavou péči vůbec nežádají, protože o ní často ani neví anebo nevěří, že uspějí. A rovněž je velké procento mužů, kterým je vyhověno, pokud takový návrh podají. Samozřejmě jsou však skutečně značně znevýhodněni ti muži, jejichž bývalé partnerky jim aktivně brání v kontaktu s dítětem.

Jak lze vidět z doposud zmíněného porozvodovou situaci stále značně ovlivňuje tradiční genderové uspořádání rodinných rolí a stereotypní vnímání matky jako jediné přirozeně vhodné osoby k péči o dítě. Pod tíhou těchto okolností jsou děti nejčastěji svěřovány matce a otcové o svěření do vlastní péče obvykle ani nežádají, čímž dochází k omezení jejich kontaktu s dítětem.

Rovněž byla zmiňována i role klesající otcovské moci, jak se však ukázalo, ač se na tento problém upozorňuje, stále je jen malé procento otců žádajících svěření dítěte do vlastní péče. Což by zřejmě mohlo vypovídat o nedostatečné potřebě otců svou moc opět zvyšovat.

4.5.4 Situace otců po rozchodu rodičovského páru

Tato kapitola souhrnně přibližuje roli otce v situaci, kdy dítě po rozvodu rodičovského páru bylo svěřeno matce a otec se pro něj stává nepřítomným. Uvádí se, že v nově nastalých okolnostech otcové zpravidla trpí spíše citově, neboť nepřišli pouze o vztah se ženou, ale ve většině případů je pro ně obtížnější i udržení vztahu s vlastním potomkem.³⁶⁴

Renzetti a Curran³⁶⁵ jako důkaz citového strádání uvádějí skutečnost, že větší procento rozvedených mužů než rozvedených žen opět vstoupí do manželství. Je však otázkou, zda větší počet sňatků mužů není spíše zapříčiněn tím, že mají po rozvodu více volného času, a tak více příležitostí k seznamování. Jako vhodné odůvodnění závažnosti absence pevného vztahu otce s dítětem se mi jeví skutečnosti, jež byly blíže popsány v podkapitole 4.2.1. Pro účely této části textu shrnuji, že v dnešní době muži nedosahují otcovské seberealizace pouhou životelskou rolí, ale k naplnění života a dání mu smyslu

---

³⁶² FRIEDLEANDEROVÁ, Hana. *Podoby otcovství v ČR – sociologický výzkum*. S. 98.

³⁶³ DUDOVÁ, Radka. *Otcovství po rozchodu rodičovského páru*. S. 30, 31.

³⁶⁴ ZOJA, Luigi. *Soumrak otců: archetyp otce a dějiny otcovství*. S. 242.

³⁶⁵ RENZETTI, Claire, CURRAN, Daniel. *Ženy, muži a společnost*. S. 242.

potřebují blízký vztah s dítětem.³⁶⁶ Nedostává-li se jim ho kvůli rozchodu rodičovského páru, není divu, že mohou psychicky strádat.

V tomto kontextu se často mluví i o sociálních důsledcích rozvodu pro otce, neboť jsou to nejčastěji oni, kteří se stěhují z původního bydliště, a tak často přicházejí o přátele a známé. Silně tak pociťují samotu, což se opět může negativně projevit na jejich psychice.³⁶⁷

Kromě citových a sociálních problémů otce, již byl naznačen i jiný závažný problém, a to samotné oslabování a ochlazování vztahu mezi otcem a dítětem. Otec totiž přestává být každodenní součástí života potomka a stává se jen „návštěvníkem“, jehož setkání s dítětem bývají předem stanovené a časově omezené. Zásadní je i to, že krátká doba, kterou tráví s dítětem, mu neposkytuje dostatek prostoru pro rozvíjení jeho rodičovské a výchovné funkce. Otec se spíše stává „společníkem pro zábavu“ než rodičem.³⁶⁸

Otcova situace jako rodiče se může zhoršit, pokud bývalá manželka popouzí proti otci společného potomka a nebo jim dokonce zcela zabraňuje v kontaktu.³⁶⁹ Rovněž se může stát, že pouto s dítětem začne oslabovat i kvůli malému zájmu otce o jeho rozvíjení, Dudová³⁷⁰ v roce 2007 uvádí, že při porovnání České republiky s ostatními státy Evropské unie se čeští otcové řadí spíše mezi ty, již v několika ročním odstupu od rozvodu dávají najevo jen malý zájem o své potomky. Dokonce se zřejmě asi čtvrtina otců s dětmi postupně zcela přestane vídat. Blíže se tomuto tématu věnuje následující kapitola 4.5.5, v níž popisují typy otců, kteří k takovému chování mají sklony.

U žen po rozvodu je nejdiskutovanější finanční obtížnost situace. To u otcovství neplatí. Ač otcové musí platit výživné, z hlediska ekonomické stránky na tom ve většině případů bývají mnohem lépe než ženy. To je způsobeno tím, že se i v době trvání manželství zpravidla více věnovali práci a budovali si ničím nepřerušovaný kariérní postup.³⁷¹ Dudová³⁷² však upozorňuje, že kvůli nutnému placení výživného někteří muži mohou mít subjektivní pocit, že přicházejí o kontrolu nad vlastním finančním příjmem. Výrazné materiální problémy přicházejí především až ve chvíli, kdy si otec založí novou rodinu a musí financovat dvě domácnosti. Někteří otcové nutnost placení výživného příliš nevítají, neboť mají často značně zkreslenou představu o finančních nárocích svého

---

³⁶⁶ DUDOVÁ, Radka. *Otcovství po rozchodu rodičovského páru*. S.43.

³⁶⁷ KARSTEN, Hartmut. *Ženy – muži*. S. 136.

³⁶⁸ ČERNÁ, Marie. *Rozvod, otcové a děti*. S. 38.

³⁶⁹ Tamtéž, s. 113.

³⁷⁰ DUDOVÁ, Radka, eds. *Otcové, matky a porozvodová péče o děti*. S. 12, 16.

³⁷¹ RENZETTI, Claire, CURRAN, Daniel. *Ženy, muži a společnost*. S. 242.

³⁷² DUDOVÁ, Radka, eds. *Otcové, matky a porozvodová péče o děti*. S. 16, 98.

potomka a často očekávají, že bývalá partnerka poskytne alespoň polovinu finančních nákladů, i když naprostou většinu péče o potomka zastává sama.³⁷³

4.5.5 Odlišnosti situací otců po rozvodu

Různí otcové po rozvodu, při němž dítě bylo svěřeno do péče matky, mohou svou situaci vnímat odlišně a také se v ní mohou různě chovat – mnohé záleží na tom, s jakou otcovskou rolí se identifikovali již před rozvodem. V této podkapitole se tedy budu věnovat tomu, jak různé podoby otcovských rolí ovlivňují porozvodovou situaci nepřítomných otců. Pochopitelně je však ve skutečnosti dělení mnohem jemnější a otcové se pohybují i mezi uvedenými modely.

4.5.5.1 Otec živitel

Za výchozí typ považuji roli živitele, protože jak ukazují v podkapitole 4.2.4 v českých rodinách stále převažuje tradiční uspořádání i tradiční postoje. Níže uvedené typy se odlišují v tom, do jaké míry se muži s touto rolí ztotožňují.

Otec, který bezvýhradně preferuje živitelskou úlohu ji nemusí po rozvodu nijak zvláště proměňovat, neboť finančně bude svou bývalou manželku a společné dítě zajišťovat dále prostřednictvím výživného. Ani jeho absence ve společné domácnosti nebude tak výrazná, protože se v ní neuplatňoval ani za doby trvání manželství.³⁷⁴

Z pohledu otce by se mohlo zdát, že podstatné změny neproběhnou ani v jeho vztahu s dítětem, pokud s ním bude trávit alespoň určitý minimální čas odpovídající době, kterou s ním trávil i v průběhu manželství. Tak tomu však ve skutečnosti není a po rozvodu dítě otcovu přítomnost a existenci vnímá daleko méně a otec se pro něj stává výrazně méně důležitou osobou v jeho životě.³⁷⁵

Tato skutečnost lze vysvětlit, pokud se situace otce živitele po rozvodu porovná s podobou jeho otcovství ještě za fungování manželství. Muži, kteří tráví příliš mnoho času v práci a nemají čas se doma věnovat dětem a rozvíjet s nimi blízký osobní vztah, mají za trvání manželství oproti době po rozvodu výhodu. Ta spočívá v tom, že jejich vztah s dětmi může být zprostředkován manželkou, která se i za otcovy nepřítomnosti na něj stále před dětmi odvolává a mluví o něm, čímž dítěti připomíná jeho existenci.

---

³⁷³ DUDOVÁ, Radka, eds. *Otcové, matky a porozvodová péče o děti*. S. 101.

³⁷⁴ DUDOVÁ, Radka. *Otcovství v pohybu*. S. 168.

³⁷⁵ Tamtéž, s. 166.

Stejným způsobem je potomek upomínán na důležitost a zásluhy otce, například tím, že matka jeho nepřítomnost ospravedlňuje vysvětlením, že muž musí vydělávat peníze pro celou rodinu, čímž se v podstatě stará o dítě.³⁷⁶

Dojde-li však k partnerskému rozchodu, matka otce přestává reprezentovat, zpravidla ho dítěti méně připomíná a méně o něm mluví. Rovněž i otcovo finanční přispívání přestává interpretovat jako záslužné a hodné obdivu a vděčnosti či ho dokonce před dítětem vůbec nezmiňuje, a živitelskou roli otce tak před dítětem skrývá.³⁷⁷ Pokud otec s potomkem měl alespoň určitý vztah, těmito skutečnostmi dochází k jeho oslabování. Z dětské mysli navíc mizí i samotná představa otce. To vše se může dít pro otce nepochopitelným způsobem, neboť z jeho pohledu to hlavní – četnost a způsob interakce i finanční zajišťování rodiny – zůstává stejné. K podobnému dochází u každého typu otce, avšak pro otce, který se chápe výhradně jako živitel, je tento problém nejvýraznější. V kontextu předešlé podkapitoly 4.5.4 lze předpokládat, že otcové živitelé budou po rozvodu citově strádat méně.

Jako další typ otce představuje Dudová³⁷⁸ muže, kteří žijí v domácnosti, v níž oni i jejich partnerka mají placená zaměstnání. Rodina tedy není odkázána pouze na příjem muže, což však některým otcům nezabraňuje ve vnímání své otcovské role jako primárně založené na odpovědnosti za materiální zabezpečení domácnosti. Nicméně v případě rozchodu manželského páru se tito otcové přestávají vnímat jako živitelé rodiny, neboť ta podle nich byla ukončena rozchodem a dítě již patří do domácnosti jejich bývalé partnerky. Neuvědomují si, že jsou ve skutečnosti odpovědny dítěti, které s rozchodem nemá nic společného. Tito otcové mohou po rozvodu pociťovat, že ztrácejí kontrolu nad svým vlastním finančním příjmem – viz kapitolu 4.5.4.

Další skupina mužů se naopak k převažující živitelské roli staví odmítavě a nerada ji plní. Přirozeně se tedy po rozchodu obává redukce své role pouze na tuto úlohu. Ovšem v dnešní společnosti nemají muži příliš na výběr, protože povinností platit výživné jsou k živitelské roli přímo zavázáni a kvůli svěřeni dítěte do péče matky nemají příliš prostoru se jako otcové realizovat jiným způsobem. Jsou to zvláště tito otcové, kteří jsou náchylní k nedodržování povinnosti platit výživné, a to převážně pokud se k jejich odmítavému

---

³⁷⁶ DUDOVÁ, Radka. *Otcovství po rozchodu rodičovského páru*. S. 48.

³⁷⁷ Tamtéž.

³⁷⁸ DUDOVÁ, Radka. *Otcovství v pohybu*. S. 168, 169.

postoji k životelské roli přidá nerespektování dohod o vídání se s dětmi ze strany bývalé partnerky.³⁷⁹

4.5.5.2 Otec pečovatel

Jak ukazuje kapitola 4.2, v současné době je za ideál otcovství považován nový otec, který se běžně věnuje péči o dítě i starosti o domácnost. Dále se tedy věnují i vlivu různého stupně přijímání této pečovatelské role na porozvodovou situaci.

Pokud otcové za doby fungování manželství pečovali o dítě alespoň ve stejné míře jako matka, mají sklony se k následné péči o dítě stavět velmi pozitivně. Tito otcové projevují zájem žádat o společnou či střídavou péči nebo rovnou o svěřeni dítěte do své vlastní výhradní péče.³⁸⁰ Nicméně v této kapitole se zaměřuji na neviditelné otce po rozvodu, tedy pouze na situaci, kdy je dítě svěřeno do péče matky a s otcem má jen velmi omezené kontakty, tudíž to aplikuji i na tento typ otců.

Pečující otcové málokdy zcela vzdávají vídání se s dětmi, ale jsou na tom špatně po citové stránce, neboť snášejí velmi těžce přerušeni každodenních kontaktů a nemožnost být dítěti stále fyzicky na blízku. K psychické nepohodě zvláště v těchto případech přispívá i špatný vztah s bývalou partnerkou, která se v mnohých případech obává, že častější kontakt otce s dítětem by ji mohl připravit o její výhradní výchovu. Otcové naopak bývalou manželku obviňují z nedostatečného umožnění kontaktu s dítětem. Všechny zmíněné pocity jsou znásobeny skutečností, že tito otcové jsou přesvědčeni o svých dobrých pečovatelských schopnostech, a tak nevidí důvod, proč by jejich bývalá manželka měla mít přednostní právo na děti.³⁸¹ Ač si tito otcové dokáží udržet pravidelné styky s dítětem, je pro ně daleko těžší významně zasahovat do výchovy, protože se domnívají, že jim to omezený čas, který spolu tráví, plně neumožňuje.³⁸²

K další skupině patří otcové, kteří s výchovou dětí značně pomáhali, ale většinu hlavních činností nechávali stále na matce. Často jim při pečujících činnostech asistovala manželka a muži si ze všech aktivit vybírali ty, které jim nejvíce vyhovovaly. Porozvodové umístění dítěte k matce většinou pokládají za „přirozené“ řešení situace, které vychází z domnělé vhodnosti žen k pečovatelským činnostem.³⁸³

³⁷⁹ DUDOVÁ, Radka. Otcovství v pohybu. S. 168, 169.

³⁸⁰ DUDOVÁ, Radka, eds. *Otcové, matky a porozvodová péče o děti*. S. 29

³⁸¹ DUDOVÁ, Radka. *Otcovství po rozchodu rodičovského páru*. S. 100.

³⁸² DUDOVÁ, Radka, eds. *Otcové, matky a porozvodová péče o děti*. S. 102.

³⁸³ Tamtéž, s. 31.

Hlavní změnou pro „pomáhající“ otce je nižší četnost kontaktů s dítětem a nutnost trávit s ním souvislejší časové seky, po které se o ně musí starat bez asistence matky. To mohou různí otcové snášet odlišně – někteří tuto změnu vnímají jako obohacení vzájemného vztahu s dítětem a někteří vlivem náročnosti situace kontakt omezí na pro ně zvládnutelnou úroveň.³⁸⁴

Zoja³⁸⁵ upozorňuje na to, že pokud tito otcové pod tíhou náročnosti souvislého pečování zkrátí svůj čas věnovaný dětem, mohou propadnout výlučně živitelské roli, neboť se budou snažit vyděláváním peněz potvrdit svou užitečnost a dostatečnost, které byly nezvládnutím samostatné péče znejistěny.

Poslední skupinu tvoří muži, již v manželství o děti pečovali velmi málo, a to až od tří let věku dítěte, neboť upřednostňují tradiční dělbu rodinných rolí. Pokud se výjimečně účastnili nějaké aktivity s potomkem, vždy měli k dispozici pomoc matky či jiné osoby. Z těchto důvodů sami bez výčitek uznávají, že po rozvodu by výhradní péči o děti nezvládali. Čas, který s dítětem tito rozvedení otcové tráví, je omezen jen na určité části dne a vždy je pečlivě naplánovaný. Tito otcové se většinou vyhýbají pečovatelským činnostem a spíše pro děti vymýšlí jasně dané a připravené aktivity.³⁸⁶

Z této a předchozí podkapitoly vyplývá, že podoba situace otců po rozvodu je závislá na jejich preferované otcovské roli v době před rozvodem. Záleží na tom, zda se považovali spíše za pečovatele či za živatele rodiny a do jaké míry se s danou rolí ztotožňovali. Dispozice ke zmizení z života dítěte mají spíše muži–živitelé. Nicméně z výše zmíněného je zřejmé, že po rozvodu se i dříve pečující otec může dostat do pouhé živitelské role, která pro dítě znamená zneprítomnění otce.

4.5.5.3 Další faktory ovlivňující situaci otců po rozvodu

Ač živitelská nebo pečovatelská role otce za doby trvání manželství je pro podobu otcovství po rozvodu klíčová, vliv mají i další faktory. Objevují se zpravidla až po ukončení manželského či partnerského svazku a nebo jsou na osobě otce nezávislé.

Velmi zásadním spolučinitelem je podoba vztahu bývalých partnerů. To, že k rozvodu vůbec došlo, je známkou konfliktu mezi manželi, který často přetrvává i po ukončení manželství. Při rozchodu partneri často zdůrazňují negativní zkušenosti a to špatné v partnerově povaze, což jen konflikt zintenzivňuje a činí vzájemnou

---

³⁸⁴ DUDOVÁ, Radka, eds. *Otcové, matky a porozvodová péče o děti*. S. 30.

³⁸⁵ ZOJA, Luigi. *Soumrak otců: archetyp otce a dějiny otcovství*. S. 242.

³⁸⁶ DUDOVÁ, Radka. *Otcovství po rozchodu rodičovského páru*. S. 102.

komunikaci obtížnější. Celá tato situace značně znesnadňuje potřebnou spolupráci při podílení se na péči o potomka. V nejzazší podobě sporu může dojít dokonce k bránění otci v kontaktu s dítětem. To zamezuje nejenom rozvíjení vzájemného vztahu, ale vytváří i riziko úplného vyhasnutí pouta mezi otcem a potomkem.³⁸⁷ Kvůli vystupňovanému konfliktu může v některých případech dojít i k tomu, že se otcové záměrně nevěnují svým dětem nebo neplatí výživné. Omezení kontaktu a finanční podpory totiž berou jako trest pro bývalou partnerku, která se podle nich má trápit tím, že se jejím vlastním potomkům stýská po otci.³⁸⁸

Naopak pro co nejméně problematické pokračování společného rodičovství je třeba zachovat alespoň určitou vzájemnou spolupráci, komunikaci, úctu a důvěru mezi bývalými partnery – způsoby, jak toho dosáhnout jsou uvedeny v kapitole 4.5.6. To totiž umožňuje dohodnout se na způsobu výchovy, péče, organizaci času a zajišťování materiálních potřeb dítěte. Nejenže tento stav zabezpečuje otci do značné míry zachování si své pečovatelské role, ale zároveň dobré vztahy mezi bývalými partnery prospívají i vztahu otec a dítě. Například totiž nedochází k tomu, že by matka před dítětem vědomě snižovala otcovy kvality nebo ho proti němu popouzela. Navíc rodiče dokáží spolupracovat při případných problémech s dítětem a každý z nich ví, co se s potomkem děje za jeho nepřítomnosti. Schopnost rodičů vycházet spolu má i nezpochybnitelný pozitivní vliv na dítě – jeho svět není rozdělen na dva nepřátelené tábory, má kontakt s oběma rodiči a jeho výchova je koherentní.³⁸⁹ V neposlední řadě musím připomenout kapitolu 2.3.2, z níž vyplývá, že mnohé problémy v rozvoji dítěte, které byly dříve považovány za důsledek absence otce, jsou nejspíše způsobeny konfliktem v rodině, a tedy dobré vztahy mezi rodiči je mohou značně omezit.

Na porozvodovou roli otce má jistě vliv i čas. Některé výzkumy uvádějí, že se otcův kontakt s dětmi postupem doby snižuje, čímž dochází k ochlazení vzájemných vztahů. Nicméně přibývajícím časem může i zmenšovat konflikty mezi rodiči, a tak otcům naopak umožňuje zesílit či obnovit vztah s dítětem. Z hlediska času tedy spíše záleží na tom, jaké podmínky se s ním proměňují. Rovněž i zvyšující se věk dítěte může mít různé dopady. Na jednu stranu je snazší se starším dítětem komunikovat, a tak se otec nemusí spoléhat jen na dohodu s bývalou partnerkou. Na druhou stranu má však takové dítě již své zájmy,

---

³⁸⁷ DUDOVÁ, Radka. *Otcovství po rozchodu rodičovského páru*. S. 175.

³⁸⁸ ČERNÁ, Marie. *Rozvod, otcové a děti*. S. 25.

³⁸⁹ DUDOVÁ, Radka. *Otcovství po rozchodu rodičovského páru*. S. 176–179.

kteře před stykem s otcem může preferovat, a celkově je již na něm, zda s otcem chce nadále trávit svůj čas.³⁹⁰

Pokračování vztahu otce a dítěte je podmíněno i okolnostmi otcova bydlení. Zde je zásadní vzdálenost, která bude mezi bydlištěm dítěte a otce, neboť čím blíže k sobě bydlí, tím je jejich kontakt častější a odehrává se i mimo vymezenou dobu soudní dohodou. Rovněž je důležité, aby otec v novém bytě měl pro potomka dost místa a vhodné prostředí. V takovém případě se totiž s dítětem nemusí scházet jen za dozoru matky v jejich původním bytě, ale může s ním trávit čas i o samotě. Navíc vlastní bydlení otci umožňuje dítě „ubytovat“, a tak o něj pečovat i po delší časový úsek. Vše zmíněné přispívá k udržování a zlepšování vztahu otce a dítěte.³⁹¹

Jak již bylo zmíněno v případě otce se častěji než u matky stává, že si po rozvodu najde jinou partnerku a vstoupí s ní do manželského svazku.³⁹² Tato skutečnost by se mohla zdát pro vztah otce a dítěte ohrožující, nicméně Dudová³⁹³ uvádí, že zásadnímu oslabení tohoto pouta nedochází. Naopak se častěji stává, že nová partnerka má spíše kladnou roli při zachování vztahu otce s potomkem. Ke značnému zhoršení tohoto vztahu dochází až v případě, kdy se otci v novém manželství narodí další děti.

Jako poslední uvádím problematiku vzájemného ovlivňování placení výživného a času stráveným osobně s dítětem – spojuje se v ní tematika vlivu role otce za doby fungování manželství i úloha vnějších faktorů, které mohou nastat až po rozchodu. Objevují se dvě protichůdné hypotézy. První tvrdí, že tyto dvě položky mohou otcové vnímat jako vzájemně nahraditelné. Tedy pokud zvýší částku, kterou přispívají na potřeby dítěte, domnívají se, že mohou snížit frekvenci kontaktů s dítětem. Toto pro ně platí i na opak – pokud zvýší čas, jež dětem osobně věnují, mohou snížit finanční příspěvek. Druhá hypotéza předpokládá, že zvýšení společného času otce a dítěte vede i ke zvýšení přispívané částky, neboť obě dvě činnosti jsou vyjádřením otcova zájmu. Tento předpoklad podporuje i myšlenka, že otcové díky přímému kontaktu s dítětem získávají lepší představu o skutečných materiálních nárocích dítěte a větší kontrolu nad investovanými prostředky, čímž se zvyšuje jejich ochota poskytovat potomkovi vyšší finanční částky.³⁹⁴

---

³⁹⁰ DUDOVÁ, Radka. *Otcovství po rozchodu rodičovského páru*. S. 195.

³⁹¹ Tamtéž.

³⁹² RENZETTI, Claire, CURRAN, Daniel. *Ženy, muži a společnost*. S. 242.

³⁹³ DUDOVÁ, Radka. *Otcovství po rozchodu rodičovského páru*. S. 195.

³⁹⁴ DUDOVÁ, Radka. *Otcovství v pohybu*. S. 171.

Dudová³⁹⁵ uvádí, že v zahraničních výzkumech se ukázala platnost druhé možnosti, ovšem v českém prostředí se potvrdily obě. Přímá úměrnost mezi zmíněnými činnostmi je častá především u mužů, kteří se cítí být živiteli i pečovateli zároveň, nedokáží tedy vybrat jednu svou roli jako hlavní. Nepřímá úměrnost se naopak nejčastěji vyskytuje mezi otci, již akcentují výhradně roli živitele. Může se však objevit i u jakéhokoli typu otce, protože je rovněž závislá na situaci, do které se otec dostane po rozvodu. Takové uvažování je důsledkem racionalizace, k níž muži přistupují, pokud se ocitnou ve finanční tísní a nemohou si dovolit platit vysoké částky na výživném nebo pokud jim například práce začne zabírat příliš mnoho času a nezůstává jim dostatek prostoru pro péči o děti.

V této kapitole se ukázalo, že na podobě role otce po rozvodu se podílí mnoho dalších faktorů. Problematiku nepřítomných otců zhoršuje závažný konflikt mezi rodiči, který otci zabraňuje se podílet na péči a může vést i k očerňování druhého rodiče v očích dítěte. Dále negativně působí velká vzdálenost oddělující domov otce a dítěte i špatná kvalita nebo malá velikost bytu, jež otci neumožňuje samostatný dlouhodobější kontakt s dítětem. Vztah dítěte a otce je rovněž záporně ovlivněn, pokud se otci v novém partnerském vztahu narodí dítě. Jako ambivalentní se ukázaly faktory stáří dítěte i plynoucího času, na spolupůsobících okolnostech záleží i to, jak otec vnímá vzájemný vztah placení výživného a času tráveného s potomkem.

4.5.6 Zlepšení situace nepřítomných otců po rozchodu

Již při samotném popisu situace rozvedených otců se ukázalo, jaké oblasti jsou nejproblematičtější a nejvíce „znepřítomňují“ otce dětem. V této kapitole vybírám ty nejzávažnější a stručně uvádím, jaké postupy by mohly napomoci k udržení otce v životech dětí.

V České republice stále převládá tradiční uspořádání rodinných rolí – tedy většinu činností spojených s péčí o dítě a domácnost vykonává matka a otec se spíše identifikuje s rolí hlavního živitele.³⁹⁶ V kapitole 4.5.5.2 se však ukázalo, že otcové–živitelé, již jsou se svojí rolí ztotožnění, mají větší předpoklady k tomu stát se pro dítě zcela nepřítomným otcem.

Jedním možným zlepšením problematiky nepřítomných otců by se tedy mohlo zdát naplňování ideálu nového otcovství, tedy vyšší výskyt otců, kteří se o své děti každodenně

---

³⁹⁵ DUDOVÁ, Radka. Otcovství v pohybu. S. 171.

³⁹⁶ MAŘÍKOVÁ, Hana, VOHLÍDALOVÁ, Marta. *Trvalá nebo dočasná změna?: uspořádání genderových rolí v rodinách s pečujícími otci*. S. 50, 51.

starají a navazují s nimi pevné intenzivní vztahy. K tomu by bylo zapotřebí překonání překážek zmíněných v kapitole 4.2.5. Badinter³⁹⁷ tvrdí, že pokud otec o dítě každodenně pečuje a udržuje s ním blízký vztah, je více pravděpodobné, že po rozchodu udrží s potomkem těsnější kontakt. Je tedy zřejmé, že nové otcovství by mohlo napomoci porozvodovým problémům otce, a dokonce i matky – otcové by si spíše udrželi alespoň nějaký kontakt s dítětem a matky by měly větší možnost nabýt pracovní zkušenosti a po rozvodu by zodpovědnost za děti nespočívala jen na nich. Také by děti mohli začít být více svěřovány do péče otcům, neboť intenzivnějším zapojením do péče by muži získali potřebné zkušenosti a dovednosti, a tím pádem i legitimitu o děti na dále pečovat.³⁹⁸ Více se dalším výhodám a předpokládaným dopadům nového otcovství věnuji v kapitole 4.2

Nicméně jen tato změna sama o sobě by nestačila, jak lze totiž vidět z kapitoly 4.5.5.2, otcové, kteří se blíží tomuto ideálu, mají sice kladný vztah k pečování a blízký vztah s dítětem, ale pod vlivem běžného porozvodového uspořádání jejich společné pouto slábne. Otcové mají značné citové problémy a přes veškerou snahu se stejně mohou stát neviditelnými otci.

K této skutečnosti by tedy bylo třeba přidat i rozšíření svěřování dítěte do péče otce – samozřejmě za předpokladu, že otec je schopný pečovat, chce mít potomka ve své péči a tato varianta je i nejvhodnější pro samotné dítě. K tomu by zmíněné otcovství, kdy muž pečuje o dítě již od útlého věku, mohlo pomoci, neboť jak výše zmiňuji, by jím otec získal zkušenosti s péčí, a tak by tuto možnost pro sebe legitimizoval.³⁹⁹ Další možností je rozšíření střídavé a společné péče – pro definici viz kapitolu 4.5.1. Již bylo zmíněno, že v oficiálních prohlášeních jsou tyto varianty doporučovány, avšak v realitě k nim zatím dochází pouze minimálně. Jsou vnímány jako kladné, neboť dovolují oběma rodičům zachovat si s dítětem pevný vztah, být mu velmi často nablízku a kvalitně ho vychovávat. Zároveň i samotné dítě může profitovat z faktu, že mu jsou oba rodiče k dispozici.⁴⁰⁰

Na druhou stranu střídavá, a zvláště společná péče jsou náročné na komunikaci rodičů a na jejich schopnost dohodnout se na podrobnostech péče o dítě.⁴⁰¹ Střídavá péče je kritizována za to, že dítě nutí k velmi častému střídání prostředí, což je údajně pro děti stresující. Navíc je možné, že si dítě v takových podmínkách nevytvoří pevný vztah ani

---

³⁹⁷ BADINTER, Élisabeth. *XY: o mužské identitě*. S. 173, 174.

³⁹⁸ DUDOVÁ, Radka, eds. *Otcové, matky a porozvodová péče o děti*. S. 106.

³⁹⁹ Tamtéž.

⁴⁰⁰ ČERNÁ, Marie. *Rozvod, otcové a děti*. S. 40.

⁴⁰¹ TOMEŠOVÁ, Jana. *Společná péče o nezletilé dítě*.

s jedním rodičem a ztratí jistotu, kam opravdu patří.⁴⁰² Tuto možnost také komplikuje požadavek, že dítě stále musí docházet do stejné školy – je tedy vhodnější pro velmi malé děti, které do školy ještě chodit nemusí, nebo pro rodiče, kteří od sebe nebydlí příliš daleko.⁴⁰³

Z kapitoly 4.5.5.3 i z předchozího odstavce je zřejmý další zásadní problém, kterým je konflikt rodičů. Pokud by neexistoval, byla by možná společná komunikace, péče o dítě, a dokonce i společné bydlení matky a otce. Nicméně za tohoto předpokladu by zřejmě ani nebylo nutné přistupovat k rozvodu manželství či k rozchodu manželského páru.⁴⁰⁴ Reálné je tedy spíše zmírnění konfliktu, které by otci poskytlo dostatek prostoru a volnosti k co nejplynulejšímu pokračování své rodičovské role. To vše při zachování kontaktu s matkou, který by umožnil vzájemné koordinování péče obou rodičů. Nekonfliktní rodičovský vztah je pochopitelně vhodnější i pro samotné dítě. Bližší pozitivní dopady jsou uvedeny již ve zmíněné kapitole 4.5.5.3.⁴⁰⁵

Řešení nabízí tzv. cochemská praxe, jejímž cílem je přimět rodiče k oddělení partnerského konfliktu od roviny rodičovství, a zajistit tak dítěti dobro v podobě blízkého vztahu s oběma rodiči – v kontextu otcovství znamená nenarušovaný kontakt otce s dítětem a možnost rozvíjení jejich vzájemného vztahu. Požadovaného výsledku se dosahuje rovnocennou a synchronizovanou spoluprací institucí a profesí, které se podílejí na rozvodovém řízení. Jsou jimi advokáti, soudci, poradny, odbory péče o dítě, odborné rady a soudní znalci.⁴⁰⁶

Všichni zmínění aktéři současně vedou rodiče k opětovné vzájemné komunikaci, která jim umožní shodnout se alespoň v případech nejzákladnějších zájmů dětí. Rovněž jsou matka i otec směřováni k převzetí společné rodičovské odpovědnosti, jež obnáší vědomí, že o dítěti by v prvé řadě měli rozhodovat společně oba rodiče, nikoli soud.⁴⁰⁷

Podle Hastrmanové⁴⁰⁸ ze studie z roku 2007 čeští soudci vyzdvihují zvláště roli poradenských služeb, které mají plnit smířčí a konzultační roli pro rozvádějící se rodiče. V současné době je u několika okresních soudů v České republice již zavedena

---

⁴⁰² ČERNÁ, Marie. *Rozvod, otcové a děti*. S. 40.

⁴⁰³ HASTRMANOVÁ, Šárka. Pohled expertů – co říkají advokáti, soudci a soudní znalci o problematice porozvodového rodičovství. S. 95.

⁴⁰⁴ DUDOVÁ, Radka, DUDOVÁ, Tereza. Porozvodové rodičovství v české legislativě. S. 75.

⁴⁰⁵ ČERNÁ, Marie. *Rozvod, otcové a děti*. S. 36.

⁴⁰⁶ RUDOLPH, Jürgen. *Jsi moje dítě: cochemská praxe: cesty k lidštějšímu rodinnému právu*. Praha: Magistrát Hlavního města Prahy, 2010. ISBN 978-80-254-8250-6. S. 11, 12.

⁴⁰⁷ Tamtéž, s. 17.

⁴⁰⁸ HASTRMANOVÁ, Šárka. Pohled expertů – co říkají advokáti, soudci a soudní znalci o problematice porozvodového rodičovství. S. 96.

interdisciplinární spolupráce inspirovaná zmíněnou cochemskou praxí.⁴⁰⁹ Určité změny ke zlepšení porozvodové situace se tedy dějí.

Z této podkapitoly je zřejmé, že zlepšení problémů neviditelných otců – zvláště citové újmy, nedostatečného kontaktu s dítětem – po rozvodu spočívá v aplikování ideálu nových otců, který bude doprovázen větším rozšířením i jiných možností v porozvodovém svěřování dítěte do péče. Vše za předpokladu, že rodičovský pár se bude snažit o co nejméně konfliktní vzájemné vztahy.

4.6 Shrnutí a pluralita modelů otcovské role

Práce přiblížila dvě pojetí otcovství, která představují zcela odlišné podoby současné role otce. U nových otců se ukázalo, že se jedná spíše o ideál, jehož současná majoritní společnost přes popsané překážky zatím nedosahuje. Většinou otcové zastávají stále spíše tradiční role, i když je u nich zřejmý velmi pomalý postup směrem k ideálu – z tohoto důvodu byl pro ně používán pojem měnící se otcové. Termín pečující otcové je podtypem nového otcovství a označuje muže, kteří jsou na rodičovské dovolené s dítětem. Nicméně jejich počet a vliv stále není výrazný zvláště kvůli víře v tradiční dělbu rolí a kvůli obavě z finanční ztráty.

Naopak nepřítomný otec v podobě otce po rozchodu rodičovského páru se ukázal jako velmi častý jev. Do situace otce, který není dítěti na blízku, se totiž může dostat nejen otec, který se zaměřuje pouze na živitelskou roli, ale i otec, který po dobu celého manželství preferoval péči o děti. Na vině je především tradiční genderové uspořádání rodinných rolí, stereotypní vnímání matky jako jediné přirozeně vhodné osoby k péči o dítě a časté konflikty mezi bývalými partnery.

Již ze všech vyjmenovaných typů otců – noví, měnící se, pečující, nepřítomný – ale i zmiňovaných různých faktorů ovlivňujících situaci otců po rozchodu (viz kapitolu 4.5.5), je zřejmé, že současné otcovství je diverzifikované, neexistuje totiž jen jeden model, který by ho dokázal popsat.

Rozrůznění dokládají i výzkumy, které tvrdí, že se mezi muži vyskytují různé názory na otcovské role i odlišné způsoby jejich naplňování. Je to způsobeno tím, že muži mohou být ovlivněni celou řadou rozdílných faktorů – věkem, výší vzdělání, prostředím, z nějž pocházejí, formou soužití s partnerkou, odlišným či stejným bydlištěm s dítětem,

---

⁴⁰⁹ NOVÁKOVÁ, Markéta. *Manuál etablování interdisciplinární spolupráce* [online]. [vid. 25. 3. 2019]. Dostupné z: https://www.nadacesirius.cz/soubory/metodiky/PDF_manual_Etablovani_CP.pdf

požadavky kladené partnerkou, pracovními podmínkami. Stále však platí, že se většinová společnost spíše blíží tradičnímu modelu rodinných rolí.⁴¹⁰

Tato pluralita otcovských rolí se nezdá dostatečná a objevuje se představa většího uvolnění společenských norem tak, aby se mohly vytvořit individuální podoby rodinných rolí, které by zcela reflektovaly jen osobnost obou partnerů.⁴¹¹ Konkrétní role otce by tudíž měla záležet výhradně na tom, co žena od svého partnera požaduje a očekává, a především na svobodné vůli otce a na jeho individuálních dispozicích.⁴¹²

Je tedy důležité, aby byla mužům poskytnuta možnost výběru. Neměli by být ničím tlačeni k jediné přesně dané podobě své otcovské role. To platí zvláště pro tradiční podoby otcovství, které mohou být pro některé muže nevýhodné, protože je například mohou vzdalovat od dětí, ač by si oni sami přáli o své potomky více pečovat. Jako pozitivní stimul ke zvyšování diverzifikace může naopak působit ideál nového otcovství, avšak jen v tom případě, kdy se nebude prosazovat a chápat jako nutná norma, ale spíše jako inspirativní podoba otcovství, k níž se otci mohou a nemusí přibližovat.⁴¹³

Požadovaná budoucnost otcovské role tedy zřejmě spočívá v její pluralitě, tedy v možnosti každého otce si ji přizpůsobit podle vlastního uvážení, schopností a dané situace.

---

⁴¹⁰ MAŘÍKOVÁ, Hana, VOHLÍDALOVÁ, Marta. *Trvalá nebo dočasná změna?: uspořádání genderových rolí v rodinách s pečujícími otci*. S. 5, 50, 51.

⁴¹¹ ŠMÍDOVÁ, Iva. *Pečovatelská otcovství: zkušenost a genderové vztahy*. S. 12.

⁴¹² MAŘÍKOVÁ, Hana. *Pečující otcové: Příběhy plné odlišnosti*. S. 90.

⁴¹³ BADINTER, Élisabeth. *XY: o mužské identitě*. S. 170.

Závěr

Diplomová práce zkoumala roli otce v současnosti. Než bude možné se plně věnovat vyhodnocení jejích hlavních cílů, je nutné osvětlit, jak pojímá výchozí termíny související s tímto tématem. Vysvětlí se tím možnost proměn otcovské role, existence tlaků na její stálost a rovněž se ukáže možnost otce stát se pečující osobou.

Pro pochopení předmětu práce – role otce v současnosti – spatřuji jako stěžejní pojmání sociální role jako obecného abstraktního modelu. Konkrétně se jedná o očekávaný způsob jednání, který je ztvárněním práv a povinností patřících k určitému postavení.⁴¹⁴ Z toho pro sledovanou roli otce plyne závěr, že v každodenní realitě se od této představy jednotliví muži mohou do určité míry odlišovat. Celý text tedy popisuje jen určitý model reality.

Práce pojímá gender prostřednictvím konstruktivistického přístupu, což umožňuje jeho chápání jako proměnlivého souboru vlastností a chování očekávaných u mužů a žen.⁴¹⁵ Na osvojování genderových rolí sice mají vliv biologické predispozice, ale zásadní je i proces učení. Podoba mužství, na němž je závislé konstruování otcovství, tak není předem danou neměnnou kategorií. Takové chápání genderu a výše zmíněné sociální role vysvětluje, že se otcovství může v průběhu historie měnit, a tak může mít v současnosti jinou podobu než dříve. Zároveň je z uvedeného patrné, že dělba práce mezi jednotlivými pohlavími není přirozená.

I když se muži a ženy ve svém každodenním životě vymykají zobecňujícím modelům, ve společnosti hrají velkou roli genderové stereotypy. Uvažuje se o nich bipolárně, a tak se femininní charakteristiky zásadně liší od maskulinních. Stereotypy posílené danými sociálními rolemi vyvíjejí společenský tlak na jedince, aby se chovali určitým předem daným způsobem a v tomto chování nadále setrvali. Muži si tedy mají osvojit stereotypní maskulinní chování. Tím je vyvíjen i tlak na otce, neboť konstruování otcovství je závislé na maskulinitě.

Při zkoumání rodičovství se ukázalo, že se v průběhu historie vyskytují neshody, zda termín odkazuje či neodkazuje k rovnosti matky a otce. Pro zpřehlednění tématu navrhla Chodorow⁴¹⁶ termín rovné aktivní rodičovství, který akcentuje aktivní podílení se na výchově dítěte obou rodičů. Ohledně náplně rodičovství, která se proměňuje

---

⁴¹⁴ PETRUSEK, Miloslav, MAŘÍKOVÁ, Hana, VODÁKOVÁ, Alena. *Velký sociologický slovník 2*, P/Ž. S. 943; GOFFMAN, Erving. *Všichni hrajeme divadlo: sebeprezentace v každodenním životě*. S. 22, 25.

⁴¹⁵ HARTL, Pavel, HARTLOVÁ-CÍSAŘOVÁ, Helena. *Velký psychologický slovník*. S.339.

⁴¹⁶ CHODOROWOVÁ, Nancy, 1987. S. 217, 218.

v závislosti na stáří dítěte, stanovil M. E. Lamb⁴¹⁷ tři složky rodičovského chování – přímá interakce rodiče s dítětem, dostupnost rodiče a zodpovědnost. Dále je k nim přidána i nutnost poskytovat dítěti emocionální podporu.

Práce odděluje pojmy mateřství a mateřské chování. Prvním termínem označuje biologický a fyziologický stav těhotenství daný přírodou. Druhý pojem představuje soubor pečujících dovedností a je vnímán jako sociální konstrukt, který si jedinec musí osvojit. Možnost naučit se toto chování znamená, že tak mohou učinit nejenom ženy, ale i muži. Je zde zásadní oživit si vzpomínku na vztah s vlastní matkou, trénovat si pečující činnosti a zdokonalovat je. Dítě potřebuje poskytnout pocit bezpečí a cítit lásku. Je rovněž nutné, aby pečující osoba za jeho prospěch převzala odpovědnost. K tomuto neexistují biologické předpoklady, a tak je i otec schopen pečovat o dítě stejně dobře jako matka.

Nicméně v každodenním životě jsou k mateřskému chování tradičně vedeny pouze ženy, z nichž se pod společenským tlakem zpravidla stávají pečovatelky o domácnost a děti. Už od narození jsou vedeny k rozvoji emocionality, pečující vlastnosti jsou u nich záměrně rozvíjeny a podporovány podsouváním patřičných názorů a vedením k určitým činnostem a vzorům. Takto se sociálními nástroji z žen opravdu stávají primární pečovatelky, čímž jen dále získávají a rozvíjejí své pečovatelské schopnosti a zpětně potvrzují mylnou představu přirozenosti mateřského chování u žen.

Oproti tomu u mužů nejsou emocionalita a pečující vlastnosti vůbec rozvíjeny a podporovány. Spíše se často objevuje odrazování od takového chování. Společenský tlak tedy mužům značně znesnadňuje převzetí pečovatelské úlohy, čímž jim není umožněno takové schopnosti rozvíjet. Naopak jsou muži od malička vedeni k roli živitele rodiny. Rozdílnost mezi tradičně vnímanými rodičovskými rolmi je tedy dána sociálním tlakem, nikoli přirozeností a je v rozporu s prokázanou schopností mužů pečovat o dítě.

Kapitola věnující se historii zpětně potvrdila platnost konstruktivistického přístupu, neboť ukázala, že otcovství se opravdu proměňovalo. V době antického Řecka a Říma byl otec vnímán jako nadřazený matce a důraz byl pokládán na jeho autoritu. Už zde je počátek jeho živitelské funkce, neboť již v této době jeho povinnost živit děti byla dána zákonem. Na autoritu byl znovu položen důraz v 16. až 18. století, kdy byl otec reprezentantem rodiny a zaručoval její původ. Důraz je také kladen na otce jako učitele morálky, naopak se neprosazuje jeho citová angažovanost ve výchově dětí. Pod vlivem průmyslové revoluce se akcentovala živitelská funkce otce, neboť se muž kvůli práci

---

⁴¹⁷ LAMB, Michael. *The Father's role: cross-cultural perspectives*. S. 7–9.

vzdálil od rodiny. Zde je také počátek omezování práv otce. Světové války dočasně ještě více vzdálily otce rodině, následně tato zkušenost vedla k prosazování nutnosti otce být mužským rolovým modelem.

Pro nynější podobu otcovství je stěžejní si uvědomit, že otcova živitelská role má již velmi dlouhou tradici, a tak je složité ji opustit. Vhodné je také si povšimnout omezování práv otce, které jistě hraje roli v současném malém počtu dětí svěřovaných po rozchodu rodičovského páru výhradně otci.

Nyní již přistoupím k nejpodstatnějším zjištěním. V hlavní části práce o současné roli otce byly sledovány dva protikladné koncepty – nové a nepřítomné otcovství. Naznačila je již kapitola o rodině, která na jednu stranu zdůraznila roli emocionální funkce a na druhou stranu upozornila na křehkost dnešních vztahů. Noví otcové představují muže, kteří se každodenně aktivně podílejí na výchově potomka a jeho péči. Je typické, že k němu chovají citový, nezprostředkovaný a individualizovaný vztah již od narození. Tuto podobu otcovství přináší individualismus, který vyvazuje jedince z jejich daných rolí a dovoluje jim tak změnu postojů a hodnot. Ke změně přispěly i ženy svým vstupem na trh práce a požadavky na spravedlivější dělbu domácích prací. Oslabené partnerské vztahy a potřeba seberealizace přivádí otce blíže ke vztahu s potomky, neboť ten jim zpravidla poskytuje jistotu a naplnění. Důležité jsou rovněž i nové výzkumy nevyklučující otcovu schopnost kvalitně se starat o dítě.

Cílem práce bylo zjistit, zda tento koncept současní otcové naplňují. Při zkoumání jejich každodenní reality se ukázalo, že u většiny otců tomu tak není. Nové otcovství tedy nepopisuje současný většinový stav, je skutečností pouze menší části rodin. V průběhu let dochází k zeslabování přijímání tradičního genderového uspořádání v rodině a ke zvyšování počtů lidí, kteří zastávají názor, že by se otec měl podílet na péči o dítě. Určitá změna se tedy děje, avšak stále většina mužů ve vlastním rodinném životě prosazuje a aplikuje tradiční dělbu práce. Pokud se otcové starají o děti, nespočívá na nich zajištění každodenní péče, ale spíše se zaměřují na rozvoj dítěte a podporují ho v jeho zájmech, a to zvláště u starších potomků. Jako vhodnější označení pro současné muže se tedy jeví pojem měnící se otcové, neboť jsou stále dosti blízko tradičnímu modelu a k ideálu nového otcovství se zatím jen pomalu přibližují.

Toto zjištění by se mohlo jevit jako nežádoucí, neboť se od nových otců očekává, že přispějí k větší genderové rovnosti, k zlepšení situace žen na trhu práce a prostřednictvím zastupitelnosti genderových rolí dají vzniknout harmoničtějším a stabilnějším rodinám. Rovněž by jejich působením mohlo dojít k projevoování většího

ohledu na rodiče a děti ve veřejném diskurzu a prostoru. Současně by se měla zvednout i úcta k ženám. Nicméně nesporný vliv má už jen pouhá existence tohoto modelu, neboť k němu mohou muži vzhlížet a měnit se podle něj.

Ukázalo se, že současným otcům brání v dosažení ideálu nového otcovství převládající tradiční normy společnosti, lpění na tradiční definici mužnosti a ve srovnání s pracovní prestiží nízká prestiž rodičovské role. Brzdí ho i převládající tradiční obraz muže jako živitele a organizace práce daná mužským principem, který vyžaduje naprostou oddanost práci a vylučuje jakékoli její přerušování. Je možné, že se k těmto faktorům přidává i nízké sebevědomí mužů ohledně jejich schopnosti pečovat o dítě a nedostatečná podpora ze strany některých partnerek.

Jako podtyp nového otcovství práce chápe otce pečujícího – tedy muže na rodičovské dovolené. Při naplňování cíle charakterizovat tuto skupinu otců se ukázalo, že jejich počet se pomalu postupně zvyšuje. Výraznějším nárůstem tohoto čísla však brání převládající víra v tradiční dělbu rolí a možná finanční ztráta pro rodinu, neboť většinou mužův příjem je pro domácnost zásadnější. Porovnání údajů z několika let naznačuje, že by se mohlo jednat o poněkud rozmanitou skupinu, a to zvláště v bodech jako je věk a výše vzdělání. Otcové si rodičovskou dovolenou volí ze zájmu o pečovatelskou roli nebo k ní přistupují, pokud mají nižší plat než jejich partnerka. Rovněž mezi pečujícími otce lze nalézt muže zainteresované do péče, stejně jako muže, kteří vzhledem k dítěti vykonávají jen to nejpotřebnější a tato činnost je nenaplňuje. Avšak většinou platí, že mezi pečujícím otcem a jeho partnerkou bývá malý věkový rozdíl, muž má hůře placené zaměstnání než žena a nemá rigidní představu o genderově vhodných rolích. Často se také objevují otcové, kteří si i přes věnování se potomkovi vyčlení čas na svoje zájmy.

Kvůli nízkému počtu pečujících otců není jejich vliv zásadní. Neovlivňují smýšlení celé společnosti, tedy doposud nejsou zásadním průlomem ve stereotypním vnímání mužů a žen a v nerovné situaci na trhu práce. Objevují se změny jen u nich samotných a jejich rodin. Otec se zásadně sblíží s dítětem, zlepší se mu vztahové dovednosti, dokáže otevřeněji vyjadřovat své emoce a otcovství začne hodnotit jako obohacující. Rovněž dochází k utužení partnerského vztahu. Matce se daří zásadně nepřerušovat svou kariéru, a tedy se věnovat naplno práci. Nicméně tyto ojedinělé případy uvažování zaměstnavatelů příliš nemění.

V souvislosti s dopady otců na rodičovské dovolené se ukázalo, že pozornost musí být věnována i reflexi tohoto jevu. Prostřednictvím nadhodnocování mužské péče o děti totiž může docházet k rozšíření oblasti maskulinní působnosti mužů i na tuto oblast.

Pečovatelství tedy může novým způsobem posílit hegemonickou maskulinitu. Navíc každodenní péče otců o dítě sice narušuje chybnou domněnku o neschopnosti mužů starat se o dítě, ale neoslabuje stereotypní považování péče matek jako přirozeně dané.

Z popisu zahraničních nastavení rodičovské dovolené se ukázalo, že ke zvýšení pečujících otců vedlo zavedení otcovských kvót, odvozování rodičovského příspěvku ze mzdy a zapojení informační kampaně.

Jako protikladný koncept k novým otcům práce zkoumala nepřítomné otcovství. Takový otec se vyznačuje neplněním své rodičovské role, nezodpovědným přístupem k dítěti, zaneprázdněností a absencí z jeho blízkosti. Nejedná se o nový termín, byl zmiňován již od počátku průmyslové revoluce, avšak v současnosti je velmi častým tématem v souvislosti s vysokým počtem rozvodů. Mluví se o otcích po rozvodu rodičovského páru, kterým nebylo dítě svěřeno do péče. V tomto případě totiž otec s potomky nebydlí, neudrzuje s nimi každodenní blízký kontakt a v některých případech dochází k selhání i v udržení vzájemného vztahu.

Nepřítomných otců po rozvodu je značné množství, neboť drtivá většina dětí je svěřena do výlučné péče matky. Práce popsala, že k tomuto řešení dochází zvláště kvůli velmi častému tradičnímu uspořádání genderových rolí v rodinách před rozvodem. To ovlivňuje i to, že muži nemají dostatek zkušeností s péčí a kvůli práci se jim ani nedostává dostatek volného času. Stále také převládá představa matky jako přirozeně vhodnější osoby k pečování, a to u soudců i samotných otců, kteří často ani nežadají o svěřením potomka do své péče.

Ohledně sledované porozvodové situace otce lze obecně prohlásit, že otcové v nové situaci strádají zvláště citově, neboť přicházejí nejenom o partnerský vztah, ale i o vazbu s dítětem. Jejich vzájemný vztah upadá, neboť otec již není každodenní součástí života dítěte. Navíc není dostatek času a prostoty ani pro výchovné působení. Ohledně finanční stránky si otcové po rozvodu zpravidla vedou lépe než matky.

Nicméně situace jednotlivých otců po rozvodu se značně odlišuje. Zásadním faktorem jejich porozvodového směřování je jejich role v rodině ještě před rozvodem – tedy zda muž preferoval živitelskou nebo pečovatelskou roli a především také, jak moc se s nimi ztotožňoval. Dispozice k úplné ztrátě kontaktu s dítětem mají spíše otcové živitelé, nicméně i dříve otec preferující pečovatelství se může dostat do pouhé živitelské role znamenající nepřítomného otce. V každém případě však matka přestává dítěti otce připomínat a jeho absenci ospravedlňovat, což vede k dalšímu oslabování vztahu i za předpokladu nezměněného množství tráveného času otce s dítětem.

Porozvodová situace se mění i v závislosti na dalších faktorech. Ke snižování rodičovské role otce vede vážný konflikt mezi rodiči, který znesnadňuje podílení se na péči a výchově a často zhoršuje vztah s dítětem kvůli vzájemnému popouzení partnerů proti sobě. Negativní vliv má i velká vzdálenost oddělující domov otce a dítěte a pro dítě nevhodné prostředí bytu, v němž otec s potomkem nemůže trávit čas o samotě. Četnost kontaktů rovněž klesne, pokud se otci v novém vztahu narodí nové dítě. Naopak zlepšit situaci otců po rozvodu by mohly lepší vztahy s bývalou partnerkou a celospolečenské prosazování ideálu nových otců podpořené rozšířením případů svěřování dítěte do péče otce.

Sledování protikladných modelů otcovské role nastínilo i celou řadu jiných podob otcovství a ukázalo se, že roli hraje i míra ztotožňování se s rolí živitele či pečovatele. Už jen označení současných otců jako měnících se naznačuje, že jejich podoby se stále vyvíjejí. Realita dnešních otců tedy může být značně různorodá a pohybuje se mezi dvěma póly popsány v této práci. Je však pravda, že česká společnost jako průměr je stále blízká tradičnímu uspořádání rodinných rolí, což s sebou nese i nerovnost žen a mužů.

Ukázalo se, že diverzifikace otcovství je v odborné literatuře žádaná a její další rozmělnění by mělo být cílem budoucnosti. Praktikovaná otcovská role by měla zcela reflektovat osobnost a vzájemnou dohodu obou partnerů. Poukázáním na zvyšující se pluralitu otcovské role tato práce předesílá mnohé možnosti pro její další zkoumání. Mělo by se v něm jistě pokračovat, neboť i tento text je důkazem provázanosti tématu otcovství s celospolečenskou problematikou rovnosti mužů a žen.

Seznam použitých zdrojů

- § 196 zákona č. 262/2006 Sb., zákoník práce. In: *Zákony pro lidi.cz* [online]. AION CS 2010–2019 [vid. 22. 2. 2019]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006-262#p196>
- § 31 odst. 3 zákona č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře. In: *Zákony pro lidi.cz* [online]. AION CS 2010–2019 [vid. 23. 2. 2019]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1995-117#p31-3>
- § 907 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník. In: *Zákony pro lidi.cz* [online]. AION CS 2010–2019 [vid. 4. 3. 2019]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2012-89#p907>
- § 915 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník. In: *Zákony pro lidi.cz* [online]. AION CS 2010–2019 [vid. 6. 3. 2019]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2012-89#p915>
- BAČOVÁ, Viera, MATEJOVSKÁ, Ivana. Maskulinita ako sociálna norma u adolescentných chlapcov a dievčat. In: *Československá psychologie*. 2003, roč. 47, č. 1, s. 19–30. ISSN 0009-062X.
- BADINTER, Elisabeth. *Materská láska: od 17. storočia po súčasnosť*. Bratislava: Aspekt, 1998. ISBN 80-85549-04-2.
- BADINTER, Élisabeth. *XY: o mužské identitě*. Praha: Paseka, 2005. ISBN 80-7185-727-0.
- BERGER, Peter, LUCKMANN, Thomas. *Sociální konstrukce reality: pojednání o sociologii vědění*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1999. ISBN 80 85959-46-1.
- BLANKENHORN, David. *Fatherless America: confronting our most urgent social problem*. New York: BasicBooks, 1995. ISBN 0465014836.
- Část 3 Hlava 5 zákona č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře. In: *Zákony pro lidi.cz* [online]. AION CS 2010–2019 [vid. 22. 2. 2019]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1995-117#cast3-hlava5>
- Část 3 zákona č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění. In: *Zákony pro lidi.cz* [online]. AION CS 2010–2019 [vid. 22. 2. 2019]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006-187#cast3>

- ČERNÁ, Marie. *Rozvod, otcové a děti*. Praha: Eurolex Bohemia, 2001. ISBN 80-86432-11-4.
- České soudnictví 2017. *Výroční statistická zpráva* [online]. Praha: Ministerstvo spravedlnosti, 2018 [vid. 3. 3. 2019]. Dostupné z: https://www.justice.cz/documents/12681/719244/2017_vyrocní_stat_zprava.pdf/27ba4524-49cb-4744-b834-2c6812f13e5d
- Český statistický úřad. *Pohyb obyvatelstva – rok 2017* [online]. 2018 [vid. 2. 3. 2019]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/cr/pohyb-obyvatelstva-rok-2017>
- Český statistický úřad. *Úhrnná rozvodovost v letech 1950–2017* [online]. 2018 [vid. 2. 3. 2019]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/uhrrna-rozvodovost-v-letech-1950-2017>
- Český statistický úřad. *Příjemci rodičovského příspěvku podle pohlaví, věku a krajů v roce 2017* [online]. 2018 [vid. 11. 3. 2019]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/61508170/190029180306.pdf/>
- DERMOTT, Esther. *Intimate Fatherhood: A sociological analysis*. New York: Routledge, 2008. ISBN 0–415–42262–0.
- DUDOVÁ, Radka, DUDOVÁ, Tereza. Porozvodové rodičovství v české legislativě. In: DUDOVÁ, Radka, eds. *Otcové, matky a porozvodová péče o děti*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2007, s. 72–86. ISBN 978–80–7330–124–8.
- DUDOVÁ, Radka, eds. *Otcové, matky a porozvodová péče o děti*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2007. ISBN 978–80–7330–124–8.
- DUDOVÁ, Radka. Aktivní otcovství aneb je skvělé být tátou. In: *Gender, rovné příležitosti, výzkum*. 2007, roč. 8, č. 2, s. 96–97. ISSN 1213-0028.
- DUDOVÁ, Radka. Otcovství v pohybu. In: HAMPLOVÁ, Dana, ŠALAMOUNOVÁ, Petra, ŠAMANOVÁ, Gabriela, ed. *Životní cyklus: sociologické a demografické perspektivy*. Praha: Sociologický ústav Akademie věd České republiky, 2006, s. 160–174. ISBN 80-7330-082-6.
- DUDOVÁ, Radka. Rozporuplné diskursy otcovství. In: *Gender, rovné příležitosti, výzkum*. 2006, roč. 7, č. 2, s. 6–11. ISSN 1213-0028.
- DUDOVÁ, Radka. *Otcovství po rozchodu rodičovského páru*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2008. ISBN 978–80–7330–136–1.

- DUDOVÁ, Radka. *Souvislosti proměn pracovního trhu a soukromého, rodinného a partnerského života*. Praha: Sociologický ústav Akademie věd České republiky, 2007. ISBN 978-80-7330-119-4.
- FONTANA, David. *Psychologie ve školní praxi: příručka pro učitele*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-626-8.
- FRIEDLEANDEROVÁ, Hana. *Podoby otcovství v ČR – sociologický výzkum* [online]. 2010 [vid. 13. 2. 2019]. Dostupné z: <http://www.tatanaplnyuvazek.cz/wp-content/uploads/2013/05/podoby-otcovstvi.pdf>
- GIDDENS, Anthony. *Sociologie*. Praha: Argo, 2013. ISBN 728-80-257-0807-1.
- GOFFMAN, Erving. *Všichni hrajeme divadlo: sebeprezentace v každodenním životě*. Praha: Nakladatelství Studia Ypsilon, 1999. ISBN 80-902482-4-1.
- HARTL, Pavel, HARTLOVÁ-CÍSAŘOVÁ, Helena. *Velký psychologický slovník*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-686-5.
- HASTRMANOVÁ, Šárka. Pohled expertů – co říkají advokáti, soudci a soudní znalci o problematice porozvodového rodičovství. In: DUDOVÁ, Radka, eds. *Otcové, matky a porozvodová péče o děti*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2007, s. 87–100. ISBN 978-80-7330-124-8.
- Hlava 5 zákona č. 148/2017 Sb., zákon, kterým se mění zákon č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony. In: *Zákony pro lidi.cz* [online]. AION CS 2010–2019 [vid. 22. 2. 2019]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2017-148#hlava5>
- HOCHSCHILD, Arlie, MACHUNG, Anne. *The Second Shift: Working Families and the Revolution at Home*. Michigan: Viking, 1989. ISBN: 0670824631.
- HORSKÝ, Jan, PRAŽÁKOVÁ SELIGOVÁ, Markéta. *Rodina našich předků*. Praha: NLN, 1997. ISBN 80-7106-195-6.
- CHMELAŘOVÁ, Hana. Tátové v historii. In: SEDLÁČEK, Lukáš, PLESKOVÁ, Kateřina, ed. *Aktivní otcovství*. Brno: Nesehnutí, 2008, s. 26–35. ISBN 978-80-903228-9-1.
- CHODOROW, Nancy. *The reproduction of Mothering*. Los Angeles: University of California Press, 1987. ISBN: 0-520-03892-4.
- KARSTEN, Hartmut. *Ženy – muži*. Praha: Portál, 2006. ISBN 80-7367-145-X.

- KELLER, Jan. *Úvod do sociologie*. 6. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2012. ISBN 978-80-7419-102-2.
- KŘÍŽKOVÁ, Alena, DUDOVÁ, Radka, eds. *Práce a péče: proměny "rodičovské" v České republice a kontext rodinné politiky Evropské unie*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2008. ISBN 978-80-86429-94-6.
- KŘÍŽKOVÁ, Alena. Trendy v rodině a rodinných odpovědnostech. In: ČERMÁKOVÁ, Marie, eds. *Podmínky harmonizace práce a rodiny v České republice*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2002. S. 13–27. ISBN 80-7330-026-5.
- KUCHAROVÁ, Věra. *Zaměstnání a péče o malé děti z perspektivy rodičů a zaměstnavatelů: uplatnění nároků na rodičovskou dovolenou a na volno na péči o nemocného člena rodiny v praxi*. Praha: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, 2006. ISBN 80-87007-18-2.
- KULÍSEK, Petr. Problémy teorie raného citového přilnutí (attachment). In: *Československá psychologie*. 2000, roč. 45, č. 5, s. 404–423. ISSN 0009-062X.
- KUNDRA, Lucie. *Legislativní možnosti podpory aktivního otcovství*. Praha: Otevřená společnost – Centrum ProEquality, 2009. ISBN 978-80-87110-14-0.
- LAMB, Michael. *The Father's role: cross-cultural perspectives*. Hillsdale, NJ: L. Erlbaum Associates, 1987. ISBN 0-89859-595-9.
- LAROSSA, Ralph. Family Relations. In: *The Contemporary Family: Consequences of Change*. 1988, roč. 37, č. 4, s. 451–457. ISSN 0197-6664.
- MAŘÍKOVÁ, Hana, RADIMSKÁ, Radka. *Podpora využívání rodičovské dovolené muži*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2003.
- MAŘÍKOVÁ, Hana, VOHLÍDALOVÁ, Marta. *Trvalá nebo dočasná změna?: uspořádání genderových rolí v rodinách s pečujícími otci*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2007. ISBN 978-80-7330-135-4.
- MAŘÍKOVÁ, Hana. Dvoukariérová manželství. In: MAŘÍKOVÁ, Hana, ČERMÁKOVÁ, Marie, ed. *Proměny současné české rodiny: (rodina – gender – stratifikace)*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000. S. 101–141. ISBN 80-85850-93-1.
- MAŘÍKOVÁ, Hana. Genderový aspekt rodičovství. In: HAMPLOVÁ, Dana, ŠALAMOUNOVÁ, Petra, ŠAMANOVÁ, Gabriela, ed. *Životní cyklus:*

- sociologické a demografické perspektivy*. Praha: Sociologický ústav Akademie věd České republiky, 2006, s. 141–159. ISBN 80-7330-082-6.
- MAŘÍKOVÁ, Hana. Kdo jsou otcové na rodičovské dovolené. In: Gender, rovné příležitosti a výzkum. 2004, roč. 1, č. 1, s. 8–9. ISSN 1213-0028.
  - MAŘÍKOVÁ, Hana. Problematická či chybějící opatření ke sladění práce a rodiny. In: ČERMÁKOVÁ, Marie, eds. *Podmínky harmonizace práce a rodiny v České republice*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2002. S. 59–78. ISBN 80-7330-026-5.
  - MAŘÍKOVÁ, Hana. Rodičovská (je) pro oba rodiče. In: KRÍŽKOVÁ, Alena, DUDOVÁ, Radka, eds. *Práce a péče: proměny "rodičovské" v České republice a kontext rodinné politiky Evropské unie*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2008. S. 71–84. ISBN 978-80-86429-94-6.
  - MAŘÍKOVÁ, Hana. Rodičovská dovolená a muži. In: *Gender, rovné příležitosti a výzkum*. 2003, roč. 2, č. 1, s. 6–7. ISSN 1213-0028.
  - MAŘÍKOVÁ, Hana. *Muž v rodině: demokratizace sféry soukromé*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 1999. ISBN 80-85950-69-3.
  - MAŘÍKOVÁ, Hana. Pečující otcové: Příběhy plné odlišnosti. In: *Sociologický časopis / Czech Sociological Review*. 2009, roč. 45, č. 1, s. 80–13. ISSN 0038-0288.
  - MATĚJČEK, Zdeněk. *Rodiče a děti*. 3. upravené vydání. Praha: Vyšehrad, 2017. ISBN 978-80-7429-797-7.
  - MATOUŠEK, Oldřich. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 3. rozš. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2003. ISBN 80-86429-19-9
  - MOŽNÝ, Ivo. *Sociologie rodiny*. 2. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2002. ISBN 80-86429-05-9.
  - MOŽNÝ, Ivo. *Rodina a společnost*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2006. ISBN 80-86429-58-x.
  - MOŽNÝ, Ivo. *Rodina vysokoškolsky vzdělaných manželů*. Brno: Univerzita J.E. Purkyně, 1983.
  - *Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 15. 3. 2016, sp. zn. Pl. ÚS 2298/15 1* [online]. [vid. 25. 3. 2019]. Dostupné z: <https://www.codexisuno.cz/5lv#!17>
  - NEŠPOROVÁ, Olga. *Harmonizace rodiny a zaměstnání*. Praha: VÚPSV, 2005.

- NOVÁKOVÁ, Markéta. *Manuál etablování interdisciplinární spolupráce* [online]. [vid. 25. 3. 2019]. Dostupné z: https://www.nadacesirius.cz/soubory/metodiky/PDF_manual_Etablovani_CP.pdf
- OAKLEY, Ann. *Pohlaví, gender a společnost*. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-403-6.
- PETRUSEK, Miloslav, MAŘÍKOVÁ, Hana, VODÁKOVÁ, Alena. *Velký sociologický slovník 2, P/Ž*. Praha: Karolinum, 1996. ISBN 80-7184-310-5.
- PETRUSEK, Miloslav, MAŘÍKOVÁ, Hana, VODÁKOVÁ, Alena. *Velký sociologický slovník 1, A/O*. Praha: Karolinum, 1996. ISBN 80-7184-164-1.
- Počet příjemců rodičovského příspěvku podle pohlaví. *Ministerstvo práce a sociálních věcí* [online]. 2018 [vid. 23. 2. 2019]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/cs/10543>
- RADIMSKÁ, Radka. Mateřství, otcovství a moc. In: *Gender, rovné příležitosti, výzkum*. 2002, roč. 3, č. 4, s. 1–3. ISSN 1213-0028.
- RENZETTI, Claire, CURRAN, Daniel. *Ženy, muži a společnost*. Praha: Karolinum, 2003. ISBN 80-246-0525-2.
- RUDOLPH, Jürgen. *Jsi moje dítě: cochemská praxe: cesty k lidštějšímu rodinnému právu*. Praha: Magistrát Hlavního města Prahy, 2010. ISBN 978-80-254-8250-6.
- SAXONBERG, Steven. Právo na otce: Rodičovská „dovolená“ ve Švédsku. In: KŘÍŽKOVÁ, Alena, DUDOVÁ, Radka, eds. *Práce a péče: proměny "rodičovské" v České republice a kontext rodinné politiky Evropské unie*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2008, s. 125–144. ISBN 978-80-86429-94-6.
- SEDLÁČEK, Lukáš. Mýty o otcovství. In: SEDLÁČEK, Lukáš, PLESKOVÁ, Kateřina, ed. *Aktivní otcovství*. Brno: Nesehnutí, 2008, s. 20–25. ISBN 978-80-903228-9-1.
- SINGLY, François de. *Sociologie současné rodiny*. Praha: Portál, 1999. ISBN 80-717-8249-1.
- ŠMÍDOVÁ, Iva. Aktivní otcové. In: SEDLÁČEK, Lukáš, PLESKOVÁ, Kateřina, ed. *Aktivní otcovství*. Brno: Nesehnutí, 2008, s. 10–19. ISBN 978-80-903228-9-1.

- ŠMÍDOVÁ, Iva. Matkové. In: MAREŠ, Petr, POTOČNÝ, Tomáš, ed. *Modernizace a česká rodina*. Brno: Barrister & Principal, 2003, s. 157–177. ISBN 80-86598-61-6.
- ŠMÍDOVÁ, Iva. Pečovatelská otcovství: zkušenost a genderové vztahy. In: *Irvis papers*. 2008, roč. 1, č. 8, s. 1–73. ISSN 1803-0343.
- ŠULOVÁ, Lenka, ZAUCHE-GAUDRON, Chantal. *Předškolní dítě a jeho svět*. Praha: Karolinum, 2003. ISBN 80-246-0752-2.
- TOMEŠOVÁ, Jana. Společná péče o nezletilé dítě. *Právní prostor* [online]. 2017 [vid. 25. 3. 2019]. Dostupné z: <https://www.pravniprostor.cz/clanky/obcanske-pravo/spolecna-pecce-o-nezletile-dite>
- VÁGNEROVÁ, Marie. *Základy psychologie*. Praha: Karolinum, 2004. ISBN 80-246-0841-3.
- VALDROVÁ, Jana. *Abc feminismu*. Brno: Nesehnutí, 2004. ISBN 80-903228-3-2.
- VALOUCHOVÁ, Anna. Aktivní otcovství jak zákon káže. In: SEDLÁČEK, Lukáš, PLESKOVÁ, Kateřina, ed. *Aktivní otcovství*. Brno: Nesehnutí, 2008, s. 34–40. ISBN 978-80-903228-9-1.
- VOHLÍDALOVÁ, Marta. Chaos lásky v individualizované společnosti podle Ulricha Becka a Elizabeth Beck-Gernsheim. In: *Gender, rovné příležitosti, výzkum*. 2005, roč. 6, č. 2, s. 49–51. ISSN 1213-0028.
- VÝROST, Jozef, SLAMĚNÍK, Ivan, ed. *Aplikovaná sociální psychologie I*. Praha: Portál, 1998. ISBN 80-7178-269-6.
- WARSHAK, Richard. *Revoluce v porozvodové péči o děti*. Praha: Portál, 1996. ISBN 80-7178-089-8.
- ZOJA, Luigi. *Soumrak otců: archetyp otce a dějiny otcovství*. Praha: Prostor, 2005. ISBN 80-7260-145-8.